చెల్లునా? అయ్యది శేషదంష్ట్రాగ్రోద్దీర్ణ క్ష్వేళవహ్నికంటెను, సంవర్తసమయావిర్భూత బడబానలముకంటెను భయంకరము నాశంకరముకాదా? ఇప్పుడు జరిగినది యకార్యమా?

ఉ. ఆదిజుఁడైన బ్రహ్మయుద◆యంబున కాస్పదమైనవాఁడు, వే
దాదిసమస్తవాఙ్మయము◆లందుఁ బ్రశంసితుఁ డైనవాఁడు, లో
కాది త్రిలోకపూజ్యుఁడని ◆ యాత్మ నెఱింగి పితామహుండు దా
మోదరుఁ జెప్పె పూజ్యుఁడని ◆ యుక్తము కాకిది యేమి దోసమే?

ఓయీ సాత్యవతేయా! సమస్తలోకగురుఁడని, విశ్వసృష్టికలనా ప్రధాన బీజాంకురమని, పరమార్థ ప్రతిభాజ్ఞానతమోహరుండని, నీకంటె వృద్ధతములైన సర్వేశ్వరులు, ఋషీశ్వరులు, యదువంశపావను నర్చ్యుండుగా నంగీకరింప, ఏ వేల యింత రద్దిసేసెదవు? పెద్దలచరితంబులు దుర్గ్రాహ్యంబులు. సోదరా! ముఖ్యబంధువగు నీవే నిష్కారణకలహంబునకుం గాలు ద్రవ్వ నీకార్యము నిర్విఘ్నముగా నెఱవేర్ప నెవరు చూచెదరు? ఆ పరాత్పరుఁడగు యాదవుని మహిమ సామాన్యులు గుర్తెఱుంగుదురా? (అని బతిమాలును.)

భీష్మ—ధర్మనందనా! దుర్మార్గులు రంధ్రాన్వేషణ తత్పరులు, సానునయ వాక్యముల శాంతు లగుదురా? ఈ దమఘోషసుతుండు నీకు మాతృష్వసేయుండైనను, దుర్గుణైకాలవాలుండు.

ఉ. పాలితదుర్ణయుండు శిశు◆పాలుఁడు బాలుఁడు, వీని నేల భూ
పాలక! నీవు మట్టువరు◆పక? మఱి ధర్మ మెఱుంగ వీనికిం
బోలునె? రాగలోపపరి◆భూతమనస్కున కల్పరాజ్యల
క్ష్మీలలనాంధబుద్ధి కని◆మిత్రమహత్పరివాదశీలికిన్.

జగత్ప్రకాశకరుండగు సహస్రకిరణుండు గూబలకు పరిపంథి యగునట్లు, దుష్టదానవ మదఖండన పండితుం డగు పుండరీకాక్షుండు, నిగమసీమంతినీసీమంతవీధీవిహారస్మృదుపదయుగళుండు పరమయోగిజనహృదంబురుహాహేళి శ్రీకృష్ణపరమాత్ముని మహామహిమ వీఁడీజన్మ కెఱుంగఁగలఁడా? కారుదున్న తామరకొలనులోఁ బ్రవేశించి పండుకొన్నను తత్సరోవర పంకంబు గాంచుగాని, పద్మసౌగంధ్య మెఱుఁగునా? జన్మాంతర తపఃపరిపాకవశంబున, పరమేశ్వరునియందు రక్తియుఁ, భక్తియు ప్రాప్తింపవలయును గాని సద్బోధనలఁ జేకూరునా? వీని నేల బతిమాలెదవు? ఓయి శిశుపాల! పరమేశ్వరనిందకుండవు నీతో ముచ్చటింపకూడదు. కాని, భూతదయాసౌహార్ద ప్రేరణచే నిట్లు పలుకఁ జొచ్చితి, వినుము.

చ. అవినయబుద్ధివై హరికి ◆ నర్ఘ్య మయోగ్యమ యంటి నీవు మూ
ర్ఖవు శిశుపాల! యింకఁ బలు◆కన్ వలసెన్ సభలోన నున్న యీ

యవనిపులెల్ల నాతని దయం బరిముక్తులు, వానిచేత నా
హవజితులుం దదీయ శరణార్థులుగా గోరు లయ్యె చెప్పుమా.

ఓ యవిదితబలపరాక్రమపౌరుష! ఉత్తమజ్ఞానార్థవేత్తయగువాఁడు బాలుం డయ్యును, వయోవృద్ధులగు బ్రాహ్మణులలో నగ్రపూజ్యుండు. అమిత విక్రమపరాక్రముండైన క్షత్రియజాతి పురుషుండు పసివాఁడైనను, క్షత్రియజాతి కగ్రపూజ్యుండు. ఈ రెండు కారణంబుల మురారాతి, యగ్రపూజార్ఘ్యపాద్యాదులకు యోగ్యుండు. అంతియేకాక, యీతఁడు జగదాధారుఁడు, శ్రుతిసీమంతినీసీమంతశృంగాటకనర్తితపాదసరోజుండు. మాకును నీకుమాత్రమె కాదు, చరాచరబ్రహ్మాండానీకంబులకెల్ల వంద్యుండు, ఆలవాలంబునఁ బోయు జలంబు సమస్త వృక్షవ్యాపకమయి పుష్టి నిచ్చునట్లు యీ దేవదేవునిఁ బూజించి, తృప్తిజేసిన లోకంబులెల్లఁ బరితుష్టినొందు. ఓయి పిచ్చివాఁడా! ఏండ్లు చెల్లినవా రొక లక్ష యున్నను, బుద్ధి, విద్య, పౌరుషము, జ్ఞానము ఎవనికి విశేషముగాఁ గలవో వాఁడు పూజ్యుఁడుగాని వయోవృద్ధు లగుదురా? ఆకారము వయస్సు పరాక్రమహేతువు లగునా? ఏనుఁగు సింహంబుచేఁ జంపబడుట లేదా? పౌరుష పరాక్రమము లాజన్మసిద్ధములై, స్వయంవ్యక్తములు కాని, యహంకారముచేత నెఱువు తెచ్చికొనఁదగినవి కావు. ఈ సభాస్థలిలోనే కాదు లోకత్రయమం దగ్రపూజ్యుండు కృష్ణుడే గాని యితరు లెవ్వరును లేరు. ఇది నానిశ్చయము.

సభ్యులు...సత్యము. సత్యము. (అనవలయును)

సహదే__ఓయీపితామహా? మీ రేల వ్యర్థముగా మూర్ఖుండగు శిశుపాలునితో వాగ్వివాదము సల్పెదరు? సంకల్పమాత్రమునఁ జరాచరముల నిర్మించుభగవంతుండు శ్రీకృష్ణుండు, పూజ్యుండని పూజించినారము. ఇంకను పూజించెదము. దుర్మార్గంబున నిది కాదనిపల్కు వీరవరుల నెత్తిపై నాయెడమపాదం బిడుచున్నాను. పౌరుషవంతులగు క్షత్రియవీరులు డీకొనుఁడు. తిరుగ మఱియొకమాఱు సహదేవుని మాటలకు వీను లొగ్గుడు.

చ. సలిపితి మగ్రపూజ మురశాసనుఁ డర్హుఁ డటంచు, వానిపై
చలమున నిందలాడెడు నృశంసుల నెత్తిని వామపాదముం
నిలిపెదఁ బౌరుషంబున నన్నిక మము గెల్వఁడు, చేతఁగానిచోఁ
దల నిల మోపి కృష్ణునకు దండము పెట్టుడు చేతు లొగ్గుచున్.

ఢండు; డీకొనువారలు లెండు.

అర్జు...సోదరా! వీరపురుషోచితమైన వాక్యము పల్కినావు. నీమాటకు దేవతలు కుసుమవర్షము గురియించుచున్నారు. వీరవరులారా! ఋషిపుంగవులారా! అశేషబ్రహ్మాండభాండోదరుఁడయిన పుండరీకాక్షుండు గర్హ్యుండని నిందించినదురాత్ముని వాక్యంబు లాకర్ణించి, యదు, వృష్ణి, భోజ, కుకుర, అంధక వాహిను లన్నియుఁ గలఁగఁ బారుచున్నవి. నామస్మరణమాత్రభస్మీకృతపాపసంచయుఁ డగు నారాయణావతార

మఱియిన శ్రీకృష్ణుని నిందించినవానికిం బ్రాయశ్చిత్తం బొసంగి, మీ మనంబునకు శాంతిఁ గల్పించుచున్నాను: వినుండు.

ఉ. చేసినదేమొ చేసితిమి ♦ సిద్ధము కృష్ణుఁడు లోకపూజ్యుఁడే
రోసము గల్గి తిట్టెను న♦రుంతుఁడు సభ్యులు సూచుచుండఁగాఁ
గోసెద గాండివంబునను ♦ గొంతు కరక్కన రక్తవాహినుల్
దోసిట నగ్గిఁ జల్లు జయ♦దుర్దముఁ డీ విజయుండు గాంచుఁడీ.

యుక్తాయుక్తతారతమ్య మారయక, వక్రాలాపంబు లాడువారి కెయ్యది సంప్రాప్తమగునో చూపించెద.

భీము—(సోదరుని కౌఁగిలించుకొని) పార్థా! పవిత్రంబగు గాండీవమరణ మీదురాత్మునకుఁ బనికిరాదు. వానిఁ దునుమాడించుట యిట్లు—

ఉ. పాదముక్రింద వీని నొక ♦ ప్రక్క పరుండఁగఁబెట్టి తొక్కి పై
పాదము తాటిమట్టవలెఁ ♦ బై కెగలాగుచుఁ జీల్చి చీల్చి యా
పాదశిరంబుఁ గార ఖండి ♦ పాపునిఁ, గృష్ణుని నిందఁ జేయుమా
క్రోధముదీరెనాయనుచుఁ♦గ్రుద్దుచుఁదన్నుచుఁబ్రాణమూడ్చెదన్

అపరాధమునకుం దగిన శిక్ష విధించకున్న ధర్మవేత్తలకుఁ బాప మబ్బగలదు. సభాసదులారా! కుడిచి కూర్చుండి, యకారణకలహంబుఁ బెంచువానికి నా నిర్ణయించిన శిక్ష చాలునో చాలదో యని శంకించుచున్నాను, ఇటు వినుండు.

సీ. అరచేత నున్నట్టి ♦ ధరణీతలంబు వ
ర్జించి సత్కీర్తి నా♦ర్జించినాఁడు
గార్హస్థ్యధర్మంబుఁ ♦ గడఁద్రోచి వర్ణియై
గురుభక్తి ననురక్తి ♦ గురిసినాఁడు
గురువరుండైనట్టి ♦ పరశురామునిఁ గొట్టి
జెట్టియై నీతి చే♦పట్టినాఁడు
కాశీశుకన్యల♦కై రాజచక్రంబు,
బెగడొంద నని సేసి ♦ నెగడినాఁడు
పరమపావని గంగాభ♦వానికడుపు
పంట యశోచమును ధన్యుఁగాఁ ♦ బరపినాఁడు
శాంతగుణరూప మైనట్టి ♦ సత్యవాది
భీష్ముఁ డెఱుఁగని ధర్మంబు ♦ పృథివి గలదె?

ఇట్టి పరమపావనుని, నా జగత్కారణుని, నా ధర్మమూర్తిని నిష్కారణముగా నిందించిన వీనిరక్తంబు మైపూఁతఁ బూసికొనకున్న కోధాగ్నిరూషితదావానలంబు చల్లారదు. ఇది యాగశాల, కావున దూరంబుగాఁ గొనిపోయి సంహరించెద.

(అని దుముకుచున్నాఁడు.)

భీష్మ—(పట్టుకొని) ఓయి ప్రభంజనతనూజ! తొందర నొందకు. వీని చరితం బొకండు వినఁదగు. ఈదురాత్ముండు చేదివంశంబున దమఘోషుం డను వానికి సాత్వతికి చతుర్భుజ లలాటనేత్రంబులతో నుదయించి, రాసభస్వరంబున నేడ్చుచున్నఁ దలిదండ్రులు వీక్షించి, భయవిస్మయాధీనమనస్కులయి తొక్కిసలాడుచుండ నశరీరవాణి, ఓభీతులారా! వీని నెవ్వఁగు చంపఁజాలరు. వీని నెవ్వరెత్తుకొనిన, మిగిలియున్న బాహుయుగళంబును, నెక్కుడుకన్నును, నడంగునో వానిచే వీనికి మరణంబని వాకుచ్చె. వార లాయశరీరవాణిపలుకు లాలించి, యీబాలునిఁ జూడవచ్చినవారి కెల్ల నెత్తుకొన నిచ్చుచుండిరి. ఇట్లుండ,

చ. అతివికృతస్వరూపధరుఁ • డైన కుమారకుఁ బ్రీతితోడ సా
త్వతిఁ దమఘోనయత్తను ము•దంబున జూడఁగఁగోరి యద్భుత
ప్రతిములు రామకేశవులు • పన్నుగ నేగిరి చేదిధారుణీ
పతిపురి కొక్కనాఁ డఖిల•బాంధవమంత్రిసుహృత్సమేతులై.

వచ్చినవారిం గాంచి, యతిథిసత్కారం బొనరించి, యబ్బాలు శ్రీకృష్ణునిచేతి కిచ్చిన నాశిశుపాలుని యెక్కుడు బాహువులు, మిక్కిలి నేత్రము, పలువురు సూచుచుండఁగ నడఁగె. అప్పు డాసాత్వతి సురవైరివలన వీనికి మరణం బెఱింగి, జగద్వల్లభుఁ డైన జనార్దనుని, దుర్మార్గప్రవర్తకుం డయినను కుమారుని శతాపరాధంబులు సైరింపుమని బద్ధాంజలియై ప్రార్థించె. కావున శతాపరాధంబులు నిండుదనుక వీఁ డన్యులచేఁ జచ్చువాఁడు కాఁడు. వీఁ డిప్పుడే కృష్ణునిచేత నిహతుండగు. అట్లు కానిచో,

సీ. కనువిచ్చిచూచిన • క్షణములో జగములు
కల్పించి బ్రతికించు • శిల్పివరుఁడు
ప్రతిసతీసీమంత•శృంగాటకంబున
నాట్యమాడెడు పాద•నలినతలుఁడు
కల్పాంతజలధి లో•కములు మున్గినవెన్క
మఱ్ఱియాకునఁ దేలు • కఱ్ఱివేల్పు
బ్రతుకుపొద్దులు జీవి•కాలంబులను వ్రాయు
బ్రహ్మదేవుని గన్న • వన్నెకాఁడు

సాధుసంరక్షణార్థ మై ♦ జగతియందు
దుష్టశిక్షణఁ జేయఁగ ♦ దొడరువాఁడు
భక్తవత్సలుఁ డార్తార్తి ♦ పరిశమనుండు
పరమపురుషుని దూషించి ♦ బాగుపడునె?

మరణకాలాసన్న చిత్తుఁడు కావున, వాని వాక్యంబుల కేను లక్ష్యపెట్టను గాని,

చ. ఇతనికి నిట్లు న న్నురక ♦ యొగ్గులు వల్కఁగఁబోలెఁ గాక యు
ద్ధతమతి నన్యు లీతని ని♦ధంబునఁ బల్కి మదీయచాపని
ర్గతచటులోగ్రమార్గణని♦కాయపయోధి మునుంగ కిట్లు న
ర్తితులయి పోవనేర్తురె గ♦భీర పరాక్రమ మారుతాత్మజా!

మఱియు నీతని ననుసరించినవా రందఱు నీతనితోడివా రగుదురు.

శిశు...ఓయి గర్వపోతా! వెఱ్ఱితాతయ్యా! నీబుద్ధి పెడతలఁ బట్టినది. నీవేమో ధర్మవేత్తవని యీ ధర్మనందనుండు నిన్నాశ్రయించి యోడతోఁ గట్టిన యోడవోలె; విగతమర్యాదుం డయ్యె. కృష్ణుని భుజమున వేసికొని, యేమో ఓభీష్మ కలాడుచున్నావు? ఈ రాజవరేణ్యు లందఱు ధైర్యహీనులా ? నీవంటి దురాత్ములు గలరా? ఈ గొల్ల వానియం దే సుగుణము కనిపెట్టితివి? ఈ దుర్మార్గుఁ డొనరించిన మహాపాపములకు మేర కలదా? ఇటు విను.

సీ. స్నానంబు సలుపు లే♦జవరాండ్ర చీరలు
కాఁజేసినందుకా ♦ పూజ యిప్డు
పుట్టినప్పటినుండి ♦ పొరుగిండ్ల వెన్నలు
హరియించినందుకా ♦ యర్ఘ్య మిడుట
యాబోతులను బట్టి ♦ యార్వంగ నార్వంగ
వధియించినందుకా ♦ పాద్య మిడుట
గొల్లపూఁబోండ్లతోఁ ♦ జల్లులాడెడు నేర్పు
కల్గియున్నందుకా ♦ కట్న మిడుట
అంగ చాలును కట్టు పం♦చాంగ మింక
పొగడుకొనబోకు చాలించు ♦ మూయు నోరు
చాల దొకనాల్కఁ శ్రీకృష్ణు ♦ సన్నుతింప
నూరు చీల్కలు చేతు నో♦రోరి భీష్మ!

ఓయి వదరుపోతా ! యీ సభవారు పీచులు, కన్నులు లేనివారనియా నీ యభిప్రాయము ? ఈ పసులకాపరి స్త్రీవధ, గోవధ, మాతులవధ నొనరించుటయే కాక, జారుఁడు, చోరుఁడు, కులహీనుఁడు, మానహీనుఁడు, అపస్మారి గదా. ఏ మొగము పెట్టుకొని పూజార్హుఁడని వారలు చాపుచుఁ జక్కట్లు దిద్ద వచ్చితివి ? "తా నొక మనిషి, తవ్వఁ డొక రొట్టె" అనునట్లు, పరుని వలచిన కాంతను బలాత్కారముగా హరించి తెచ్చిన నీవు ధర్మంబు చెప్పువాడవా ? నీ వట్టి పాపకార్య మొనరించినను నీ తమ్ముఁడు విచిత్రవీర్యుఁడు ధర్మాత్ముఁడు, దానిని విడిచిపుచ్చె. నీజీవమున కునూరుమని యేడ్చి,యేడ్చి, యంబ బలవంతముగాఁ జచ్చినది. తగవు చెప్పవచ్చిన గురువుతో దెబ్బలాడిన గురుద్రోహివి. జన నిందితమయిన యజ్ఞపత్న్యదోష మొకటి గలిగి యెన్నఁడో చచ్చిన ప్రేమూలనో పడియుండక, పెద్దమనిషివలె ధర్మోపన్యాసములు పలుక వచ్చి నాలుగు బిభీషికలు పలికినంతమాత్రముననే దాటియాకుల చప్పుళ్ళకు గుంటకళ్ళు జడియునని యెంచకు. నీవంటి కపటధర్మవేత్తల నెందఱినో నే నెఱుంగుదు. నీతో ప్రసంగ మెందుకు ? నీ వేమి లెక్క ?

భీష్మ—ఓయి ఘోరంపున్య ! వ్యర్థప్రలాపంబులాడి, నీ యవివేకంబు వెల్లడి సేసికొంటివి. పసుల క్షేమమును, విఖ్యాతినిఁ గాంచి యోర్వలేనివాఁడ నీవలె వృథా కలహము పెంచి నిర్విఘ్నముగా నెఱవేఱు శుభకార్యములఁ బాడు సేయనెంచి కీలోత్పాటనంబున, బీజంబులు నలిగి చచ్చిన క్రోఁతివలెఁ బ్రాణముల నెడఁబాయుదురు, దేవదేవుఁడగు శ్రీకృష్ణపరమాత్ముని యచింత్యవైభవంబు నీకుఁ దెలియునా? అది మహాయోగిజనవేద్యంబు.

గీ. పతితపావనుఁ డార్తార్తి ♦ భారహరుఁడు
యజ్ఞఫలదుండు పరమాత్మ ♦ యదుకులుండు
వాని మహిమంబుఁ దెలియఁగ ♦ నౌనె నీకు?
గ్రుడ్డివానికి రూపంబు ♦ గురుతుపడునె ?

లోకంబున వస్తుజ్ఞానంబు దెలియనివారు, తెలియనట్లుండినఁ బ్రమాదంబు సంభవించదు. నీవంటి మూర్ఖులు తెలియనివిషయంబును లోకవంచకులై వస్తుతత్త్వంబును పరిశోధించినట్లు ప్రజ్ఞానిశేషంబులు చెప్పుకొనుచు, ధర్మవేత్తల నాక్షేపింతురు. కుకవులు మహాకావ్యంబులఁ జూచి, సారమేయంబులు గజసందర్శనవిహ్వలీకృతమానసంబులై యఱచినట్లు వాటియయినను, ఆ దివ్యశక్తి హుతాశనకీలలు మహారణ్యంబులఁ గాల్చినట్లు, దుర్మార్గారణ్యంబులఁ గాల్చకమానదు. న్యాయమైన కార్యంబునఁ గేవలవాగ్వ్యాయామము. ఇది యెవరు పరిశీలింతురు?

శిశు...ఓ బ్రహ్మచారీ ! వాయెత్తకు. ఎవరు పరిశీలింతురా ? లోకము గొడ్డువోయినదో ? శూరులు లేరేమి ? మీ రాడినది యాట, పాడినది పాట. ఎన్ని దినములు సాగివచ్చు ననుకొంటిరి? వైరి వీరభూపాలహృద్గోళాంతరప్రజ్వలితరోషదవానలంబు మిమ్ములఁ గాల్చకమానదు. న్యాయంబునకు విరుద్ధంబుగ నపుంసకునకు రంభను

గూర్చినటుల గొల్లవానికి నగ్రపూజ, సభాతాంబూల మొసంగిన తెలివితక్కువ చాలక ధర్మోపన్యాసములు వెలుఁగఁబెట్టవచ్చితివె. మనము చేయు పని లోకమునకు హితము లేకపోయినను, మన మనమునకైనను సరిగా నుండవలదా?

సీ. బలవంతుఁడని లోనఁ ♦ దలఁచి పూజించితే
కర్ణాదులను మించు ♦ ఘనుఁడె యితఁడు
పండితుండని బుద్ధి ♦ భావించి పూజించి
తే వ్యాసుకన్నను ♦ తెలివి గలదె
పెద్దవాఁడని మెచ్చి ♦ గద్దె పెట్టించితే
వసుదేవుకన్నను ♦ వయసు గలదె
ఆచార్యుఁడని పూజ ♦ లాచరింపఁ దలంచ
ద్రోణాదులను మించు ♦ దొడ్డవాఁడె
పూజనీయులైన ♦ పురుషులలోపల
నెవ్వఁడయ్య కృష్ణుఁ ♦ డిట్టు లేల
పూజ్యులయినవారిఁ ♦ బూజింప నొల్లక
తగవు జెప్పఁ గడఁగ ♦ ధర్మమయ్య?

బుద్ధిపొరపాటునఁ దప్పుచేసిన, బుద్ధిమంతుఁడు దిద్దుకొనును. నీవంటి గర్వపోతు లా దోసమున కింకొక దోసము తోడుజేసి పళ్లికిలాడుదురు. అయ్యవారినిఁ జేయఁ బోయి కోతినిఁ జేసినట్లు, పూజ్యుఁడని వీనినిఁ జెప్పుటకు గొల్లవానిని దేవుడని పొగడ వలసె. మీవారు నవ్వుటకును సిగ్గైన వలదా? ఈ దేవయ్యగారి గుణము లా తాతయ్య గారికే తెలియునఁట! భంగు పీల్చువాని గుణములు గంజాయి త్రాగువాని కెఱుకపడి నట్లు మీ రిరువురు పరులు వలచిన యాఁడుపిల్లల నపహరించిన శూరు లగుటచే, మీ గుణములు మీకే తెలియవలయు. పెద్దలకుఁ దెలియనక్కఱలేదు. ఈ నల్లమొగము వైభవము అచింత్యమంట, యీ తెల్లమొగ మెఱుఁగునఁట!

సీ. పరమేశ్వరుండైనఁ ♦ బరుల పంచను జేరు
ప్రారబ్ధ మేల సం♦ప్రాప్తమయ్యె?
నమితవైభవమైన ♦ నయ్యగారికి వెన్నఁ
గాఁజేసి మెక్కెడి ♦ కర్మ మేమి?
పరమాత్ముఁ డితఁడైనఁ ♦ బల్లెల మందలం
బాలించి బ్రతుకఁగ ♦ పాప మేమి?

పరమశూరుఁ డయిన ♦ బార్హద్రథికి జంకి
పలుమారు పాఱెడి ♦ వార్త యేమి?
కుక్క గో వని కుమతులు ♦ గూయుచున్న
కుక్క కుక్కయె చూడఁగా ♦ గోవు గాదు
మధ్య ననృతంబు వల్కెడు ♦ మానహీను
బుర్వ్వఁ దిట్టరె పలువురు ♦ మూర్ఖుఁ డనుచు.

నోరుమూయ మూకుడుకలదు గాని లోకము మూయ మూకు డేది? ఈ దొంగ మాటలకు మావంటిదొర లూరకుందురా? పాపకార్యము చూచి యూరకుండుట యెట్లు? ఓయి గోపాల! పెద్దరాలివలె మాటాడక యున్నమాత్రమున నీగౌరవము దక్కదు. నామాట కుత్తరం బిమ్ము. లేనిచో నీచంద్రహాసము నీతలపైఁ బడనున్నదని తలంచుము. ఇటు వినుము. నాకుగదా నలుగురిలోఁ బూజ సంప్రాప్తమయినది. నే నిప్పటికి గదా గౌరవ మందఁ గలిగితినని సంతోషించకు. శ్లో॥ న బద్ధ కృత్రిమసటాజటిలాంసభిత్తి రారోపితో మృగపతేః పదవీం యది శ్వా । మత్తేభకుంభదళ పాటనలంపటస్య నాదం కరిష్యతి కథం హరిణాధిపస్య॥ అనఁగ నొక్కఁడు తను పెంచు జాగిలంబునకుఁ జక్కఁగా జడలు గడ్డము కట్టి మృగపతిగాఁ జేసి సింహమును నివసింపఁజేయు. బోనున నుంచి నప్పుడు తోలుకుచుఁ దోక నాడించును గాని, మదమాతంగకుంభనిర్భేదనమునఁ బొబ్బవిడ వేయి జన్మలకుఁ జేతగాక, మొఱుఁగుచు, మత్తేభమును చూచినతోడనే తోకముడుచుకొని పరుగిడునఁట! అట్లనే శాలువలు కప్పుకొనుటకాదు. పరిపంథిధనుర్విముక్త బాణపరంపరలు సహింపవలయు. నీ బలసంపత్తులు మే మెఱుంగనివా? బార్హద్రథికి జంకి యెన్నిమారులు వెన్నిచ్చిపాఱిపోయితివి? తుదకా జరాసంధుని బ్రాహ్మణవేషధారివై, అట్టి భూమికలనే ధరించిన భీమార్జునులఁ దోడుచేసికొని తెరువాటుకాండ్రవలె మువ్వురు గలిసి చంపితిరి. అంతమాత్రపు పౌరుషమునకే మన వెఱ్ఱితాతయ్య పొగడుట, నీవు కులుకుట, శూరులకు లజ్జాకరము. ఓయి శూరంమన్యా! శాంతనవా! నీకు పోద్దువోవక యున్నఁ బౌరుషవంతులయిన శల్య కర్ణాదులఁ బొగడరాదా? వినువారికి ముచ్చటగా నుండును.

సీ. నీటిచిల్వను బట్టి ♦ నెట్టినమాత్రాన
విఖ్యాతిగాంచితో ♦ వెఱ్ఱిగొల్ల
వల్మీకమాత్ర ప♦ర్వతము నెత్తినయంత
బాహుబలంబు గో♦పాల నీకు
పాతబండిని దన్ని ♦ పడగొట్టినంతనే
శూరుండవైతి వా♦ భీరతనయ

పా లీయ వచ్చిన ♦ పడఁతి చంపుట యొక్క.
పౌరుషం బాయెనా ♦ పాపచరిత
గీ. మేనమామను జంపిన ♦ మేలుకతన
పూజ కర్హుండ వైతి గాం♦బోలు నీవు
చేయు దుశ్చేష్టలెల్లను ♦ సిగ్గులేక
లీల లందురు మూను లే ♦ వేళ ఖలుఁడ!

ఆమాటల కుబ్బి తబ్బిబ్బయి నేనయ్యా యని నేటికి లోకవ్యవహారము తెలుంగని మునిముచ్చు నుండకొడుకుల వలమందిని బోగుచేసికొని వారిచేఁ బొగడించుకొనినంత మాత్రమునసే పీరుండ వగుదువా? రమ్ము. ఎదుటఁబడి మడమఁ దిప్పక పోరాడుము. పౌరుషము చూపుము. మమ్ము జయించి పూజగైకొమ్ము.

కృష్ణు...ధర్మవేత్తలారా! యీతండు నాకు మేనత్తకుమారుఁడు. ఇప్పుడు దైవాధిష్ఠితంబయిన సభాంతరాళమున ధర్మదేవత యనందగు యుధిష్ఠిరుని, పరమధర్మవేత్తయై క్షత్రియుల కాళరాత్రియగు పరశురామ గర్వానిర్వాపణచణుండయి విశేషించి నాకు భక్తుండగు భీష్ముని, నిష్కారణంబుగ నిందించుట మీరు పలుకులు విని యుంటిరి. మమ్ము నిందించిన నంతగా ఖేదమందము గాని, మాభక్తుల నిందించిన మేము వడు సంతాపమునకు మేర యుండదు. భక్తనిందకుని శిక్షించక మానము. అదియునుం గాక యీతండు మాకు బలవద్విరోధి. ఈతండు మా కొనరించిన యపకారలంబులు వినుండు.

సీ. ఆబాలవృద్ధులు ♦ నటమటఁ జెందంగ
ద్వారకాపురి గాల్చి ♦ వచ్చినాఁడు
భోజరాజన్యులు ♦ పొలఁతులు గ్రీడించ
వంచించి వారి వ♦ధించినాఁడు
వసుదేవు యజ్ఞంబు ♦ పాడుసేయఁ దలంచి
యాగాశ్వ మెత్తుక ♦ డాఁగినాడు
బభ్రుండు వరియించు ♦ బాలికామణిఁ దెచ్చి
చెఱఁబెట్టి భార్యగాఁ ♦ జేసినాఁడు
గీ. చేతనయినట్టి యపకృతు ♦ ల్చేసినాఁడు
నన్ను వంచింప నెన్నియో ♦ పన్నినాఁడు
శత్రువులఁ గూడి సమరంబు ♦ సలిపినాఁడు
కోపగింపను మాయత్త ♦ కోరియుంట

పితామహుండు వాకు ప్రిచ్చిన ట్లీతని శతాపరాధంబులు సహింప మున్ను ప్రార్థింపఁబడి యా ప్రతిన చెల్లించుకొంటెని, మరియు నన్ను నిందించినది నిందగాఁ దలఁపను, నా భక్తులను, నా దేహముకంటెను, జీవముకంటెను, ప్రియులైన అత్యంకంటెను మిన్నగాఁ జూతును. వారినిఁ దూలనాడిన నేను సహింపఁజాలను. కావున వీనిపై బంధుభావము వీడి శత్రుభావము పూని జగత్సంతాపనివారణార్థము, ధర్మసంస్థాపనార్థము తుదముట్టించెద.

శిశు—(నవ్వుచు) ఓయి గొల్లబోయఁడా ! భళా భళి యన్నాఁడు. నీ కోపమునకే జగములు తలక్రిందు లగుచున్నవి. నీదయ యెంత? నీకోప మెంత? నీ శక్తి యెంత? నా కిచ్చిన యా రుక్మిణిని దొంగతనాన నెత్తుకొనిపోయి పెండ్లాడిన పరాక్రమశాలివి. సిగ్గులేక కారు లరచుచుంటివే.

ఉ. శారదరాత్రులం దా హృదయ♦జాతగుణక్వణనానుకారి యా
భీరసరోజనేత్రమద♦వృష్టిగ వేణువఁ బూని యంగుళుల్
సారిగమాదిసత్స్వరవి♦సారము సారముగా ధ్వనింపఁగా
బూరణ సేయుటో హరిని ♦ బోలిన నీశిశుపాలుఁ గెల్చుటల్ ?

ఓ అబ్బాయి ! యిది యంతఃపురంబున సత్యభామ పాదతాడనము కాదు. ఇంద్రియవాసనాశూన్యులయి వైరాగ్యము వైరాగ్యము అని సంసారములు రోసి నీవు చేయు చిలిపిచేష్టలు. మహామహిమలుగా వర్ణించిన నేను దేవయ్య ననుకొని యాఁడువారిపై యెగిరి వస్త్రాపహరణము గాదు. ఇది రాజసూయమహాసభ. ఇదుగో యిటు చూడు. వీఁడు శిశుపాలుఁడు. బావపుఱుఁది నసిగదా యత్తయ్య మాట విని దయఁదలఁచితి నంటివి, భావముఱఁది నలచిన రుక్మిణి నీ కేమగును ? సోదరీ గమనమతూహాల ! అప్పుడీ మేనత్తయందలి గౌరవ మేమయినది? పద, మీ పెద్దన్నయ్య కొంచెము తియ్యకల్లు త్రాగుటకుఁ బిలుచుచున్నాఁడు. ఓ కృష్ణయ్యగారు!

సీ. గోపికావక్షోజ♦కోటికూటము గాదు
గోటిపోటు ్తోడ ♦ నీ టణంప
ఆభీరమదవతి ♦ యధరయుగ్మము కాదు
రదనఘాతంబుల ♦ మదమడంప
మదవల్లవాంగనా♦మణితవారము కాదు
శ్రోత్రపేయము గాఁగ ♦ సొక్కి వినఁగ
కీలారిపడఁతుల ♦ కేళులు గా విపి
బాహుయుగ్మంబునఁ ♦ బట్టినొక్క

బాణఘాతము తీక్ష్ణకృపాణఘాత
మకట వీరనాదము చంద్రహాసలతలు
గోట నోటను బాహులఁ బట్టినొక్క
నిలువఁ జాలవు బాబయ్య తొలఁగు తొలఁగు.

రా! ఇటురా! జ్ఞాతుకు భారమైనచో నాచేతఁ బడుము. (అని మీఁదికి దుముకుచున్నాఁడు.)

కృష్ణ—సభాసదులారా! అన్యాయముగా కలహము పెంచి నా భక్తులను నిందించి, వారికి నపకార మొనర్చి లోకకంటకుఁడై శిశుపాలుఁడు గర్వోన్నతుఁడై నా దేహముకంటెను ప్రాణముకంటెను మిన్నయగు పాండవులఁ దిరస్కరించి బంధుభావము వీడి యకారణవిరోధము పెంచి సాధుబాధ నొనర్చుచున్నాఁడు. కావున నా కొసఁగిన యర్ఘ్యభాజనము, వీనికే యొసంగెద. శతాపరాధి యేమి యగునో గనుఁగొనుఁడు.

గీ. ధర్మసంస్థాపనార్థ మీ ధరణియందు
నవతరించిన నాకు సహాయ మగుచు
నీదు శక్తినిఁ జూపించ మోదమంద
రమ్మ చక్రమ్మ వీని ప్రాణమ్ముఁ గొమ్మ,

(అని పూజపళ్ళెమును విసరివేయఁగా నది చక్రముగా మారి వచ్చి శిశుపాలుని శిరంబు నఱికివేయును. శిశుపాలుని శిరంబు పైకి నెగిరిపోవును.)

[యవనిక జాఱవలయును.]

ఇది ప్రథమాంకము.

ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణము

ద్వితీయాంకము

మయసభ

[పాండవులు, ద్రౌపది యుండవలయు!]

ధర్మ—సోదరులారా! ఇప్పటికిఁ గార్యభారము దాదాపుగా మనమీఁదనుండి తొలఁగెను. కృతార్థుల మైతిమి. కాని,

ఉ. బంధువు లెల్లరుం దిరిగి ♦ వారి గృహంబుల కేగ యజ్ఞసం
బంధనమునందె చచ్చె శిశు♦పాలుఁడు మాత్రమె చక్రి చేత గ
ర్వాంధులు భూపు లాతని మ♦హామహదోహాలు య్యా. నాథ యో
గ్గ్రింధుని గృష్ణుఁ గాంచి దిగ♦ద్రావిరి కోపము లోన నుఁ దుచుఁన్.

రాజసూయంబున మన జనకుండు నరలోకో త్తీర్ణుడైన ట్లి ద్రావిడులు స్వయము గా గురిపించిన లతాంతాసారమే ప్రబలమగు దృష్టాంతము. ఇయ్యది మనకు సంతస మైనను, మన పినతల్లికిఁ బుత్రశోకదాయకమయినది. సర్వజనకామణీయకమగు కార్య ము లోకమున దుర్లభమే సుమా!

భీము—అన్నయ్యా! మీరు యుధిష్ఠిరశబ్దవాచ్యులరయి, శౌర్యవీర్య సాహసాది గుణంబుల కలరయిలై, అర్థితదానదీక్షాపరతంత్రులయి, లోకంబున బ్రఖ్యాతివహించిన తమకు నానాఁటికి దయారసముహూత్రమే వృద్ధియయి ఖడ్గముచే నపింపవలసిన కార్యము ములయందుఁగూడ దేవరవారి సర్వావయవములనుండి సుధాకరకిరణ ములనుండి యమృతమే కురిసిన ట్లాకృపారసమే వెల్లివిరియుచుండుట యొకప్పుడది మన కపకారమగునో యని శంకించుచున్నాఁడ; ధర్మరాజా! శిశుపాలుఁడు దయదలఁచఁ దగినవాఁడా? వాని మరణమునకు మనము దుఃఖించవలయునా? బంధువుఁడయినను దుర్మార్గుని వధియిం చుట రాజధర్మము కాదా? శిశుపాలుం డొనరించిన పాపంబునకు నిష్కృతి గలదా?

మ. జగదారాధ్యుఁడు, దీనబంధుఁడు, కృపా♦స్వాంతుండు, దైవంబులో
నిగమార్థప్రతిపాద్యసన్మహిముఁడున్♦నిత్యాంగుఁడు కృష్ణుండు పూ
జ్యుఁగఁ జేయన్ దగదన్న దుష్టుని ఖలున్ ♦ జూడంగ దోసంబుగా
దగువాని న్వధియుంపరా దనుటయే ♦ తప్పౌను ధర్మాత్మజా!

నిష్కారణంబుగఁ జెట్టుకొట్టి పైన వేసుకొనినవాని కిదియే విధివిధానం బగు శిక్ష అన్నయ్యా! మీరు వెఱ్ఱిమహారాజులు. కుచ్చితుల స్వభావము మీ కేమియుఁ దెలియదు. మన మాతృష్వసేయుండు దుష్టకులాలంకారుండు. కురుకులపాంసనుండు సుయోధనుని దురాలోచనాలానబద్ధుండయి మన యజ్ఞపవిత్రోత్సాహము పాడుసేయఁ దలపెట్టిన దురాలోచన కోటరాంతరంబున నున్న హవ్యవాహనుండు వృక్షంబును గాల్చినట్లెవ్వని దురాలోచన వానిని నశింపఁజేయక తప్పదు.

శా. అన్నా జన్నము కారణంబగున టయ్యా వాఁడు వాయోడ కీ
పన్నాగంబున దేవకీతనయు దు♦ర్వ్యాపాశుగవ్యాప్తుఁగా
సన్నాహం బొనరింప వాని యఘమే ♦ శాసింప నా దుష్టునిన్
గన్నారం గనినాము కృష్ణమహిమా♦న్నత్యంబు ధర్మాత్మజా!

మఱియు వాఁడు దురాత్ముండైనను చక్రస్పర్శచే వాని శరీరమునుండి వెలువడిన దివ్యతేజ మా జగద్వ్యాపకుని మేన నైక్యంబైనది. అయ్యది మహాజనదురాఘంబుగదా?

సహ__అన్నగారి క్రోధానలజ్వాల, తేవైపున గాలి విసరినను శుష్కవృక్షముల మీఁదికిఁ బరువిడు దవాగ్నివలె, దుర్యోధన, దుశ్శాసన హంతకులమీఁదనే వ్యాపించును.

భీము__నిజమే; ఎందుకు వ్యాపింపవు. మీ కట్టికష్టములు వారివలన లభింపను లేదు. మీ చిత్తము లట్లు పరిణమింపవు. ఈ వృకోదరుని మేనఁ బ్రాణము లున్నంతవఱకు వార లొనర్చిన యపకారములు గుండెలలో మెదలక మానవు. ఇటు వినుము.

చ. జలములఁ గట్టి త్రోచిరి విషం ♦ బిడి రక్కటకూఁటిలోన బా
ముల గఱపించి రాగరడి ♦ మొత్తిరి తన్నిరి మోసబుద్ధి పె
క్కులుగ నొనర్చి రాపదలు ♦ కూరిమి గల్గునె ధార్తరాష్ట్రులన్
దలఁచిన మేను భగ్గు మన♦దా సహదేవుఁడ యోజసల్పుమా.

సహజ శత్రువులపై ప్రేమ శశవిషాణము కాదా?

సహ__అన్నయ్యా! వారలొక్కప్పుడు తమ కపకార మొనర్పనే చూచిరి. అది మీకు మాత్రమే జ్ఞాపక ముండునా? సహజ కోమల స్వభావు డగు ధర్మనందనుని మనంబు నెఱయుటలేదా? నిజముగా తమ మనంబున గలిగిన కష్టంబు కతంబున మమ్ము వేఱుగాఁ దలచితిరి కాని; లాక్షాగృహదహనంబు వా రొనరించుట పాండవ పంచక సంహారణంబు కొఱకు కాదా? మాయందఱిలో ధైర్యబలసాహసధౌరంధరులు మీ రగుటచే మీ కపాయం బొనరించిన మమ్ము సులభంబుగాఁ దుదముట్టఁ జేయ వచ్చుననియే వారి యోచన. కావున వారు మీ కొనరించిన యపకారములు మా మనంబుల శల్యప్రాయములై బాధించుచున్నవి.

అర్జు — దావపావక కీలల మ్రింగఁజూచు శలభంబులు, అగ్ని మ్రగ్గకుండునా ?

గీ. చెట్టు చెడియెడు వేళకు ♦ బుట్టు కుక్క-
మూతిపిందియ లను మాట ♦ పుడమి వినియు
ధార్తరాష్ట్రులచేతలు ♦ దడవనేల
బుద్ధి విపరీత మై చెడి♦పోవు వేళ.

పరాక్రమైక జీవనుండగు పురుషసింహుఁడు సింహంబువడువున శత్రుమస్తక చ్ఛేదనం బొనర్చుటయె ప్రతిక్రియగాని, వాగ్వ్యాపారప్రయోజనమాత్రము గాదు.

చ. పరుసిరి గాంచి యేమ్చు జన♦పాలుఁడు పౌరుషవంతుఁడైనఁ దా
దుర మొనరించి శత్రువులఁ ♦ ద్రుంచి రణస్థలి వైరిలక్ష్మి చే
కుర మది సంతసించు తన♦కుం గల శక్తియు తక్కువైనచో
మరణమునొందు గాని జన♦మండలిలోఁ దల నెత్త నేర్చునే.

కపటోపాయంబుల వైరుల నోడించ నెంచువాఁడు పురుషుం డనఁబడునా ? అట్టివాని పలుకులు, కార్యములు మనము పరిగణించనగునా ? మబ్బులు సూర్యమండలము నరికట్టఁజూచిన నెంతకాలము వాని యాటలు సాగివచ్చును? తిన్నఁగఁ గరములు విప్పిన, వాని నాశనమున కెంతకాలము పట్టునో కనుఁగొనుఁడు. గాంభీర్యము గలవాని నెప్పుడు నీచవాక్యములు మది గలంపఁజాలవు.

నకు — అదియు నొకప్పుడు ముప్పుఁ గప్పు.

గీ. తన కరంబులఁ గల్పించు ♦ ఘనఘనంబు
తనదు కాంతికి భంగంబు ♦ తగ నొనర్చు
నటుల మన యుపేక్షకు దాయ ♦ లనువు నెరసి
మనల నణికట్ట నెంతురు ♦ ఘనమనీష.

దుష్టస్వభావము కలవారియెడఁ బ్రథమమున నుపేక్షయొనర్చి, యెప్పుడో ప్రకాశము చూపనెంచి గోటితోఁ దునుమఁదగు కార్యమునకు గొడ్డలి నుపయోగించి నట్లౌను.

సేవ — మహారాజ ! దుర్యోధనుండు సభాభవనవిశేషములఁ జూడ లోన కరుగుచున్నవాఁడు.

ధర్మ — అట్లయినఁ జిత్రప్రదర్శకుల ననుకరించ మనుఁడు.

సహ — అన్నయ్యా ! అక్కఱలేదు. అదుగో మహారా జావైపున కరిగినాఁడు; వివృతద్వారమును సంవృతద్వారంబుగా నెంచి వెనుకకు మరలినాఁడు.

ధర్మ... ప్రేమాతిశయమునఁ జూడవచ్చిన సోదరునకుఁ జిత్రములు చూప వలదా?

భీమ—ఆ ప్రేమ యను వస్తువు లోకమున నింకొకరినిఁ జేయుటను తమరు విడచుట కలిగినపుడుకదా? దుర్యోధనునకు మనయందు ప్రేమాంకురము కలిగిన లోకములు వ్యత్యస్తములు కావా?

సహ... అన్నయ్యా! ఆవైపున దృష్టిఁ బ్రసరింపఁజేయుఁడు.

[పాండవులు దుర్యోధనుని వైపు చూచుచుందురు.]

[దుర్యోధనుఁడు ప్రవేశించి]

దుర్యో—(స్వగతము) ఇప్పుడు నా మనంబునం గల పరితాపము లోన నిముడ్చుకొని సంతోషము నభినయింపవలయు. కావున నభినయ వేషధారినయి సభాంగము ప్రవేశించినాను. కాని మయసభావిలోకనము నాకుఁ గాని పాండవులకుఁ గాని తప్పక ముప్పుగప్పును. పలువురు దీనినిఁ గాంచినను విచిత్రములు మెండుగ నుండుట చేతను మనంబున కపూర్వామోద మొనరించుచున్నది. నాపరిచారకుల నందఱిని విడిచి యొంటరిగా వచ్చితి. దీనిలో నెట్లు ప్రవేశించితినో? వచ్చిన త్రోవ మరచితినే! వెలువడుటకు మార్గము కానరాకున్నది. పాండవ సేవకుల నొక్కరినైనను తీసికొని రాకుండ వచ్చితినే. ఏమి నా వెర్రి. ఏరికిఁ దెలియకుండ దీని రహస్యములు కనుగొనవలయుననియు, వీలయినఁ గొన్ని చిత్రములఁ బాడుసేయవలయు ననియుం గదా నారాక. దీనినిఁ జూడఁగనే బుద్ధిమరలి ధర్మవేత్తనయితి. (నాలుగు మూలలు పరికించి) అరె! గ్రుడ్డివాఁడనయితినే! ఒడిలోఁ బిల్లనిడుకొని దేశములు దేవులాడినట్లు త్రోవ లేదనుకొంటినే. (ముందునడిచి) ఇదుగో త్రోవ ఇప్పటికి పరాభవము తప్పినట్లే. (అని వెళ్ళఁబోయి తలకు దెబ్బతగలగా నుదురు పట్టుకొని) దైవమా! యీ మొండి దుర్యోధనున కెన్నిదినముల ఆయుర్దాయము వోసితివి. (నాలుగు మూలలు పరికించి) ఇక్కడ నెవ్వరు లేరుగదా! (చేతితోఁ దడుముకొని) రక్తము రాలేదు. బుడిపె కట్టినది. దీనికిఁ గిరీటము మాటుచేసెదను. (అని కిరీటమును సర్దుకొనుచున్నాఁడు.

భీమ—అదియే త్రోవ. (అని నవ్వుచున్నాఁడు)

ధర్మ—తమ్ముఁడా! క్రోధోద్రేకము నడంచుకొనలేవుకదా.

ద్రౌప—దుర్మార్గుల విషయ మణంచుకొనుట క్షత్రియధర్మము కాదు.

దుర్యో—(లేచి నాలుగడుగులు నడచి) నున మింకొకచోటికి వచ్చితిమి-యేమి? లేక పాండవులు మయునిచేత మాయలు చేయించుచుండిరా యేమి? ఇచ్చట నీళ్ళున్నవే? దీనిని దాటు మార్గ మేది? ఆవలకుఁ బోవలయుచున్న నిదియే త్రోవ కాఁబోలు (అని బట్టలు పైకెత్తుకొని నడచుచున్నాఁడు)

ద్రౌప—మీ తమ్మునికిం గల శిల్పకళాప్రావీణ్యము దేటపడినదా?

ధర్మ...సాధ్వీమణి! అభినవవస్త్ర జవ్వనికి భ్రమకల్పింపదు? ఆశ్చర్యమేమి?

ద్రౌప...(స్వగతము) సాధ్వీమణీ యనుట—పతివ్రత మాటిమాటికి హాస్యంబు మనంబునకు రానియ్యఁకూడదని మహారాజు వ్యంగ్యముగా నాకు జ్ఞాపకముఁజేయుట.

దుర్యో—ఎంత బుద్ధిమాంద్యము, స్ఫాటికకుడ్యోపరిభాగంబున దూరంబున నిర్మింపఁబడిన యింద్రనీలవలభికానుషముయూ, నెల జాలనేల ప్రక్కలను గల పచ్చల రాతిగోడనీడలను బ్రతిఫలించుటఁజేసి, ధరాతలంబు జలమయముగను, కవాటపాంతో పరిభాగనిర్మిత పద్మరాగ, వైడూర్య, మరకత రత్న పుత్రికలు, జలచరభ్రాంతి కల్పించి నన్ను వెఱ్ఱివానినిఁ జేసినవి. దూరముగా వెలుతురు గానవచ్చుచున్నది. అది బహిరంగ ప్రదేశము గాఁబోలు. అవలి కేగెద. (అని నడచుచున్నాఁడు.)

ద్రౌప...రాజరాజు స్నానము సేయఁబోవుచున్నాఁడు. దాసీ! నూతన దుకూలములఁ గొనిరమ్ము.

ధర్మ—సోదరా! సహదేవా! మన సహోదరుని పరాభవము మనము చూచి సహింపఁగూడదు. నవ్యదుకూలంబులతోఁగూడ శీఘ్రముగాఁ బోయి మహారాజును లోనికిం గొనిరమ్ము.

భీమ—వద్దు. వద్దు. దుర్మార్గునివిషయమై దయఁ దలంపరాదు.

సహ—(పరిచారకులతో వస్త్రములమోయించుకొనుచు నడచుచున్నాఁడు.)

దుర్యో...ఇది నీర మనుకొని బట్టలను, పైకెగఁబట్టుకొనినపుడు దాసీలొత్తు లెవరు చూడలేదుగదా! (అని నడచుచు నీటిలో దిగబడుచున్నాఁడు)

సేవ—(దుర్యోధనుని లేవఁదీయుచున్నాఁడు.)

దాసీ—అయ్యగారు మడుగులో దిగఁబడినారు, బట్టలు తడిసినవి. దెబ్బ తగిలినదేమొ? (అని చప్పటులు కొట్టును.)

ద్రౌప—మఱేది గారు ధృతరాష్ట్రకుమారులు కారఁటే!

దుర్యో—(వినుట నభినయించి నాలుకఁ గొరుకుకొనుచున్నాఁడు.)

సేవ—పీతాంబరములు ధరియింపుడు (అని తడిబట్టలను దీసి క్రొత్త బట్టల నిచ్చుచున్నాడు.)

సహ—అన్నయ్యా! ఇటు, ఇటు. మార్గ మిది: ఇయ్యది దేవతామందిరము. ఇది యంతఃపురమార్గము. ఇదియే రాజసభ. పాండవాగ్రజుండు కొలువుదీరియున్నాఁడు. (అని ముందు నడుచుచున్నాఁడు.)

దుర్యో—(సభలోఁ బ్రవేశించి, విచారముగాఁ గూర్చుండును.)

ధర్మ—గాంధారిదేవిగారి ప్రేమాంకురసూచకంబులగు, బహుమానంబులు త్రిదివేంద్రప్రసాదమువలె నీపూట మహోత్సవయుక్తముగా శుభముహూర్తమున ధరించినారము, మా వందనశతంబులు తల్లిగారికి విన్నవింపఁదగినవి.

దుర్యో—ధర్మనందనా! శిశుపాలవధ జరుగునపుడు నా మనంబు చెదరినది. అప్పటినుండియు నేఁటికి నెయ్యది కనుంగొన్నను నా మనంబున కసహ్యంబుగఁ గనుపట్టె. హస్తిపురి కిప్పుడే ప్రయాణము సేయుచున్నాను.

ప్రాతి—(ప్రవేశించి) మహారాజా! సారథి తేరాయితము సేసికొని దేవరవారి రాక కెదురు చూచుచున్నాఁడు.

దుర్యో—అట్లయిన నిప్పుడే వచ్చుచున్నాము. (నిష్క్రమించును.)

ధర్మ...దుర్యోధనుని మోము మిక్కిలి యీర్ష్యాసూయాగ్రస్తమయినట్లు కనబడుచున్నది.

భీమ—దానికి మన రాజసూయమే కారణము.

సహ—ఈ సమయంబున పాంచాలి, యసహ్యమయవృత్తమునకుఁ బరిహాసస్ఫూర్తి దోహద మొనరించినది.

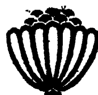
ద్రౌప—పరుల పరాభవము చూచి, పరిహాస మొనర్చుట క్షత్రియుల కలంకారమేగాని స్త్రీజాతి కంతగా రణవ్యాపారేతరవిషయంబులఁ దగదు. కాని దైవ యోగము, దారుమయ స్త్రీనాట్యంబునకు కుహకాధీనమయినట్లు జీవుల సుఖదుఃఖముల స్వాధీనము చేసికొనుచుండును. జీవులు పరతంత్రులే గదా?

ధర్మ—సంతోష విచారములు ప్రత్యక్షముగా సభాస్థలుల ప్రకటించుట ప్రగల్భస్వభావము కాదు.

ద్రౌప...గర్వామయయుక్తులకు పరాభవము తటస్థించుట దైవయోగము హాసాత్సిద్ధ మగుటచే నప్రయత్నముగా మనుజస్వభావమగు భ్రమాదులు వెలువడకమానవు. ఇటువంటి వవి, యబలలకడ సులభములుగా స్పష్టము లగుచుండును.

ధర్మ...సోదరులారా! సార్వభౌముని సాగనంపవలసియున్నది. పోవుదము రెండు.

(నిష్క్రమింతురు.)

ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణము

తృతీయాంకము

రాజమందిరము

(దుర్యోధనుఁడు విచారముతోఁ బరుండవలయును.)

శకుని—(ప్రవేశించి దుర్యోధనునిశరీరము పట్టిచూచి అచ్చెరువు నభినయించి) వీని శరీర మెంత కాఁగుచున్నది. జొన్నగింజ వేసినఁ బేలగింజ యగుచున్నది. (సమీపించి) అరెరె! వీని నాసికాకుహరములనుండి వినిర్గతంబులగు నిశ్వాసవాయువులు లయానలజ్వాలలం గూడి పరతెంచినట్టుల నింత దూరముగా నుండిన నా దేహము సోఁకినంతనే బొబ్బలు పొక్కుచున్నవే! యీ మహాత్మా డెట్లు జీవించును! (పరికించి చూచి) స్మృతియు లేనట్లున్నదే! కాని, పిలిచి చూచెదఁగాక. నాయనా! దుర్యోధనా! కురుకులసార్వభౌమ! కన్నులు విప్పి యొకమా రిటు చూడుము.

దుర్యో—(ఇటు పొర్లుచున్నాఁడు.)

శకుని...అయ్యో! వీని శరీరము శరత్కాలచంద్రికవలెఁ దెల్లఁగాఁ బాలిపోయినది. త్రెంచివేసిన తామరకాడలు వాడి వ్రేలగిలబడినటులఁ గాళ్ళుచేతులు గదల్చుటకే శక్తి లేక యున్నవి. అకస్మాత్తుగా వీని కిట్లు జాడ్య ముత్పత్తియగుట కేమి కారణము చెప్పుమా? (చెయ్యిచూచి) నాడు లెంత తీవ్రముగాఁ బరుగిడుచున్నవి! అబ్బాయి! గాంధారేయ! కన్నులు తెఱువుము.

(అని కన్నులు విప్పవలయును.)

దుర్యో—(తనలో) ఆహా! జాళువా పసిండి చిరుగజ్జలు గల్లుమన, రత్నఖచితంబులగు కవాటంబులు తళుకులుదీరి, ప్రాంతభిత్తికాజాలంబులు నిందప్రచారంబులు సేయుచున్నవికదా!

శకుని—ఓహో! యిప్పటికి వీని మనస్తాపకారణము తెలిసినది. మనోవ్యాధికన్న మనుజున కామయ మెందుకలదా?

గీ. లంఘనంబులు చేసిన ♦ లావు చెడదు
కాయమును మాపు వైద్యుల ♦ కన్నుగప్పి
తుదకు ప్రాణంబు నిలుపునఁ ♦ దోలు పడిగ
నట్టి చింతాజ్వరము వీని ♦ నలుముకొనియె.

కలుషలులితంబగు కాంచనంబగ్నిని కాచినఁ గందిపోయినట్లు మనస్తాపహవ్యవాహదాహంబునఁ గౌరవాగ్రజుని కాయంబు కంది కడుంగడు వందురుచుండె. వీనికి మానసోత్సాహంబుఁ గలిగించు వచనంబులుపచరించి చూచెద. (ప్రకటముగా) మహారాజా! దుర్యోధన సార్వభౌమా! రాజకిరీటరత్నప్రభాభాసిత పాదసరోజ!

దుర్యో... నేనుకాదు. నేనుకాదు. నాకా యోగ్యత లేదు. నన్ను పలుకరింపకుడు. మీ దుర్యోధనుఁడు కడతేర నున్నాఁడని నాతండ్రికి నెఱింగింపుఁడు.

శకుని— అబ్బాయి! గాంధారేయ! ప్రతాపాదిత్యాస్తంగత వైరవీర గర్వాంధ! లెమ్ము. ఒకసారి కన్నులు విప్పుము. నీ మేనమామయగు శకునిని గన్నెత్తి చూడుము. దాహము పుచ్చుకొమ్ము.

దుర్యో... విషము కలిపినావా? ప్రీతిగామీ! ఏది నాఖడ్గము. ఈ మొండి దుర్యోధనుండు స్వయముగాఁ జావలేఁడు గాని. నీవే యాకరవాలము గొని యొక్క వ్రేటున నాతల నఱికివేయుము.

శకుని... (అనునయించుచు) నాయనా! ఏల తిట్టుకొనెదవోయి! వీర శూర శిరోమణివగు నీ విట్లు తిట్టుకొనుచుండ, నేను విని యెట్లు జీవింతునోయి! అబ్బాయీ! సుయోధనా! నాతోడ ముచ్చటగా మాటలాడి యెన్ని దినము లాయెనోయి! నీ ముఖంబు దర్పణంబునఁ జూచుకొమ్ము. దీర్ఘనిశ్వాస ధూమశిఖాసంహతులఁ గంది నల్లపడిపోయినది. ఏలకో యింత దిగులుపడి ధైర్యంబు గోలుపోయి పిరికిమానిసి వైతివి? నీ మనోగతంబు నాకెఱిఁగింపుము. ఎంతకార్యమైనను గోట మీటివైచెదను. మాయలకుఁ బుట్టినిల్లగు యీశకుని నీచెంత నుండఁగా వెఱ్ఱితండ్రీ! నీ కీపంత మెందులకోయి? నీకోరిక బయల్పరుపుము. ధైర్యమున మేరుమహీధరంబ వని నిన్నుఁ గొనియాడు లోకము లీ వృత్తాంబు వినినఁ బరిహసింపరోయి?

దుర్యో... మామయ్యా! ఏనాఁడు పాండవరాజసూయంబున కేను తగుదునయ్యా యని నలుగురితోఁ బోయితినో, ఏదినంబునఁ బాండవాగ్రజునకు నానాదేశాగతులగు రాజపుత్రులు కానుకలవారిగా సమర్పించుచుండఁగాఁ జూచితినో, ఏప్పూట సోదరచతుష్టయసహితుండయిన ధర్మజుండు దిగ్విజయంబు చేసినాఁడని విని, యూరకుంటినో, ఏక్షణంబున సభాంతరాళంబున యాదవుని చేతి చక్రంబు శిశుపాల కంఠనాళంబు ఛేదింపఁగా ననదనై చిత్రప్రతిమలవలెఁ జూచుచున్న రాజబృందములోఁ గలిసి, చేయునది లేక, గ్రుడ్లు మిటకరించుకొని చూచియుంటినో, ఏ ప్రొద్దున నచ్యుతున కర్ఘ్య మీయ సమకట్టి రాజచక్రంబు ముందర ననిరోధంబుగ విరోధివర్గమస్తకంబున నాకడకాలు పెట్టెదనని సహదేవుండు నిర్భయంబుగ వామచరణం బెత్తఁ బిరికివందనై యెన్నఁడో చచ్చిన నాసివలెఁ గూర్చుచుంటినో యానాఁడే లోకులకుఁ బరిహాసాస్పదుండనైతి. అప్పుడే నా ధైర్యము దగ్ధమైపోయినది. నావీరరసంబు వట్టిపోయినది. నాతెగటిమి మంటఁగలిసినది. నా శౌర్యంబు సన్నగిలిపోయినది. నా రాజధర్మము రాళ్ళపాలయినది. నా శూరత్వము సుడిసిపోయినది. నా పౌరుషము

పాడువడిపోయినది. మామయ్యా! అభిమానంబు వీడి చావలేక, నే నొక మొండి బ్రతుకు బ్రతుకుచుంటిని గాని,

శా. మామా! నే నొక రాచబిడ్డఁ గదా ♦ మామా! మహాసత్త్వులై
భీమాదు ల్పరిపంథిమస్తకతతి ♦ న్వేధించి ఛేదించి సు
స్థేమావిష్కరణంబునన్ నృపులు జే ♦ జే ల్వెట్ట లోకంబులన్
ధీమంతస్థితినుండ సైతుఁ జెపుమా ♦ ధీవర్య సౌఖ్యంబునన్.

సౌబలేయా! నాశరీరంబు కృశించుటకును, నామేను వివర్ణం బగుటకును, నాకు చిత్తచాంచల్య మగుటకును వేరొక కారణము కావలయునా?

శకుని—(స్వగతము) కుఱ్ఱవాఁడు పాండవలక్ష్మిని జూచి సహింపఁజాలక యసూయామయగ్రస్తుఁడై పరితపించుచున్నాఁడు. వీనికిఁ దగిన పలుకులు పలికి మనోవ్యాధి బోఁగొట్టవలయు. (ప్రకటముగా) అబ్బాయీ సుయోధనా! ఇంతమాత్రమునకే యేకాగ్రతఁ బొందవలయునా? పాండవుల లక్ష్మినిఁ జూచినకొలఁది కన్నెఱ్ఱ గానివాఁ డెవ్వఁడు? దానికై దిగులొందిన లాభ మేమి? రాచపుట్టువుపుట్టిన మగవాఁ డెన్నఁడును పరులసిరి జూచి సహింపఁడు. దేశకాలవిభాగముల నూహించి పరుల సిరు లాడిచికొన వేచియుండని క్షత్రియుఁ డుండఁడు. నీవు ధైర్య మవలంబింపుము, నీ తండ్రి నచ్చటికిఁ బిలుపించుము. పగతురలచ్చి నీసిగలోఁ బూవు వాడకుండ నీ చేతఁబడు నుపాయంబు పన్ని నిన్ను మహాదైశ్వర్యవంతునిగాఁ జేసెద. అరే ప్రాతిగామీ! నీవు వృద్ధరాజుకడ కేగి రారాజు శరీర స్వస్థత లేకుండ మందిరంబుననుండి మిమ్ములఁ జూడఁగోరుచుండెనని చెప్పుము. కురుకులకమలినీరమణ! యొక్కసారి లేచి కూర్చొని నీ మనోగతంబు పరిపూర్ణంబుగ నెఱింగింపుము. నాకన్న నీ దుఃఖ మపనయింపఁగల పరమాప్తుఁ డెవఁడు? నీతోడిదియ లోకంబని నిన్నే మేరువుగాఁ జూచుకొని నీసుఖంబు మాసుఖంబుగా నీక్షేమమే మాక్షేమముగా నీవిజయంబు మా విజయంబుగా నీపగతురు మాపగతురుగా నెంచి నిన్నుఁ జిన్నప్పటినుండియుఁ బెంచి పెద్దవానిగ నొనర్చిన మామయ్యను గాను? నీయభిప్రాయము నా కెఱిఁగింపరాదు? నీ మనోవ్యాధి కారణము సెప్పుము.

దుర్యో...(లేచి కూర్చుండి) మామయ్యా! నీవు నాకుం బరిత్రాతవు. నీ మాట నాకు రాజశాసనము. నీమాటలు వెలలేని రత్నముల మూటలు. నీ చెవిలోఁ జెప్పిన మాట పెట్టెలోఁ బెట్టిన మూట యని నమ్మితి. నీకన్న నాకు నీదుఃఖసాగరము నీదఁ జేయు కర్ణధారుండు ముల్లోకములయందును లేఁడు. మామయ్యా! రాచపుట్టువు పుట్టి పిరికితనము గలిగి చావలేక యిట్టి మాటలు నీతోఁ జెప్పవలసివచ్చినది. సకలజన నయనాహ్లాదకరంబయి సర్వబృందారకవందితంబయి సకల సంపచ్ఛోభాయమానంబై మర్త్యమలోకంబునకు నవీనాభరణంబై అధునాతనసార్వభౌమ సందర్శనమాత్రమందా శ్చాకరంబై పాండవపురాక్రాంతంగు మయసభావైభవము అశేషజననయనాహ్లాదకరం

బయిసను నామనోనయనంబుల కగ్నిజ్వాలలయి నా యొడలును గాల్చి నా గుండెలు బ్రద్దలు సేయుచున్నవి. నా దేహమందలి రక్తమును పీల్చుచున్నది. ఆ పాండవరాజ్యలక్ష్మి సంవర్త సమయ సముద్భవ దినాకర మరీచికలవలె నన్ను మహాదాహంబు సేయుచున్నది. నిదాఘంబున వేఁడివెలుంగు వెలుఁగులు స్వల్పజలాశయమునందలి జలంబుల నింకించినట్లు నా మనోధైర్యంబుల నింకించుచున్నది. మాతులా! నేను చెప్పునది యేమి?

ఉ. ఈవును జూచి తట్టిసభ ♦ యెందు వినంబడ దేయుగంబులన్
భూవలయంబులో నది య♦పూర్వము సర్వమనోజ్ఞమిష్టభో
గావహ మేక్రియం బడసె ♦ నయ్యొ మహాత్ముఁడు దాన నెమ్మితో
భావితభాగ్యుఁడయ్యెను బ్ర♦భాకర తేజుఁడు ధర్మజుం డిలన్.

సౌబలేయా! నా గ్రహచార మేమియోకాని పాండవులకు నాచేయు నపకారములు అపాత్రులకుఁ జేయు దానములవలె వ్యర్థంబులై బురదలోఁ బుట్టిన పద్మములవడువునఁ బ్రతిక్షణసంజాతశోభాయమానములై వశీకృతాఖిలధరాధినాథులయి పెచ్చుపెరుగుచున్నారు. వారి సిరిఁ జూచి లోకంబులఁ గల రాజపందలందఱు వారి యడుగులకు మడుగులొత్తుచు, వారి దోసంబులు గడనసేయక, వారల గుణములు గోరంతలు కొండంతలు సేయుచు, మాటిమాటికి జోహారు లొనర్చుచు, దోసిళ్లు లొగ్గుచు, పరిచారకులవలె నూడిగంబులు సల్పుచున్నారు. వారి పరాక్రమంబుఁ జూచి,

చ. కడుభయమంది వారికిఁ ద♦గన్మటి వైశ్యులఁబోలె వశ్యులై
పుడమి నతిప్రసిద్ధులగు ♦ భూపతులెల్ల మహాధనావళుల్
దడయక తెచ్చి యిచ్చి రవి ♦ దానము సేయుట పార్థివత్వ మే
ర్పడియెఁ బృథాతనూజులకుఁ ♦ బాండవ తేజము పర్వె నెల్లచోఁ.

లోకంబుల నతులపరాక్రమోపార్జితకీర్తిమంతులయి ధనంబు ఘనంబుగ నార్జించియున్నతులగుచు యశోవల్లికల దిశావలయంబుల వ్యాపింపజేయు పాండవలక్ష్మి నాకసమ్మతమై నానయనంబుల మాడ్చివేయుచున్నది. మాతులా! మానధనుండయిన మానవపతికి సపత్నుల సమృద్ధియు, ఆత్మగౌరవంబును సహింప శక్యములుగావు. నా ప్రాణత్యాగంబున కుపాయ మాలోచించుకొనియెద.

శకుని — నాయనా! రాజరాజ! ఎన్నిమారు లీ పరివేదనము. రాచబిడ్డఁ డిట్లు దైన్యపడువాఁ డుండునా? పౌరుష ముండవలె. శత్రువుల రణాంగంబున జయింప వలయు. సిరు లపహరింపవలయు. సోదరశతపరివృతుండవయి గదాదండసూత్రసహాయుండవై సమిద్రంగంబున దుమికి నీవా నేనా యని శత్రువులప్రాణము దీయుటొండె చచ్చుటొండె. ఇంతియేకాని దిగులుపడి లేనిపోనిమనోవ్యాధులతో కృశించియున్నచో నీ దాయకుఁ బరిహాసాస్పదుండవు కావా? గంపెడుబలగ ముండియు దిక్కు లేనివాని వలెఁ జింతాబ్ధిగాక్రాంతుఁడవై యేకాంతంబునఁ విచారించఁ బౌరుషమా? చెప్పుము.

దుర్యో—గాంధారేయా! యీ పౌరుషమే నాకడ నుండిన మీ యందఱిచేతను చెప్పఁడులు పడవలసిన కర్మమేమి పట్టినది? దాయ లనుక్షణము తామరతంపరయి విజయలక్ష్మీకరుణాతరంగితావలోకనులయి యుండఁ జూచి సహింపు టెట్లు గలుగును? నా సోదరశతంబును నేనును గలసి పాండవేయులకడ నుండు పరాక్రమైక జీవనం డగు నొక్క సేవకునికిఁ జాలము. నేనేకాదు. ఆ రాజసూయాధ్వరసమయంబున-

ఉ. యాదవుచేతి చక్రము భ♦యంకరమై శిశుపాలమస్తక
చ్ఛేదము చేసినన్ గడు ప్రసిద్ధులు ♦ శూరులునైన రాజు ల
య్యాదవుముందటన్ జయజ…ధ్వను లిచ్చిరిగాని వాని శౌ
ర్యోదయమన్మతి న్గట్టెదుర ♦ నోపర యెవ్వరు విక్రమింపఁగన్.

మాతులా! వీరపరాక్రమౌదార్య గాంభీర్య ధుర్యులగు రాజశిఖామణు లందఱు చూచుచుండ శ్రీకృష్ణుఁడు, శిశుపాలుండు దనను తిరస్కరించెనని మేనత్తకొమరుం డను బంధుత్వమైనను విచారింపక, పినతల్లి కొమరుండును ప్రేమ నొక మూలకుఁ ద్రోసి ధర్మరాజు చూచుచుండ సభాసదనంబు వధ్యస్థానంబు గావించుచు శిశుపాల కంఠ విలుంఠన మాచరింప సభాసదులందఱు నోరు మెదలింపక కుక్కినపేలవలె నోదిగి యొదిగి తెల్లమొగములు వైచుకొని చిత్తము చిత్తమనుచు భటాగ్రజులవలె నా యాదవునిఁ బొగ డిరి. కాని యిది తగదని చెప్పఁగలిగిన మగవాఁడు గలిగెనా? చూడవచ్చిన రాజు లందఱు రొయ్యచేపలకు గల నిరర్థకపు మీసములవలె బారెడు బారెడు మీసములు పెంచుకొని కొయ్యబొమ్మ లలంకరించుకొనినటు లలంకారములు చేసికొని, తాడి చెట్టు నెక్కువాఁడు గసాకునకు బిగియించుకొనిన కల్లులొట్టవలె ముప్పది రెండాయు ధములు దగిలించుకొని, కదలక, మెదలక చిత్రప్రతిమలవలె రాతిబొమ్మలా యనునట్లు మోములు వ్రేలవేసికొని, కూర్చొనిన నీ రాజులు ఎలికరాజులు, బురదరాజులు, …బ రాజులు, తరాజులు, వాజులు, దేబెలుగాని రాజులా? పౌరుషములేక గాజులు దొడిగించుకొని, యంతఃపురంబుననుండు క్షత్రియజాతి విగత భర్తృకలవలె, సిగ్గులేక, కృష్ణుని, ధర్మరాజును, స్తోత్రముఁ జేయసాగిరి. అప్పుడు నామనంబునం గల పరి తాపము అంతయింత యని చెప్పఁజాలను. ఆ సమయమందున నేను సముద్రమయి యుండిన హఠాత్తుగాఁ బొంగి పాండవ యాదవ చక్రంబులఁ బుడుంగుచ ముంచి వైచెద. నేను సింహంబనైనచో, పృథాతనూజాత మదకుంభి కుంభంబులపై రివ్వున నెగిరి వక్కనఁ బగులఁగొట్టెదను. పౌరుషలేశంబు నా హృదయంబున గంధంబున కైన నిలిచియున్న నాయుధము చేఁబూని యశోవా, మృత్యుర్వా యని సభాభవనము రణరంగము నేసి, రక్తప్రవాహములు ప్రవహింపఁజేసెద. ఇందే ప్రజ్ఞయు నా చెంత లేక, చేత గాక, గాజులుతొడిగించుకొని, యంతఃపురనాసులగు నాఁడువాండ్రవలె సిగ్గుపడి,తల వంచుకొని యూరకుండవలసి వచ్చినది. (నాలుగుమూలలు చూచి) ఇక్కడ నాఁడువాండెవరు లేరుగద? ఈనాటు వారు విన్న నీవు మాజాతికిం గొరగా వని తిరస్కరింతురేమొ? ఎన్నివిధముల మయసభావృత్తాంతము జ్ఞాపకము జేసికొ…

కుండవలయునని ప్రయత్నించెద ననుకొన్నను మయసభాభవనము తలంపునకు వచ్చినప్పుడెల్ల దాని తళతళలు నా కనులముందటఁ గట్టినట్లుండ, సూర్యకిరణంబులు ఆదిత్యోపలోపరి భాగంబునం బడినమాత్రనె జ్వాలలు ప్రజ్వరిల్లునట్లు, నా మానసం బస్వాధీనం బయి భగ్గుభగ్గున మండుచుండును. మామయ్యా! వెయ్యిమాట లెందుకు?

ఉ. ఏనును క్షత్రియుండనని యెట్లు వచించెదనయ్య వైరిభూ
జానులు పాండవేయులకు సంప్రతి నెగ్గులు నేను పెక్కు ల
కైనను వారు వృద్ధియయి ఖ్యాతిని గాంచిరి దైవయత్నమే
దానికిఁ గారణంబగు వృథా గద నాదు ప్రయత్న మంతయున్.

అరణ్యంబునఁ బుట్టి, యచ్చటనే పెరిగి, యచ్చటనే జీర్ణించు కుసుమములచందమున, నాకోర్కెలు నామానసమునందే జీర్ణము గావలసివచ్చె. నాదుఃఖము మీకుఁ జెప్పి మీకును దుఃఖము కల్పించుటయే గాని, నాదుఃఖాన్ని నార్పువారును, తీర్పువారును లేరుగదా? మాతులా! పౌరుషహీనుండ నయినను, నీకు మేనల్లునిగదా? కడసారిగా నన్నొక్కపరి గాఢముగా కౌఁగిలించుకొనుము. (అని శకునిని కౌఁగిలించుకొనుచున్నాఁడు.)

శకుని...ఎంతలో నీ కింత బుద్ధిమాంద్యము, అధైర్యము కలిగెనోయి! గోటితోఁ దుంచఁదగు కార్యమునకు గొడ్డండ్రి నుపయోగపరుప యత్నించుచుంటివిగాని వేఱొండుగాదు. శత్రురాజ్యసంపద లపహరించుట లీశకునికిఁ గనుగిలిపినంతకాలము పట్టదు. నాప్రజ్ఞ నేనే చెప్పుకొనరాదు. అయినను నాకును నీకును గల యభేదము, నీయందు నాకు గల వాత్సల్యము, నీ విప్పుడు పడుచుండు పరితాపము చూడఁజూడ నామానసంబునఁ గుతూహల ముత్పన్నమయి నా ప్రజ్ఞాతిశయమును వెల్లడించఁ బ్రేరేపుచున్నది. ఈశకుని నిశ్చయముగాఁ దలచినఁ జామమునఁగనె యెవరికిఁ దెలియనీయక, కనుకడలనీయక, కనుపాప లూడఁదీయగల శక్తిగలవాఁడు. సన్నఁగ దాల్చిన మన్నుఁ గన్నులలోఁ జల్లఁగఁ జల్లి, రాజాధిరాజునైనను, బజ్జీకుడిచి పంపించఁగలఁడు. వేయి కన్నులతోఁ జూచువానినైనను మోమున మసి బూసి నేరేడుగాయఁ జేయఁగలఁడు. పదునెనిమిది శాస్త్రములు పారఁజదివిన పండితునైనను, నాలుగు మాటలు చెప్పి, పల్టీలుగొట్టించి అధోలోకమున కణఁగఁద్రొక్కఁగలఁడు. వెయ్యి మాట లెందుకు? తిమ్మని బ్రహ్మఁ జేయఁగలఁడు. బ్రహ్మనిఁ దిమ్మఁ జేయఁగలడు. కావున ధైర్య మవలంబించి, నీవుండి యొద్ద లేనిదుఃఖము తెచ్చిపెట్టుకొని ప్రాణత్యాగము చేసికొని యెదనని సాహసము సేయ నుంకించుము. నే నొక యుపాయము చెప్పెద. పగతుర సిరుల నీచేతిలోఁ బెట్టెద. నీవు సమయము వచ్చినపుడు మాయమాటలు చెప్పి, యరచేత వైకుంఠము చూపి, ముక్కాలమూఁడు గడియలలో, మొగమున బూది పూయుటలో మనము పెట్టినది పేరు. అట్లు సేయకున్న నాపేరు శకుని కాదు. నాయనా! నే నబద్ధ మాడను. నిన్ను చంపుకొనినట్లు. కొలఁదికాలములోఁ బాండవరాజ్యలక్ష్మి స్వయముగా నిన్నుఁ గౌఁగిలింపఁగలదు. నమ్ముము.

ప్రాతి—అయ్యా! మహారాజుగారిని వీక్షించుటకై వృద్ధప్రభు వరుదెంచుచున్నాఁడు.

శకుని—ఒంటరిగ వచ్చుచుండెనా? వెంట నెవరైన నుండిరా?

ప్రాతి—ఎవరును లేరు. పరిచారకులు మాత్రమే.

శకుని...అట్లయిన నీవు పోయి పరిచారకుల నట నిలిపి, నీవే మహారాజును లోనికిఁ దీసికొనిరమ్ము, పొమ్ము.

ప్రాతి...చిత్తము. (అని నిష్క్రమించును.)

శకుని—అబ్బాయి! యొకమాట వినుము.

దుర్యో...మామయ్యా! విన్నమాటలు చాలు, నీకుఁ బరుల మానసమునఁ గలుగు దుఃఖము బులిపిల్లలకుఁ బప్పులు పెట్టి యాడించినట్లు మాయమాటచే బోఁగొట్ట గల నేర్పు గలిగినను నీ దుర్యోధన హృదయాంతర్గతానూయాగ్ని దిశావలయంబుల పెటేలున పేల్పనున్నది. ఈదుర్యోధనుఁడు నీ మాయలకు లోఁబడి, మయసభాపరాభవము మరచిపోవువాఁడు మాత్రము గాఁడు. పాండవలక్ష్మీప్రభాంధీభూతుఁడు గాన బ్రికృత మితికర్తవ్యతామూఢుఁ డయినాఁడు. ప్రికృత మాలోచింపుము.

శకుని—ఇప్పుడు తండ్రితోఁ జెప్పవలసిన మాటలు నెప్పుము. నేను చెప్పఁబోవు నుపాయమున కొడంబడునట్లు చేయుము.

దుర్యో—ఉపాయమో యపాయమో యనియెదవు గాని అది యెయ్యదియో నాకుఁ దోఁచదు. నీవు చెప్పుము. నీమాటలచే నాకు దుఃఖము మరింతఁ బెద్ద సేయుచుంటివి.

శకుని...చెప్పుట కేమున్నది. భాగినేయా! యిటు వినుము. నేను జూద మాడుటయం దందెవేసిన చేయినని నీకు వేలుగఁ జెప్పనక్కర లేదుగదా. ఆయాట యందు నన్ను జయింప మగటిమి గలమగవాఁడు ఈలోకములో గాదు మఱియేలోకములోనయినను పుట్టిరాఁలేదు. ఎంతయాట గానినైనను. మూఁడునిముసములలో పలఁ, గన్నుల దుమ్ముకొట్టి చేతిసొమ్మెల్ల గుంజుకొని బిక్కపకీరునిజేసి, చిప్పచేతికి నిచ్చి పంపించుటలో మనము పెట్టినదిపేరు. సాలెలు పకించుట, చవ్వ దువ్వా, దువ్వ చవ్వా నేయుట, నెట్టుట, కుంచుట, నెత్తుకత్తిప్పుట మొదలయిన యాటబూటకములలోఁ జూచుచుండఁగనే, యొకరి పట్టుగొట్టించుటలో నన్నుమించిన చేయియుండదని త్రికరణశుద్ధిగా నమ్ముము. జూదమాడుటయందు ధర్మజునకు మిగుల ప్రేమయే గాని, యాటయందలి నైపుణ్యము తక్కువ. నీతండ్రి నొప్పించి, పాండవులఁ బిలుపింపుము. జూదంపుకొలువులోనికిఁ దెప్పుము, పాచికలు చేతఁ బట్టింపుము. కదలక, మెదలక గన్నులలోఁ గారముఁ గొట్టి పాండవలక్ష్మియంతయు, ముక్కలమూఁకుగడియలలో నీచేఁ జిక్కఁజేయకున్న నా నిన్ను పేరనఁ బిలువవద్దు

దుర్యో—(లేచి శకునినిఁ గౌఁగిలించుకొని) మామయ్యా! మాతండ్రి నెట్లో యొప్పించెద, గాని, నా కింతమాత్రపు టుపకారముఁ జేయుము. నీ మేలు మఱవను పాండవ రాజ్యలక్ష్మి పేరు నా మదికాని, సర్వము నీ వనుభవింపుము. ఈయుపాయము కర్ణునకుం దెలియఁజేయుదము!

ప్రాతి—రాజరాజు గారి సందర్శనమునకు వృద్ధరాజు వచ్చుచున్నారు.

దుర్యో—(పరుండి) మామయ్యా! కొన్నిమాటలు నీవు చెప్పుము.

ప్రాతి—(ధృతరాష్ట్రుని చేయిపట్టుకొని నడిపించుకొని రావలయును.)

ధృత...(చెయ్యిచాచి) ఏడీ? అబ్బాయీ! నాయనా! మహారాజా! పలుక వేమి? (అని చేతితో వెతుకుచుండవలయును.)

శకుని—బావగారికి శకుని నమస్కరించుచున్నాఁడు.

ధృత...నాయనా! నీ విచ్చటనే యున్నావు? నీ మేనల్లుఁ డేడోయి! (స్వగతము) వీఁడు చేరినాఁడు. కొంప నాశనముచేయఁగల యోచనలు చెప్పుటలో మొనగాఁడు. (ప్రకటముగా) బావ! నీ పెద్ద మేనల్లుఁ డేడీ? ఏమి వానికి జబ్బు? విచారించినావా?

శకుని—నేను గడియసేపటినుండి బతిమాలి బతిమాలి నోరు కాయగాచినది. పలుకఁడు, కదలఁడు. మీఁద చెయ్యివేసినఁ గాలిపోవుచున్నది.

ధృత...జ్వరమా?

శకుని...జ్వర మేమిటి వడగింజవేసినఁ బేలగింజ, కణ కణలాడునిప్పు, మండి పోవుచున్నది. శరీరమంతయుఁ దెల్లగాఁ బాలిపోయి పిండిబొమ్మవలెనున్నాఁడు. రక్తము బొత్తుగా ఇంకిపోయినది. వాని రూపే చెడిపోయినది. కనులవెంబడి నీరుమాత్రము కాలువలు గట్టుచున్నవి. ఆహారమన్న డోకు. బాధ యేమో చెప్పఁడు.

ధృత—మన వైద్యుని విశారదుని పిలిపింపలేదా? ఏడీ కుఱ్ఱవాఁడు? (అని చేయి చాచవలయును?)

శకుని—పిలిపించకేమి? విశారదుఁడు వచ్చి యిపుడే వెడలినాఁడు. శరీరమునం దెంతమాత్రము రుగ్మత కానుపించదు. ప్రభువున కేదియో మనోవ్యాధి యని చెప్పినాఁడు. ఇటురండి. (అని ధృతరాష్ట్రునిచేయి దుర్యోధనునిమీఁదఁ బెట్టి) రామ రామ, బొత్తుగాఁ జిక్కి శల్యమైనాఁడు. బొమికలబొమ్మ. రెండు దినములలో నేరు తీసినట్లు శరీరము తీసిపోయినది. కారణము తెలియదు.

ధృత...(దుర్యోధనుని శరీరము పట్టిచూచి) వీని శరీర మెంత కాగుచున్నది. ఎంత చిక్కిపోయినది. అబ్బా! వీని నిశ్వాసవాయువుల వెచ్చదనము దగ్గర మనిషిని గాల్చివేయుచున్నది. (ప్రకటముగా) అబ్బాయి! దుర్యోధన! నీ కీ మనోవ్యాధి యెందుకయ్యా! నీ కేమి కొఱఁత నాయనా! కొరవకుల గౌరవంబును కౌర వైశ్వర్యంబును నీకుఁ జేర్చిచే సమర్పింపఁబడినదిగదా! నీ సోదరులు, నీ యనుచరులు నీ మిత్రులు, నీ బంధువులు నీయందు దనురాగము గలవారయి నీ మాట జవదాటక యున్నవారు. సమస్తభూతలాధినాథులు నీ యడుగులకు మడుగులొత్తుచు సర్వదా నిన్ను భజించుచున్నారు. దేవేంద్రునకుఁబోలె సకలైశ్వర్యములు నీకు గలవు. సకల భోగములు చక్కఁగా ననుభవించుచున్న నీ కేమి తక్కువ చెప్పు నాయనా!

మ. కరులా గుఱ్ఱములా రథవ్రికరమా ♦ కాల్బంటులా మేడలా
సరులా రత్నములా ధనవ్రజము దా♦సస్తోమమా తక్కువే
మిర తండ్రీ! యిటు గుందికంది యొడలీ♦మేరం గృశింపంగ నీ
దురవస్థ దురపిల్లనేల తనయా! ♦ దుర్యోధనా! సెప్పుమా?

నీ వేమియుఁ జెప్పక లో లోపలఁ గుందుచుండ నా కేఁక దిక్కెవరోయి! నీ తోడిదే లోకముగా నమ్మియున్న మమ్మేల దుఃఖసాగరమునందు ముంచెదవోయి తండ్రీ! నీవు పలుకకయున్న నేను బలవంతముగాఁ బ్రాణములు విడిచెద.

శకుని—అబ్బాయి! భాగినేయ! మీతండ్రి యెన్నివిధముల బ్రతిమాలినను పలుకకుండుట న్యాయమటయ్యా? నీ మనోగతం బెఱింగించినఁ దప్పక తీర్పఁగగలిన మీ నాయనగారితోఁ జెప్పక యింక నెవరితోఁ జెప్పెదవు.

దుర్యో—(తనలో కలవరించినట్లు) ఆ! దుష్టాత్మురాలా! నూతన సభాభవనంబున మనోవిభ్రాంతిచేఁ దిరుగుచుండ స్ఫటికశిలాతలంబు నా ఫాలతలంబునకుం గొట్టుకొనగనే చూడు- దాసీజనంబులతోఁ గూడ నవ్వెదవా? దీనికిం దగిన యవమానము సేయకయున్న నా పేరు సుయోధనుఁడే కాఁడు.

ధృత...కుఱ్ఱవానికిఁ బిచ్చి యెక్కువయైనది. అసందర్భపుమాటలాడుచున్నాఁడు ఉన్మాదము కదుగద!

శకుని—కాదు. కాదు. ఉన్మాదము కాదు. పాండవగృహంబున నీ కుమారునకు జరిగిన మర్యాద. బలవంతులు ఒక్కరుగారు అయిదుగురు మగలు గలిగిరిగదా యని విఱ్ఱవీఁగి ద్రౌపది రాజరాజను లక్ష్యంబులేక నీ కుమారునిఁ జూచి నవ్వి చప్పట్లు గొట్టినదఁట.

ధృత...మహాసాధ్వి పరిహాసమునకు నైనను పరుల మనంబు నొప్పింపదు. అట్టి యపాంసులాశిరోమణులుండుటం బట్టియే లోకము నిలిచియున్నది. అట్లుచేయునా?

దుర్యో—ఆ, చేయదు చేయదు. అవును నిజమే. కావున నీ దుర్యోధనుఁడు బలవంతముగాఁ బ్రాణము విడబాయునుగాని యా యిల్లాలయిన కోడలిని, నా పెమగలయిన కొడుకులను పెట్టి లోకము మునుగకుండ నిలువఁబెట్టుము. (అని నెత్తి కొట్టుకొనుచున్నాఁడు.)

శకుని—(చేతులు పట్టుకొని) అబ్బాయి! నీ కేమైనఁ జాదస్తమా యేమి? కాలమహిమ! యిప్పుడు అయిదుగురు మగలు కలవారె మహాపతివ్రతలు. కలియుగములో బదిమంది నూరుమంది వెయ్యిమంది భర్తలు గల వీరపతివ్రతలు బయలుదేరి లోకములు మునుగకుండ నానిపట్టెదరు.

ధృత—బాపు! మధ్యమధ్య తెలియని పుల్లవిరుపుమాటలు మాట్లాడకు. అకారణముగాఁ బేడ బెల్లము సేకము చేయఁగూడదు. ధర్మసూక్ష్మము లనేకములు గలవు

శకుని — నా కేమి పట్టినదయ్యా పుల్లవిరుపుమాటలకు? నీ కొమరునిపై నీకుఁ బ్రేమ లేకపోయినను అక్కగారు కబురంపుటచే నేను వచ్చినాను గాని లేనిచో నా కేమి? మీరును మీరును గంగలో దుముకుఁడు. ద్రౌపది మహాసాధ్వి యయితే నా కేమి? నీకొమరుని కమర్యాద యయితే నా కేమి? నేను పోయెదను.

(అని వెళ్ళఁబోవుచుండఁగా)

దుర్యో — (లేచి శకునినిఁ బట్టుకొని) మామయ్యా! యీ దిక్కులేని పీనుగ నేమి చేసి పోయెదవు? తండ్రికిఁ బంకిమాలిన గరాసుని నీ చేతిమీఁదుగాఁ గడతేర్చి పొమ్ము.

శకుని... నాయనా! అట్లు తిట్టుకొనకురా! మే మందఱము తోడివారము కదా. నాయనా! నీ మనోవ్యాధియే చెప్పవైతివి. మీతండ్రిగారు నీసంగతి విచారించక ద్రౌపది మహాసాధ్వియఁట, వారు లోకములనాని పట్టెదరఁట. నిజమాడిన నిష్ఠురము. మావి పుల్లవిరుపుమాటలు. గంటనుంచి బతిమాలిన నీవు మాట చెప్పవు.

ధృత... (స్వగతము) కాలము తప్పివచ్చినది. కుఱ్ఱవాఁడు బొత్తిగాఁ జిక్కిపోయినాఁడు. వీరి కనుకూలముగ నటించకపోయిన వీఁడు బలవంతముగాఁ బ్రాణము గోసికొనును. (ప్రకటముగా) బావా! మనస్స్వస్థత లేక పలికిన పలుకుల కింత కోపమా! జాత్యంధుఁడ నగు నే నీ పిల్లలఁ బోషింపఁగలనా? నీవే యలిగిన నే నేమి చేయఁగలను? నా బహిఃప్రాణమయిన దుర్యోధనునికన్న నాకు లోక మెక్కుడా? అబ్బాయి! ఇటు రమ్ము. కూర్చుండుము. ఇటు వినుము. తండ్రీ! యిటు రా.

చ. అనుజులు సేవకావళియు ♦ నాప్తులు మిత్రులు మంత్రివర్గముల్
వినయము మీర నిన్గొలిచి ♦ ప్రేమమిడి నీయెడ సానురాగులై
ఘనతరభక్తియుక్తులయి ♦ కాన్క లొసంగెడు రాజకోటి నీ
తను విటుఁ జిక్కనేల? మదిఁ ♦ దద్దయుఁ గుందఁగనేల చెప్పుమా?

రాజరాజ! రాజ్యభోగపరాఙ్ముఖుఁడ వగుటకు నీ కేమి లోపము తండ్రీ.

దుర్యో... (విచారముతో) తండ్రీ! ఏమిలోపమా? యంతయు లోపమే. నే నీవిషయ మంతగా నీతో ముచ్చటించఁదలఁచలేదు. ఏలనన, నీమనంబు పాండవపక్షపాతము గావున, కొలఁదికాలములో జ్యేష్ఠపుత్రశోక మనుభవించవలసినవాఁడవు గావున సావధానుండవయి వినుము.

గీ. సర్వసింధువసనసాగరా♦శ్రియాప్తు నైన
పుడమి పాండవకరములఁ ♦ బడినదయ్య
క్షత్రియుఁడ నైన నే నెట్లు ♦ శాంతిఁ జెంది
చూడనోపుదు పార్థివ♦శూన్యు నట్లు

తండ్రీ! ధర్మజరాజసూయసందర్శనమే నాకొంపఁదీసినది. ఆయజ్ఞము చూచుటకయి, నానాదేశములనుండి రాజన్యశిఖామణులు, అనేక పట్టణములనుండి కుబేరుని ధిక్కరించు వైశ్యులును, కృషీవలాధ్యక్షులగు శూద్రులును, ఆత్మీయబంధుసుహృద్వర సహితులయి వచ్చి సాంగముగాఁ గాంచి వ్యాసాదిముని బృందములతోఁ గలసి నిండు పేరోలగంబున నిదివఱ కెవ్వరు నెన్నఁడు నిట్టి యజ్ఞము చూడలేదనియు, ఎవ్వరు సేయనే లేదనియు, ఎన్నఁడో హరిశ్చంద్రుఁడు సేసినాఁడనియు, నాజన్నముగూడ దీనికి సమానము కాదనియు వేనోళ్ళం బొగడిరి. జనకా! నీ వెఱుంగవు కాని___

ఉ. పాండవలక్ష్మికిన్ మనకుఁ ♦ బాపురె పోలిక యెక్కడయ్యా! బ్ర
హ్మాండము నిండిపోయెను మ♦హాత్ములు పార్థులవీరలక్ష్మి భీ
ముండు జరాతనూజు ననిఁ ♦ బోకడ బెట్టులఁ గాంచి భీతి చే
గుండెలు పేలి పాండవుల♦కుం బలివెట్టఁగ వైరిభూపతుల్.

ఇప్పుడు పాండవులకుం గలప్రాభవము చూచినచోఁ గొలఁదికాలములో నా చేతఁగూడ నంకము పుచ్చుకొనియెద రనియును, నీవత్సరమునుండి యొక ఱేఁడయిన మనకుఁ బన్నియ్యఁడు, పాండవు లియ్యనీయరు; బాగుగా నుండదని యూరకుందు రేమో గాని, నీకును జెవులకుఁ దాటియాకులుగట్టి బొమ్మకట్టెద రనియును నాకుఁ దోఁచుచున్నది. మామయ్యా! క్షత్రియులకు రాజ్యము వీరభోజ్య మనుమాట పాండవులకుఁ జెల్లినది గాని, నాబోటియనాథకుఁ జెల్లునా ? పెక్కుమాట లేల?

ఉ. భావి పురాతనాద్యతన ♦ పార్థివలక్ష్ములు పాండవేయ ల
క్ష్మీవిభవంబుతోడ నుప♦మింప సమంబులుగా వశేషరా
జావళిలోన నత్యధిపు ♦ లైన సపత్నుల పేర్మిఁ జూచియే
చూవె సహింపనోపక కృ♦శుండ వివర్ణుఁడ నైతి నెంతయున్,

మామయ్యా! యొక్కొకసంగతి జ్ఞాపకము వచ్చినపుడెల్ల గుండె గుభేలు మనుచున్నది. తండ్రీ! నీవుకూడ సాకల్యముగా వినుము.

చ. మయసభ చూచితీరవలె ♦ మాయురే! రత్నమరీచిమాలికా
మయమయి కన్నుదోయికి ప్ర♦మోదము సేసెడు దాని కాంతి ది
క్చయములఁ బాండవేయ ఘన♦శౌర్యయశోలత లల్లఁజేసె తం
డ్రి! యది లభించునే మనకు ♦ నేనును నీవును తల్లకిందుగా
నయి తప మాచరించిన న♦హో పదివేలసమంబు లీభువిన్.

గురూత్తమా! పాండవేయుల సంపత్తు లమేయములు. దిగ్విజయ సమార్జిత చిరత్న రత్నసముదాయములు వారి కొట్టులంబడి చూచువారు లేక కుప్ప కుప్పలుగా గోడమూలలకుఁ ద్రోయఁబడినవి. అవి చూచి నాకన్నులు కుట్టి యింటికిఁ దెచ్చుకొనినఁ

బలువురు విని పరిహసింతురని యెంచి, పగతురసిరి యెట్టులయినను పాడుచేయనెంచి చూచి, చూడక యనేకమంది యపాత్రులకు వారత్నములు గంపలకొలఁది నిచ్చివేసితిని! అప్పటికి నాకడుపుమంట తీరక, సంచులకొలఁది రత్నములు నాపరిచారకులచేత, గంగలోఁ బారఁబోయించితి. తిరుగలేక వారి కాళ్ళు బలపములు కట్టిపోయినవి గాని యాసంపదకు తరుగా విరుగా! మహానదిలో నీరంబులు పుడిసిళ్ళతోఁ బారఁజల్లనెంచు నాదురాలోచనయే బయటఁబడినది. మాతులా! యింకొకసంగతి జ్ఞాపకము వచ్చినది. ఆధర్మరాజు యజ్ఞసమయమునఁ గొందఱు రాజులు కానుక లొసంగిరి. ఆవిభవము నాకుఁ జూపి నన్నుడికించవలయునని యానల్లగొల్లని మాయాలోచనయే నా కాజన్మవిరోధియై గర్వపోతు, తిండిపోతునగు భీముని కుచ్ఛితపుటాలోచనయో గాని నాకు గొప్ప మర్యాదఁ జేసినట్లు పదిమంది యనుకొనునట్లును నేను సంతసించునట్లును విదేశీయులగు రాజులు గొనివచ్చు కానుక పళ్లెరంబులు సోమయాజికి బదులు, నేను గ్రహించి, కొట్టులంబడవేయ నాప్రక్కను క్రిక్కిరిసియుండు సేవకావళి కందియిచ్చుటయే నాపని. నేనును, చిన్నప్పటినుండియు సాముగరిడీలు, కొద్దియో గొప్పయో, గదాయుద్ధసాధనము చేసి యారితేరినవాఁడనే. నాబాహువు లుక్కుతునకలు గాని చచ్చుచేతులు గావు గదా! అట్టి నాబాహువులు, యజనసమాగతరాజలోకసమర్పిత పారిబర్హిక పళ్లెరంబు లందుమాత్రపుపనికే నాచేతులు కంది, కాయలు కాచి పచ్చిపుండ్లయినవి. నాభుజములు తీపులు పుట్టుచున్నవి. అట్టి సంపద కనులారఁ జూచి, క్షత్రియజాతి పురుషుఁ డూరకుండునా చెప్పు. బాబాయి! యొక్కొకసంగతి జ్ఞాపకము వచ్చినపుడెల్ల గుండె బ్రద్దలయి భీతి వొడముచున్నది.

శకుని — ఇదియా నీవిచారకారణము? ఇంతమాత్రపు కర్జమునకే నా బ్రహ్మాండము మునిగిపోయిన ట్లేడ్చుచుంటివి? ఎన్నివిధముల బతిమాలిన నావఱకింత సంగతిఁ దెలియనీయక పోయితివే. ఇట్టివిచారము నీకే కలిగెన దనుకొంటివా? క్షత్రియజాతి యందుఁ బుట్టిన ప్రతిపౌరుషవంతునకు శాత్రవలక్ష్మి యసహ్యముగా నుండక మానదు. పౌరుషము చేతనో యుపాయము చేతనో శత్రుసంపద ముక్కాలుమూఁడుగడియలలోపల నపహరింపవచ్చును. ఇంక నాకుఁ జెప్పనక్కరలేదు. బావగా రంగీకరించిన, పాండవలక్ష్మి నీకుఁ దక్కిన దనుకొనుము.

ధృత — (స్వగతము) వీఁడు దుర్మార్గుఁడు. కపటోపాయజీవితుండు. వీనిచే నాకులంబునకుఁ గీడుమూడును. వీనిమాటలు కుఱ్ఱవానిని విననీయఁగూడదు. (ప్రకటముగా) నాయనా! పెదబాబు! నీవుకూడ నొకయాగము ప్రారంభింపుము. నీయిష్టము వచ్చినట్లు దానము లొనరింపుము. రాజాధిరాజులు నీకుమాత్రము పారితోషికము లొసఁగరా? పాదాక్రాంతులుగారా? పాండవులపాటి యైశ్వర్యము నీకు లేదా? వారు నీకు విధేయులు. నీజన్మమున కెట్టికొఱంత రాకుండఁ గాపాడఁగలరు. వెఱ్ఱితండ్రీ! నీకుఁగల సంపదతో ధర్మజుని సంపద యెన్నిక కగునా?

దుర్యో — తండ్రీ! మీ చిత్తవృత్తి నాకుఁ బరిపూర్ణముగాఁ దెలియును. నీ మనంబు పాండవపక్షపాతము. నిన్ననకూడదు గాని, జన్మాంధుఁడవగు నీవు పాండవలక్ష్మినిఁ జూడఁజాలవు. తెలియదు. చూచినచోఁ గడుపు చెరువు గాకమానదు.

గీ. పౌరుషము లేదు కాఁబట్టి ♦ బ్రతికినాఁడ
వీరుఁ డెవఁడైన బ్రతుకునా ♦ పృథివిమీఁద
పాండవైశ్వర్య విస్తార♦వైభవంబు
కనులఁ జూచిన బ్రతికెను ♦ ఘనుఁడు కలఁడె?

తుదిగా నొక్కనిదర్శనము మాత్రము చెప్పి యీ కలాపము మాని ప్రాణత్యాగ మహోత్సవ మొనరించుకొనెద. ఆ రాజసూయ యాగకాలంబున యంత్రనిర్మాణ ఘటనాచణులచే నొక్కగంట భోజనశాలయందు కట్టఁబడియె. దాని చిత్ర మేమియో లక్ష బ్రాహ్మణ భోజన మయినతోడనే, దానికదుపుడక్; టంగుమని యొక మ్రోఁత మ్రోఁగును. అట్టిది యీ యాగసమారంభకాలము మొదలు సమాప్తినొందుదనుక రాత్రిందివములు క్షణకాలము వ్యవధిలేక గణ గణ గణ మ్రోఁగుచునే యున్నది. ఆ మ్రోఁత వినినప్పుడు నాకుంగల పరితాప మెంతయని వర్ణింతును. బాబాయిగారు! పాండవాగ్రజుని కీర్తిచంద్రిక లోకాంతరంగంబుల వెలుంగఁ జేయుచున్నది. మఱియును నా ధర్మాత్ముఁడు నిత్యమును నెనిమిదివేల బ్రహ్మవిదులయిన బ్రాహ్మణ ప్రవరులఁ బ్రత్యేక ప్రత్యేక సౌధంబుల నిలిపి యొక్కొక్కరికి ముప్పండ్రు దాసీల నొసంగి సకలవిధంబులఁ బోషించుచు తన పంక్తిని పదివేల భూసురశిఖామణులకు బంగరు పళ్ళెరంబులఁ బ్రతిదినంబు గుడువం బెట్టును. హా మయ్యా! విధి చమత్కారము చిత్రదీపము వంటిది.

ఉ. దైవము మొండియై యాయువు న్న♦ఘాచిరకాలము నాకుఁ బోసె నా
నావిధసౌఖ్యసంపద ల♦నారతమున్ భువి పాండునందనుల్
ద్రావిత వైరివీరులయి ♦ గ్రాలఁగ వారలఁ జూచి దేబనై
చావఁగలేక నే బ్రతికి ♦ సౌఖ్యము నొందఁగ లోనఁ గ్రుళ్లుచున్.

ఈ కష్టపుం బ్రతుకు బ్రతుకఁజాల. ఆ పాండవశౌర్యసంపదలు బ్రహ్మరక్షస్సువలె నావెంటఁబడి నా కనులు మిఱుమిట్లు గొలుపఁజేసి, నా దేహంబు దాహంబుఁ జేయుచున్నవి. ఈ యసహ్యాగ్ని నా రక్తమును బీల్చి పిప్పిఁజేయుచున్నది. మధ్యమధ్య నాకు విస్మృతి కలుగుచున్నది. నా ప్రాణ మెగిరిపోవుచున్నది.

శకుని — రాజరాజ! దుర్యోధనసార్వభౌమ! నే నొక యుపాయంబుఁ జెప్పెద. ధర్మతనయుండు జూదంబునకుఁ బ్రియుండు కాని, యందుల యుక్తివం బెఱుంగఁడు. నే నక్షవిద్యయం దతిదక్షుండ. కావున నక్రమంబున వాని నోడించి తదీయ రాజ్యవిభూతి నీ కొసంగెద. దీనిచే నీకు నణుమాత్రంబయినను శ్రమంబు లేదు. పౌరుషహానియు లేదు. నీ సేనకుగాని నీకుగాని యావంత శ్రమయుఁ హాని యుండదు. క్షత్రియుఁ

లకు శత్రువుల రణమున నోడించి సిరు లాడిచికొనుట లెట్టులో ద్యూతమన్న నట్టిదియె.. కావునఁ బాండవుల నిచటికిం బిలిపింపుము. నాప్రజ్ఞ కనుఁగొనుము.

దుర్యో—(తండ్రిపాదములు పట్టుకొని) జనకా! పాండుపుత్రులు మొదటినుండియు నాకు విరోధులే. విరోధుల విజయంబు వినియుఁ జూచియుఁ బౌరుషంబుగల రాజు మనఁజాలఁడు. ఏ యుపాయము చేతనయినను పగతురఁ బాడుసేయుట మీసము గల మగవానికి మీసరము. కావున మామయ్య చెప్పిన చొప్పున నొప్పుకొనుము. నీ వేవిధంబుననైనఁ బాండవుల జూదంపు గెలువులోనికిం దింపకున్న నేదిక్కు లేని పీనుగ గ్రక్కున నీ పాదములపైఁబడి శిరంబు తెగవ్రేసికొనక మానఁడు. పెద్దకొడుకును జంపుకొనుటకు నీ కిష్టమో, పాండవులఁ గాపాడుకొనుట నీయభిప్రాయమో చక్కఁగ నాలోచించుకొనుము. ఇష్టానిష్టములఁ దెలుపుము.

ధృత... నాయనా! దుర్యోధనా! యిపుడు వేవురు శిల్పాచార్యుల రావించి కలధౌత స్తంభసహస్రమండితంబును, విచిత్ర ద్వారదేశంబును, వివిధమణిఘృణి ప్రభాభాసితంబును, రమ్యతరంబు నయిన యపూర్వ సభాభవనంబు మూఁడునాళ్ళపట్టపగలున నిర్మించ నాజ్ఞాపించెద. మఱియు నీ కింకొక రహస్యంబు సెప్పెద. మనరాజ్యంబు మొదటినుండియు నేను గ్రుడ్డి నగుటచే నా తండ్రినాఁటినుండియు భీష్మ బాహుబలము చేతను, నీతిశాస్త్ర రహస్యంబుల వాచస్పతి నటుండుమను విదురుని బుద్ధికుశలతచేతను రాజ్యతంత్రంబు ప్రవర్తిల్లుచున్నది కావున విదురుని రావించి నీ యభిప్రాయంబుఁ దెల్పి యాతని యనుమతంబున నెగడుటచే లగ్గగునని నా యభిప్రాయము. ఇది నీకును మంచిదియే

దుర్యో—మామయ్యా! యీ చీకు పుత్రప్రేమ వదలివాఁడు. నాయభివృద్ధి వీని కసహ్యముసుమే. కావున నీ వర్తమానము తండ్రికిఁ దెలియకుండ నే ప్రాణములు వీడెద నని నీతో మొఱఁబెట్టుకొంటిని తండ్రీ!

గీ. కొఱవితోడను తలగోకి♦కొనినయటుల
విదురుతోడను యోచన ♦ కుదురునయ్య
పాండుపుత్రుల కెప్పుడు ♦ పక్షపాతి
శకుని కైతవ మతనికి ♦ సమ్మతంబె.

తండ్రి! పెక్కుమాటలేల?

చ. తనయులు నూర్వురుండి రిలఁ ♦ దక్కువె నే నొకఁడన్ నశించినన్
మన మలరంగఁ బాండుసుత♦మండలితోడను నాటనల్వురే
తనయు లటంచు నీమది ము♦దంబును బొందుచు భూమి హాయిగాఁ
మనగదవయ్య తండ్రి గతి ♦ మాలినపుత్రుఁడు చచ్చు నిప్పుడే.

ఓ సర్వభక్షకా! యొక్కసారిగా నీవు నన్నుఁ దగులఁబెట్టలేవా ? ఓ భూదేవి ! నీవయిన నీకష్టుని లోనికిం గొనిపోవరాదా! (అని తల నేలఁ గొట్టుకొనవలయు.)

ధృత—(చెయ్యి చాచి పట్టుకొని) నీకన్న నాకు లోకములు, పాండవులును నెక్కుడా? నాయనా! యే కార్యమయినను విమర్శింపక వైళంబ సేయకూడదు. అట్టివాఁ డిక్కట్టులకు మూలమగును. పాండవసభకన్న వేయి రెట్లు సిరిసంపత్తులు గల సభాభవనము నీకుఁ గట్టించెద. వేలోకయాగము చేయించెద. పాండవులఁ బిలిపించెద. కాలానుకూల్యము ననుసరించి కార్యనిర్వాహకమగు మార్గము యోజించెదము. బలవంతముగా బ్రాణముఁ దీసికొని యేమి చేసెదవు?

దుర్యో—తండ్రీ! యేమి చేసెదనా? బలవన్మరణమునొందుటచేఁ బిశాచజన్మ వచ్చునని మన శాస్త్రము లుద్ఘోషించుచున్నవి. కావున పిశాచమునై ద్రౌపదిని బట్టి పీల్చి పిప్పిచేసి పాండవుల బిచ్చగాండ్రఁ జేసి యొకరిమాట లోకరికిఁ గానీయకుండఁ జేసెద. నా కీసభ యక్కరపట్టదు; నాన్నగారు! మయసభలో నాకు జరిగిన పరాభవములు లెక్కలేవు. తొందరనొందకుమని చెప్పు మీయుపదేశములు పాండవులకు సేను జేయు నపకారములవలె వ్యర్థము లగుచున్నవి. మయసభ నాకనులముందట నిలిచి యున్నది. అచ్చటి శబ్దములు నాచెవులలో నిండియున్నవి. ప్రపంచమంతయు నా కనులకు మయసభవలెఁ, ధ్వనులన్నియు నచటి ధ్వనులవలెఁ బాంచాలీపరిహాసస్మేరరవంబువలె వినఁబడుచున్నది. ఇటు వినుము. యజ్ఞ మయినపిమ్మట సభావైభవములఁ జూచినను తనివితీరక యొక్కనాఁ డేను ఒంటిగాఁ బ్రవేశించి బరిశీలింప సమకట్టి సేవకుల నందటి నొక మూల విడిచి నే నాసభాభవనము ప్రవేశించితి. ఇంక నే పడినపాటు లా దైవమున కెఱుక. ఒక గృహంబున నలుమూలలను వివృతద్వారంబుల కెదురుగా నంతయు పొడవును వెడల్పును గల దర్పణంబు లమర్పఁబడి యున్నవి. కావున నచ్చట దర్పణప్రతిబింబితద్వారంబులు గమనద్వారంబులుగాఁ దలంచి యనంతర గృహనిర్మిత చిత్రదర్శనార్థము వైళంబుగాఁ జనంబోయితి. అప్పు డాస్ఫటికపుకట్టడమునఁ దళుకులు గులుకు పలకలు దీరిన యద్దపుకమ్మి నా నుదుటికి టంగునఁ గొట్టుకొని, బాబుగారు! చెయ్యి యేది! యిటు చాచుడి (అని చేతినిఁ బట్టుకొని) పెద్దయుసిరిక కాయవలె బొబ్బకట్టినది. ఆదెబ్బ తినినతోడనే తల గిఱ్ఱనఁదిరిగి కనులవెంట బొటబొట నీళ్ళుపడినవి. అప్పుడు నాలుగుమూలలనుండి యేదాసీతొత్తులు చూడలేదుగదా యని తిరిగి తిరిగి వెనుకచూచుకొనుచు మొగమునఁ గల బొప్పి పరులుచూడకుండఁ గిరీటము ముందటికి మాటుచేసికొని బ్రతుకు జీవుఁడా యనుకొని అవతలబడితిని. అంతటితో వెనుకకు రాకాదు! నాబుద్ధి పూరిమేసి యింకొక స్థలమునకుఁ జూడఁబోయితి. మహారాజా! యక్కడిపరాభవము చెప్పఁజాలను. తలఁచిన నిప్పు డేడ్పు వచ్చుచున్నది. ఏమన నచ్చటి విశాలప్రదేశము శాణనికషణమ్మున మెఱుఁగులుదీరు చలువతేరాపలకలు పఱచి వానిపయి స్వచ్ఛమ్మగు నీరమ్ము విడచి కృత్రిమసరోవరమ్ము నిర్మించిరి. దానికి నలువైపుల తరవణిపట్టి పలకలుదీర్చిన స్ఫటికపు రాగోడలు కట్టి ప్రాతశిలాతలమ్ముల గారుత్మత, పద్మరాగ, వైదూర్య, గోమేధికాదుల జలచరంబుల శిల్పకారులు, జీవప్రతిమలవలె నిర్మించి కుహనాసన్నిహితత లవారిగా చిత్రించిరి. ఆగోడల ధావళ్య మానీటిమీఁదఁ బ్రతిఫలించి మెట్టప్రదేశమువలె నుండు

టంజేసి నీటియందుఁ బ్రతిబింబితమయిన కృత్రిమారవిందము స్థలారవిందముగాఁ దలఁచి దాని నిర్మాణచమత్కారము గాంచఁబోయి కట్టుబట్టలతో నీట దిగఁబడితిని. అప్పుడు నా మనం బెంత దుఃఖించియుండునో విచారించుము. అప్పటికే నగుచువచ్చి సిగ్గుపడు చున్న నన్ను మీపెద్దకోడలు, మహాసాధ్వియని మీయందఱిచేతను బొగడఁబడు ద్రౌపది యేమూలనుండియో దానుదాండ్రతోఁగూడి వచ్చి సింహాసనంబుపైఁ గూర్చుండి, అయ్యగారు పడినారని యొకరు, కాలుజారినదని యొకర్తు, యయ్యోయని యొకరిత, బాబు, బాబు అని మఱియొకర్తుక, ధృతరాష్ట్రమహారాజుగారి కుమారులుగారఁటే యని యొకరిత, పక పక నవ్వి, చప్పటలు గొట్టిరి. ఇంతలో న న్నోదార్చి మర్యాద జేయవచ్చినట్లు సహదేవుఁడు పరిచారకులచే దుకూలంబుల మోయించుకొని నేను నీటి నుంచి లేచునప్పటికే యేమూలనుండియో వచ్చి సిద్ధముగానుండెను. పరిచారకులు తడి బట్టలు విప్పి పట్టుబట్టలు కట్టుకొనుండు. అయ్యా! త్రోవ యిది, త్రోవ యిది. ఇటు నిటు అని ముందు త్రోవఁ జూపుచు సహదేవుఁ డొకచెంపను, పరిచారకుఁ డొక చెంపను గేలిచేయుచు సభాభవనముఁ జేర్చిరి. ఇంక నాగతి చెప్పఁదరమా?

ఉ. ఇట్టిపరాభవం బెటు సహించి మనంగలవాఁడ రాజనై
పుట్టి పరాక్రమస్ఫురణ ♦ మోవటునఁ దెల్పెడు మీస మంటి చేఁ
బట్టితి నాయుధంబు మగ♦వాఁడను కా దొకొ, పౌరుషంబనా
చట్టయిపోన నీగతిని ♦ చావకయుందున తండ్రి! చెప్పుమా.

ఎంతపతివ్రతయైన, అయిదుగురు మగల వరించినను నిర్భయ మింత పనికిరాదు. అంతఃపుర స్త్రీలచేఁ బరాభవింపఁబడు రారాజు ప్రతికి ప్రతిక్రియఁ జేయకుండునా! యోచింపుము.

శకుని.—అబ్బాయి! నీకు దుఃఖము కలుగవచ్చును గాని ఇంతదిగులుపడి జెలిపుచ్చ రాదు. మనస్తాపము, వంచనయు, పరాభవము, గృహదుశ్చరితము, పరులకుఁ దెలియఁ జేయరా దందురు. పాండవులఁ బిలుపించెద నని మీతండ్రి చెప్పినాఁడు. వచ్చినప్పుడు జూదప్రక్రియచే నాతని తప్పక యోడించవచ్చును. నీతండ్రి నిన్ను వృద్ధిఁజేయకుండునా? విదురుఁడు పాండవపక్షపాతి యయినను మీజనకుని యాజ్ఞఁ దిరస్కరింపఁడు. పదే పదే పరిదేవనము పనికిరాదు. నీజనకునికన్న నీయోగక్షేమములు విచారించువాఁ డొక డుండునా? కావున నూతనసభాభవనవిలోకనకుతూహలంబునఁ బాండవు లరుదెంచె దరు. ధైర్య మవలంబించుము. నీమనోగతంబుఁ గనిపెట్టవలయునని పలుకుపలుకుల కీ వులుకుచు నంటివి గాని వీరవరు లలయకుండ నాయుధము చేతఁబట్టక, కదనరంగము తొంగియైనఁ జూడనవసరము లేక, పాచికలు చేపట్టి యీశకుని యశ్రమంబునఁ బర మహీపతుల సంపదలు జయించి నీ కిచ్చుచుండ బావగారు వద్దనునా ? ఇంటికేఁ బోయి భుజించుము, పొమ్ము. ..

ధృత...నాయనా! యిప్పటికిఁ బోయి భుజించిరమ్ము. నేను వేవుర శిల్పుల రావించి చిత్రసభాభవననిర్మాణం బొనరించెద. ప్రాతిగామీ! విదురుని పిలచికొనిరమ్ము

(దుర్యోధనుఁడు, శకుని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

విదు.-(ప్రవేశించి) ధృతరాష్ట్రునకు ప్రభువునకు విదురుఁడు దాసుఁడు దండము లిడుచున్నాఁడు. (అని నమస్కరించవలయును.)

ధృత—శుభం బగుగాత, నాయనా! యిటు గూర్చుండుము. మొదటినుండి నేను గ్రుడ్డినయినను, భీష్మపరాక్రమమును నీ నీతివిద్యానిపుణతయును నేత్రములుగాఁ గొని, రాజనామము ధరించియుంటిని గాని, రాజ్యలక్ష్మియొక్క వృద్ధిక్షయములు లాభాలాభములు కీర్త్యపకీర్తులు మీవలనే లోకంబున నిలిచి, విఖ్యాతి గాంచియుంటిని. మీయిరువురిలో భీష్ముఁడు కేవలము జయలక్ష్మికై న్యాయంబుగా ఖడ్గంబు నడుపువాఁడే గాని, మిగిలిన యుపాయతంత్రములచే వైరివీరలక్ష్మిని హరించు మార్గంబు నీవలె యోచింపఁజాలఁడు. కావున నా రాజ్యాభివృద్ధియు, నాసంతోషము, నాకుటుంబాభ్యుదయము సర్వదా విచారించు నీతోడ మంత్రింపనలుపక యేకార్యముఁ జేయఁజాలను. కావున నీ వొకకార్యము గమనింపవలసియున్నది. మనకుఱ్ఱవాఁడు మొదటినుండియుఁ బాండవులపై నసూయగల వాఁడు. రాజునకుఁ బరరాష్ట్రహరణంబధర్మమైనను, అమాయికులు వీరసింహులు నగుపాండవులయం దది కూడనిపనియె. ఏవారికిగాని నైజగుణంబు విడుచుట దుర్లభంబు. వానికిఁ దోడు మాయలమారి శకుని వానికి జతపడినవాఁడు. వీ రిరువురిమూలమున మనవంశమున కపఖ్యాతి తప్పక రాగలదు. ఇంకఁ గర్ణకీటకము వంశభూరుహముయొక్క తల్లి వేయను క్రమముగాఁ గొఱుకుట మానివేయఁజాలదు. సర్వము దైవాధీనమనియే నమ్మియున్నాను. మయసభావలోకనము మనపెద్దవానికిఁ బిచ్చిపుట్టించినది. కావున, నట్టిసభాభవనము నిర్మించుటకై శిల్పుల కాజ్ఞనిచ్చితిని. చిత్రకారు లపూర్వవైభవముతో నిర్మించిరి, దాన గృహప్రవేశము సలుపునప్పుడు పాండవులతో సహా సమస్తబంధువర్గమును రావించఁదలఁచితిని. ఆనిండుపేరోలగంబునఁ బాండవాగ్రజుం డక్షవిద్యాప్రవీణుఁడు గావునఁ గొంతద్యూతకళావైశద్యము, మేనమామతోఁ గూడి సార్వభౌముం డనుభవింపఁదలఁచినాఁడు. కావున, నీ వా పాండునందనులపాలికిఁ జని నా యాదేశంబుగా వారి నిటకుఁ దోడ్కొనిరావలయు. యోచించుము.

విదు.—మహారాజా! ఈ విషయ మంతగాఁ దమతో నొక్కి చెప్పఁడగదు. ధర్మవేత్తలు పలువిధముల యోచించి భావికాలగతుల నిరీక్షించి కలిద్వాపరసమాగమసమయము గావునఁ బ్రజాక్షయం బగునని నిశ్చయించిరి. ఇట్టికార్యంబువలేసు నిశ్చయముగా నొడంబడనని, మీకుఁ దెలియనియంశము కాదు. నీ కుమారునితోఁ బాండునందనులకు వైరంబు కల్పించుట న్యాయ మగునా? నీ పుత్రులెల్లరు, నొండొరులతోఁ గలసిమెలసి యుండు వెర వాలోచింపుము. జూదంబు వాదహేతువు. వాదమ్మొకటిశాంతివాదులు నయినను, కలహరంగములోనికి పంపి తందనాలాడించకమానదు. కావున నీ బుద్ధికుశలత నుపయోగించి శకుని దుర్యోధనుల దుర్భావ

సాయము మానిపించి, కురువంశరక్షణోపాయధురంధరుండ వగుచు. వృక్షనాశనమునకు వేరుపురు వాధారమైన ట్లీజూదపుపురువు నీ వంశవృక్షము నశింపజేయుటకు ముఖ్య హేతువు కాకమానదు.

పాండవుల జూదంపుమిషచేత నోడించి, యేదయినఁ బన్నుగడఁబన్ని ద్రౌపదికిఁ బరాభవము సేయవలయునని నీ కుమారుని ముఖ్యాభిప్రాయము. మహాసాధ్వి యగు, కృష్ణాదురంతదుఃఖితవనచ్ఛవి కౌరవమదగాఢాంధకారంబు పటాపంచలు గావింపక మానదు. మీ మనంబున యోచించుకొని, మీ యెత్తుగడకు లోఁబడుఁడు.

ధృత — వినయవిదురా! విదుర! నీ మానసం బత్యంత మృదులం బగుటను, ధర్మనందనాదుల యమాయకవృత్తి బాగుగా నెఱిఁగినవాఁడ వగుటను, నీ మనంబు పిరికివడినది. పోనిమ్ము. భీష్ముండును, నీవును, మనస్ఫూర్తిగ నంగీకరించనిది యీ కార్యము నడుపవలదు. కాని యేనాఁడు నాతమ్ముఁడు కాననంబుల శాపోపహతుఁడాయెనో యప్పటినుండియు గసిగందులఁ బెంచితిగదా ? వారిలో మహాశాంతుఁడగు పెద్దబ్బినిఁ జూచి యెన్నో దినములాయె. వాని మాటలే వేరు. మిత్రమా! నిజముగాఁ గడుపు తీపిచేత నేనే విడిలించిన, దుర్యోధనుఁడు, చిన్నపుచ్చుకొను నేమోయని వెలువరించను గాని, మా పెద్దవాఁడు నాయందుఁ జూపు వినయంబునఁ గీసరపాలు వీఁడెన్నఁడుసూపి యెఱుఁగఁడు. అట్టి ధర్మజుఁడు లేనిది నూతనసభాప్రవేశము చేయునా? చెప్పుము. సుహృద్ద్యూతమైనను దోసఁగు పొసఁగునని నీకుఁ దోచినను, సభాసదుల యభిప్రాయము వేఱుగ నున్నను నేనుమాత్ర మంత యజ్ఞానినా? బిడ్డలకు కలహము పెంచుదునా? అట్లు చేసిన నలుగురిలో పరీవాదము రాదా? అట్టి యకృత్యము జరుగదు. నీ వేయభ్యంతరమును జెప్పక, యిప్పుడే యింద్రప్రస్థమునకుం బయనమగుము.

విదు — ప్రభువులకు సేవకుఁడు విన్నవించువాఁడేగాని కార్యసిద్ధాంతమొనరింప నధికారి కాఁడు కాని నిక్కంపు మిత్రభావము సూచించువాఁడు మనంబునఁ గల సంశయము దాచుకొనఁజాలఁడు. అయ్యాది ప్రభువులను రంజింపఁజేయుటకుఁ బ్రకృతము సమర్థము కాకపోయినను, కార్యావసానఫలితములయందు యథార్థవాదిమాట జ్ఞాపకము రాకపోదు. ద్యూతరంగమునఁ బాండుపుత్రులఁ బ్రవేశపెట్టుటచేఁ బ్రకృతము వారి సంపదలు నీ పుత్రుల నాశ్రయించినను, చిలుము మ్రింగినవానికిం గడుపున వికారము గలిగించి, తొంటిపదార్థములఁగూడ వెడలఁ గ్రక్కించినట్లు తను మనఃప్రాణముల వెడలింపక మానవు. ఇది నిశ్చయము. ఈ యపఖ్యాతి నీకుఁ దప్పదు.

ధృత — మిత్రరత్నమా! నీతిసుధాలిప్తంబులగు నీ వాక్కులను కమలారాతికరంబులు మామకవిచారతమఃపటలవిపాటన పాటవంబు లయినవి. దుష్టద్యూతమైన నుపద్రవనిదాన మనుటకు సందియమా? కులవృద్ధుఁడును, వీరసింహుఁడును, భీష్ముండు నగు గంగానందనుండును, బృహస్పతి నటుండెమను నీతిసుధాసంకలితవచనరచనాచణుండ వగు నీవును, నేనును, ద్రోణాదులు పైపైఁ జూచుచుండఁ బుత్రుల కన్యోన్యము భేదము, [illegible] జరుగునా? ఇదియునుం గాక మనయెడల, వేల్పులు ప్రసాద

బుద్ధులు. వారు కంటికి రెప్పవలె మనలఁ దప్పక కాపాడఁగలరు. సుహృద్ద్యూతంబున విపదుత్పత్తియగునని శంకించుట నామతంబు గాదు. కావున దీనికి నొడంబడుము.

విదు—మహాప్రభూ! సుహృద్ద్యూతమని లోకంబునఁ గలదా? మాయానిలయుండగు శకుని కైతవము, మనకుఁ గ్రొత్తదియా? చిన్నప్పటినుండియు నీచేతిమీఁదుగఁ బెంచి పెద్దవానినిఁ జేసి, రాజ్యదాయమునకై పరస్పరకల్లోలమునందు నీకుమారుని దుర్వ్యవసాయము మొదటినుండియు నీకుఁ గరతలామలకమై యుండియు, వాని మాటలకు లోఁబడి, ధర్మాత్ములగు పాండవుల నిట్టి యకృత్యములకుఁ జొనుప్పుటకై నీవె ప్రయత్నింప నిఁక నేతండ్రి పుత్రులకు విషము పోయకుండు! మహాసేన, మహాభిష, శూరసేనులనాఁటినుండియు నీ వంశమున స్థిరముగఁ బాదుకొల్పిన కీర్తిభూరుహమును నేఁటికి నీ పుత్రుని కుహనాప్రవర్తనకు లోనై, నీచేతిమీఁదుగ నశింపఁజేయకుము. కుచ్ఛితముగాఁ బాండవుల సంపదలు హరింపఁజూచిన, బలవద్విరోధము చేటునకు మూలము. మద్యపానము మనుజుని యకృత్యములలోనికిఁ ద్రోయునట్టుల, ద్యూత్యమును చలమును రెట్టింపఁజేసి, యాశామాత్సర్యములఁ బెంచి, యెట్టి స్నేహితులైనను వైషమ్యప్రవాహమున ముంచి చేటుమూడఁజేయును. ఇంతకుఁ బాండవుల యభ్యున్నతి నీకుమారుఁ డోర్వలేనివాఁడని నీకు స్పష్టమేకద. ఇదియునుంగాక యింకొక రహస్యముఁ జెప్పెద. పాండునందన సంపదలకంటె నీ పెదకుమారునకు మనస్తాపము గలిగించునది ద్రౌపదియందలి వ్యామోహము; మఱియు నామె యందు నీర్ష్యయుఁ గలదు. మయసభయందు ద్రౌపది పరాభవించిన దను వ్యర్థకోపముచే నీయాజ్ఞ నెఱవేర్చెద, ముదల నొసఁగుము. ఇదుగో విదురుఁడు దండము లిడుచున్నాఁడు.

(అని నమస్కరించి నిష్క్రమించును.)

ధృత...విదురునకు మనస్తాపము కలిగినది. అది మన కష్టమే. కావున నూతన సభను చూచుటకై రారాజును పిలుపించి ద్యూత్యంబు తగదని మందలించెద. ప్రాతిగామీ!

ప్రాతి...చిత్తము. అయ్యా! (అని సమీపించవలయును.)

ధృత—అంతఃపురమునకు మార్గము ?

ప్రాతి—ముదల. (అని చెయ్యి పట్టుకొని ధృతరాష్ట్రుని లేవఁదీయుచుండఁగా తెర వేయవలయును.)

రాజమార్గము.

(విదురుఁడు ప్రయాణవేషముతో మార్గమునఁ బ్రవేశించి తనలోఁ గొంచెము విచారము మోము సూచించుచు)

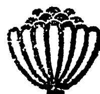
నా ప్రయాణము బొత్తుగా బాగుగాలేదని ధృతరాష్ట్రుఁ డీయెత్తుకోలు నడుపుట సర్వానభిమతమని భీష్ముఁడు మున్నగువారు స్పష్టముగా వాక్రుచ్చినారు. దైవ

యోగమున నేనే స్వయముగా వారిని విపదంభోనిధిలో ముంచుటకై తీసికొని రావలసి వచ్చినది. ధర్మరాజమాయకుఁడు, నీతినిర్వాహకుఁడు. పెద్దల యాజ్ఞయనియో, ద్యూతము క్షత్రియధర్మమనియో, నేను స్వయముగాఁ బిలువవచ్చితిననియో రాక తప్పదు. తమ్ములు వీరులు, బలవంతులు, లోకవృత్తంబుల బాగుగా నెఱింగినవారలే కాని వారు నలువురు సోదరాజ్ఞాలానబద్ధులు. అయ్యది లోకమునందుఁ బ్రఖ్యాతిఁ దెచ్చును గాని ప్రకృతము వారి నిడుమలపాలు సేయును.

చ. హరి హరి యెంతపాపము మ♦హాప్రభుపాండుకుమారు లీయెడన్
దురిత మెఱుంగ రా ఘనుల ♦ ద్రోహము సేయఁగ ధార్తరాష్ట్రుఁడే
దొరకొనెఁ దండ్రి యొప్పుకొనె ♦ దోస మెదో ననుఁ జుట్టియుంట స
చ్చరితులఁ దెచ్చి దుఃఖగురు♦సాగరమగ్నులఁ జేయనైతి హా!

ధర్మమే జయమని శాస్త్రమే నుడువుట కాదు. ఈసాంగంబునఁ గొంతది కాలముక్రిందటనే మన కనేకనిదర్శనములఁ జూపింప నవతరించిన కృష్ణుండు పాండవపక్షపాతి. కంసుఁడు మొట్టమొదటఁ గృష్ణమూర్తిఁ జంప నుద్దేశించి పరమభక్తుండగు నక్రూరుని కృష్ణునికడకు దూతఁగాఁ బంచినట్లుగా నాగతియు భగవదవతారాంతరమని లోకములఁ బ్రఖ్యాతిఁ గాంచిన నరుని యాతని కుటుంబమును దీసికొనివచ్చుటకు నేనా యితనికంటెఁ గనుపడితి? ఏరినైనఁ బంపఁగూడదా? నా గ్రహచారము చాలక యిట్టిపని నాకు సంప్రాప్తమైనది. (యోచించి) ఒకవేళఁ గృష్ణాగమనంబు కంసవధకుఁ గారణమైనట్లు పాండవాగమనంబు విపరీతప్రయోజనముగా మారిపోయి కౌరవకుల వినాశకారణము కాదుగదా? ద్యూతమే ప్రారంభింపఁబడిన; నిప్పుడే కాకపోయినను కాలాంతరమందైన నీ విషబీజము కౌరవవంశ నాశననిదానము కాకమానదు. దానికిఁ బరమేశ్వరుండు నాచేత నించుకంత ద్రోహము చేయించుచున్నాఁడు. కృష్ణా! సర్వము నీదివ్యకళామయము. నీయధీనము.

(అని ప్రార్థన సేయుచు నిష్క్రమించును.)

ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణము

చతుర్థాంకము

(ధర్మరాజు, సోదరులు, ద్రౌపది, విదురుఁడు.)

విదు...మీతండ్రిగారు మీక్షేమాభివృద్ధి విచారించి, మీవలన గొండొక కార్య మపేక్షించి, మిమ్ములఁ జూడఁగోరి నన్నుఁ బుత్తెంచె. ఇందులకుఁ దగిన యుత్తర మొసంగుము.

ధర్మ—నేఁడు మిక్కిలి సుదినము. మీరు మాకుఁ బ్రాణదాతలు. ఖనికునిచే కుహనాబిలనిర్మాణము గావించి, మహాబలశాలియగు భీముని కటిగించనిచో మాజీవితము లానాఁడే సమాప్తినొందవలసినవి గదా? కౌరవులు, మే మీ పరస్థలంబుల నుండుట వారిచే నిష్కాసితులమైనవారిగాఁ దలఁచి సంతసించుచున్నను, ప్రతిక్షణాపాయ జీవితములగు పరదేశములనుండి తొలఁగివచ్చినందులకు మిగుల సంతసించుచు, మమ్మింత వృద్ధిలోనికిఁ దెచ్చిన పెదనాన్నగారిదర్శనము, నిత్యము నాకు లేకపోవుటకుఁ జింతించు చుంటిని. ఏనాఁ డేతుడవుల నాతండ్రి మృతినొందెనో బుద్ధి తెలిసినపిమ్మట నీకరములు, పితృబాహుద్వయసమాలింగనసౌఖ్య మనుభవించి యెఱుఁగవుగదా? అట్టి కొఱఁత నాకుఁ గలుగకుండ, మనప్రభువరుండు నిత్యము తన మృదుకోమలపల్లవసమానంబులగు కరంబుల మామేనులు స్పృశించి, మమ్మానందసాగరవీచికల నూగులాడించు చుండును. అట్టి మాతండ్రి భార్యతోఁగూడ క్షేమంబుగ నున్నవాఁడుగదా?

విదు—పాండవాగ్రజా! నీజనకుండు, సాధ్వీతిలకం బగు గాంధారితో క్షేమంబుగ నున్నవాఁడు. నీపయి ననురాగంబు, మనంబున నంకురించుచునే యుండును. ఆ యనురాగాంకూరము దుష్టస్వభావులగు కౌరవకుహనాఘాసాంతరంబులఁ జిక్కి వృద్ధి కానేరదు. భావికలక్షణంబు లీ యుగంబుననే మొలకలెత్తినవి. అందు దుర్యోధన విషాంకూరము శతశాఖాప్రవిస్తరమై, తలలెత్తి విశాలచ్ఛందంబుల సేకరించుచున్నది. ఇంతకన్నఁ జెప్పఁదగినవిషయమ్ము లేదు. మీపెదతండ్రి సర్వదా నీ క్షేమము విచారించు చుండును. ప్రకృతము, మయసభాప్రతిబింబితమయిన సభాగృహంబు, దేశీయశిల్పికారులచేఁ గట్టించి యందు గృహప్రవేశమహోత్సవము సేయఁబోవుచు, నిన్ను సకుటుంబముగాఁ దీసికొనిరా నను మీతండ్రి పంపినాఁడు మఱియు, పెద్దబ్బ లేనిది యే కార్యము చేయుటకు నామనం బొడంబడదని చీకురాజా వాక్రుచ్చియున్నాఁడు. వాని యభిమతంబు నెఱవేర్చుట మన కందరికి విధియని వేఱుగ నీవంటివానికి నెందఱ ప్రశంసింప

నిక్కరపట్టుడు. ప్రయాణంబున కాయితం బయ్యెదవో? సోదరులతో విచారించి యొంటరి పరీక్షోత్తరం బొసంగెదవో? కాలాతిక్రమణంబు గాకుండఁ జెప్పుము.

ధర్మ—అయ్యా! నాయోగక్షేమము విచారించు పెద్దనాన్నగా రాజ్ఞయిచ్చుట, తా మీకార్యంబున కనుమోదించుట,యీ ప్రేవ శిరసావహించి చేయకపోవుటయుకలుగునా? అతిశీఘ్రంబున నిర్మితసభాభవన మహోత్సవ మిదిగాఁ గల్పించుట కేమికతంబో?

భీము—అన్నగారు ధర్మనిపుణుల వాచస్పతిసమాన శేముషీవిశేషులరే. కాని; ఆత్మాభిమానులకు నట్టిపరిస్థితులో గాఢపదంబునఁ గూలుట సంప్రాప్తంబగును. నిశ్చయముగా నీవిషయము సహదేవుఁడు మీరు యోజించియే తీరవలయు.

ఉ. పిన్నటనాటనుండి మముఁ ♦ బెట్టినతిప్పలు చాల కిప్పు డే
పన్నుగడకో దురాత్ముఁ డట ♦ వంచనసేయఁగ బిల్వనంపి రో
యన్న నయప్రధానహృదయంబు ధరాస్థలి సర్వసౌఖ్యసం
పన్ననిఁ జేయు నా రిపుల ♦ భానముఁ గాంచి చరింపకున్నచోన్.

విదు—ధర్మాత్మజా! మఱియు నింకొక్క విశేషము కద్దు. ఆ నూతనసభామంటపంబున నీవును ధార్తరాష్ట్రులును కొంతతడవు ద్యూతవ్యాపారము నడుప, మీ తండ్రి చూచి, యానందింపఁ దలంచి యున్నాఁడు. నీసోదరులును, నీవును చక్కఁగ నాలోచించుకొని నా కుత్తరం బొసంగుడు.

భీము—యోజన సేయ నేమి యున్నది?

గీ. పాండుపుత్రులు భూమిపై ♦ బ్రతుక నేల
ఖ్యాతిఁ గన నేల విజయంబు ♦ గాంచ నేల
ననెడు క్రోధంబు మదిలోన ♦ నునుచుకొనియె
మనల వంచింప రారాజు ♦ వనిచె నధిప!

దాని కాగ్రజ్ఞుడు పయోముఖవిషకుంభమువలె నటించుచున్నాఁడు. మన ప్రాణంబులపైనున్న పగవానిని జీవింపనిచ్చుట ధర్మవిరుద్ధమని యెఱుంగనిది కాదు. కావున నీ ప్రయాణమును దుర్యోధనాదుల ప్రాణాంతకరమని నాయభిప్రాయము.

సహ...అన్నయ్యా! ధార్తరాష్ట్రులు దురాలోచన సేయనిండు. పాండవాగ్రజుండు ధర్మము తప్పువాఁడుకాడు. లోకము ధర్మాధిష్ఠితంబై యున్నది. ధర్మము జయాస్పదంబు. కుహనాస్వభావులు క్షణకాలము మించువలె మెఱసినను స్థిరంబగు తేజంబు వారియందు నిలువంబోదు. మఱియు మనల సంరక్షించుటయందు సర్వదా కృష్ణుఁడు కంకణము గట్టుకొనియున్నాఁడు. కాలనిరీక్షణ మాచరించిన సర్వకార్యములు నెఱవేఱఁగలవు. దాయలచేఁ బిలువంబడి ద్యూతంబునకేఁ జనకుండుట యుత్తమ

క్షత్రియులకు పౌరుషము కాదు. శాంతమే ప్రధానముగ జీవించు మగవాని మనుగడయే మనుగడ. మనలకుఁ బ్రాణఘాతయయిన విదురుఁడీ విషయము చక్కగ యోచింపనిది యీ కార్యభారము వహింపఁడు. కావున శాంతవృత్తితో బ్రయాణము సేయుట యావశ్యకము.

ధర్మ—నూతన సభావైభవము చూపుటకై మా తండ్రిగారు మమ్ములఁ బిలిపించుట న్యాయమె. కాని మేము నిజనందనులును జూదంపుకొలువులోనికిం జేరుట కాతఁ డిష్టపడునా? మంచిది. అందు మాతో దూత్యవ్యాపారము నడుపు నేర్పరు లెవరు గలరు?

విదు...ధర్మాత్మజా! వృద్ధరాజు స్వభావము, మనోదార్ఢ్యము నీ వెఱుగని వాఁడవు కావు. దాని కింతకన్నఁ బ్రత్యుత్తర మొసంగరాదు. అత్యకార్యనిపుణులగు వారా సభయందు వివింశతి, చిత్రసేనుఁడు మొదలగువారలు పెక్కురు గలరు. వీర లేల? రారాజునకు మేనమామయగు శకుని మాయాద్యూతమునం దం దెక్కసిన చేయి యని నీ వెఱుంగనిది కాదు. కాలయాపన సేయక తండ్రిగారిని, దేశమును సోదరుల యభిప్రాయమును చూచికొని నీ యిష్టము కలిగిన బయలుదేరుము. కాదేని వేఱొండు ప్రత్యుత్తర మొసంగుడు. అవు గాములు తెలుపుఁడు.

అర్జు—తెలుపవలసిన దేమి? మీరు వచ్చుటయే తప్పక యన్నగారి ప్రయాణము సూచించుచున్నది. కష్టములు గాని సుఖములే కలుగని, పాండవసోదరులు యుధిష్ఠిరాజ్ఞోల్లంఘనంబు సలుపరు.

ధర్మ—మహాత్మా! నా సోదర చతుష్టయమే నన్ను సార్థకనామునిగాఁ జేయుచున్నది. ఈవార్త మా పురోహితుండగు ధౌమ్యున కెఱింగించి మీ వెనువెంట వచ్చి తండ్రిగారి యడుగుఁదమ్ములు సేవింపఁగలము. భవదుపదేశ నీతిభేషజమే సర్వ విచారామయములనుండి మమ్ము తొలగించి మనుచుఁగాత. తాము దేవపూజకుఁ దయచేయవలయును.

విదు—(నిష్క్రమించును.)

ధర్మ—నకుల! ఓపకడ తండ్రిగారి దర్శనమునకై పయనమగువటుల సేవలను శుద్ధాంతము నెఱిగించుము. సభ్యులకు సెల వొసంగుము.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది చతుర్థాంకము.

ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణము

పంచమాంకము

దుర్యోధనుని సౌధము

(ధృతరాష్ట్రుఁడు సుయోధనుఁడు. శకుని యుండవలయును.)

ధృత — నాయనా! సుయోధనా! అపూర్వసభాభవనము నిర్మింపఁబడినది. దీనం బ్రవేశింప శుభముహూర్తము నిశ్చయింపఁబడినది. మఱియు దీనం బ్రవేశించి యద్భుతంబగు జన్నం బొనరించి పలువురు మునీంద్రులచే సన్నుతి గాంచుము. రాజులందఱు నీకు నవారిగా కానుక లర్పింపఁగలరు. యుధిష్ఠిరుండు సహకారి కాఁగలఁడు. భీష్మద్రోణాది మహాయోధ దోర్దండపరిఘా సంరక్షితంబైనమన రాజ్యంబు సకలలోకపూజ్యంబయి సామ్రాజ్య రాజ్యసామ్రాజ్యవైభవోపేతంబు గావున భేదబుద్ధి మానియుండుటలగ్గగు మత్తయ.

ఉ. ఇమ్మహి నీవు పాండవులు ♦ నెప్పటియట్లు పరస్పరానురా
గమ్మున నేలుచున్కి యిది ♦ కార్యము పాండవలక్ష్మి నీ కన
ర్హ్యమ్మననేల వంచనం బ♦రార్థ పరిగ్రహబుద్ధి సేసి పా
పమ్మగు పాపకారులకుఁ ♦ బాయు సపశ్యము నర్థధర్మముల్.

కావున జూదము మాని సుఖం బుండుము. మఱియు ధర్మాధర్మవిదుండయిన విదురునకిది సమ్మతంబు గాదు. ధర్మజుసంపదకంటె నేను మడుంగులు నీకు సంపద గలదు. నా రొనర్చినజన్నంబుకంటె నెక్కుడుదక్షిణ లిచ్చి నీ కిష్టంబయిన యజ్ఞం బొనర్పుము. దీనిచే నపారంబగు కీర్తి వహించియుండుము.

దుర్యో — తండ్రీ! నీ వమాయకుఁడవు. పుత్రప్రేమ పూర్తిగా గలిగినవాఁడవు. నీవు వేయిసభలు కట్టింపుము. పదివేలజన్నములు మితిలేని దక్షిణలతోఁ జేయింపుము. ఆవైభవములో సహస్రాంశము దీనికి రాదు. ఆ కీర్తియు దీనికి రాదు. ఇటు వినుము.

ఉ. ఎక్కడిరాజ్యలక్ష్మి మన ♦ కెక్కడి సంపదలయ్య ద్రవ్యమిం
కెక్కడిదయ్య తండ్రి మఱి ♦ కెక్కినవారలు పాండవేయు ల
మ్మక్క యనంగ సాటినృప♦మండలి గుండెలు తల్లడిల్ల పెం
పెక్క పరాక్రమార్జితసు♦రేశ్వరవైభవు లైరి వింటివే.

వారి యైశ్వర్యమును తేజంబును వర్ణించుట నాకుగాదు కదా సహస్రశిరంబులు గల యాదిశేషునకైనఁ దరంబుగాదు. ఒక సార్వభౌముఁడు శత్రుసౌభాగ్యము సహించి యోర్చి ప్రాణములతో నుండఁగలఁడా? వారి యజ్ఞంబునందు జరిగిన చిత్రం బొండు చెప్పెద. అట్టియోగ్యత నా కీజన్మకు కలుగునేమో నీ బుద్ధిచే యోచింపుము. రాజసూయావభృథస్నానానంతరమున నిండు పేరోలగంబున నున్న తఱి నానాదేశాగత రాజలోకంబునకు ధర్మరాజదర్శనం బొసంగ కాలంబు నియమించిరి. అప్పుడాశిశుపాల మస్తకచ్ఛేద విరాజితశౌర్యాలంకారుం డగు శౌరియు, నసమాననీతివిద్యాపరిశీలన నిర్మలీకృతశేముషీవిశేషభూషణభూషితుం డగు సహదేవుండును, గుమ్మముకడ నిలువఁబడి కిరీటమాంధాళంగు రాజాధిరాజుల మెడఁబట్టి ధర్మరాజ పాదపంకజంబుల మ్రొక్కించుచు నితఁడు కేరళదేశాధీశుఁడు, అతఁడు బర్బరవిషయభూపాలుఁడు, ఈతఁ డింకొకఁడు, అతఁడు మఱియొకఁడని చిల్లర భటాగ్రజులను నెట్టినట్లు నెట్టిరి. భీమార్జునులోకశంక మ్రొక్కుఁడి రాజులను ముందఱికి గుంపులు గుంపులుగాఁ ద్రోచి, నామగోత్రంబులను దెలుపకయె దివ్యక్షేత్రంబుల మహోత్సవదర్శనాగత దూరదేశీయుల వేత్రహస్తులు నెట్టినట్లు, చర్మప్రహారంబుల గొఱ్ఱెలను దుర్రించినట్లు, ధర్మరాజు దర్శనము చేయించి త్రోలివేసిరి. ఆ సమయంబున పరస్పర సంఘర్షణ రాజన్యకిరీట స్ఖలిత రత్న సముదాయంబులు చూర్ణంబులయి సభాప్రాంగణ మంతయు రత్నసికతామయమయి కనులు మిరుమిట్లుగొల్పెను. దమయంతీ స్వయంవరాగత రాజన్యసమూహము రాజమార్గంబులఁ జనునప్పుడు గానుగనువ్వుగింజవలె నలిగియుండెడియని భైమీపాణిగ్రహణ మహోత్సవాసక్త బందీకృతప్రాణులయినట్లుగా గ్రంథాంతరవర్ణనల నాలకించి యుపమోత్ప్రేక్షాద్యలంకార నిబిడీకృత కృత్రిమవాచాళులని కవుల నా మనంబున నాక్షేపించితి. ఇప్పుడా వర్ణనలను చాలవని మహోదారస్వభావ వర్ణనాసౌశీల్యాలగు పండితుల వాక్యంబులనర్ఘంబులని యిప్పుడు తలంపునకువచ్చినది. అట్టి వైభవంబు నావంటి యదృష్టహీనునకు దొరకునా? తండ్రీ! ఇట్లు నలుగుడువడియు మహారాజులందఱు,

ఉ. సాగరసారవారిరుహ ♦ శౌక్తిక మౌక్తిక విద్రుమద్రుమై
లాగరుచందనంబులు ప్రి♦యంబున నిచ్చిరి తెచ్చి యున్నత
శ్రీగుణయుక్తమై పరగు ♦ సింహళ కేరళ చోళ పాండ్యదే
శాగతరాజపుత్రులు మ♦హాగుణశాలి కజాతవైరికిన్.

మఱియు హూణ పారసీక దేశంబులయందలి రాజులు పర్వతనిభంబులయిన గజంబులు దివ్యాంబరాభరణభూషితంబులయిన యోషిత్సహస్రంబును, మఱి కుకురు కులూత కేకయ, కాశ్మీర కాంభోజ రాజకుమారు లవారిగా నొసంగిరి. ఇవి యన్నియుఁ గన్నులారఁ జూడ నా మనం బయోమయ మయిపోయినది. మహారాజా!

గీ. ఏకచక్రపురంబున ♦ హీనగతిని
బిచ్చమెత్తిరి పాండవుల్ ♦ బిడియపడక

కాలవైఖరి మంచిదై ♦ గాంచి రిపుకు
ప్రథితయశమును రాజ్యాధి♦పత్య మహహా!

బాబాయి! ఉత్తమక్షత్రియుండు దాయల సిరిఁ జూచి మాన ప్రాణంబులతోఁ జీవింప జాలఁడు సుమా,

శకుని—అబ్బాయి! ఇది నీ తండ్రికిఁ దెలియని విషయమా. పలుమారు వచించుటకేమి బాబా! పుత్రుఁడు శత్రువిజయమొనర్చుట రాజ్యాభివృద్ధి సేయుటకంటె నీకు కావలసిన దేమియున్నది? మఱియు వ్యవహారమన, నడుమునఁ బాతిన కంబముపంటిది, ఎటువైపునఁద్రిప్పినను దిగఁబడునని, పుత్రప్రేమ నిన్ను యుద్ధమున కియ్యకొననియ్యదు. దీనికిఁ జక్కని యుపాయంబు నీకుఁ జెప్పితినిగదా!

చ. సిగపయి పువ్వు వాడదు స♦శింపదు సేన యొకింత యేనియుఁ
దగలదు చేతివిత్త మొక ♦ దమ్మిడియైనను విక్రమంబు సొం
పుగఁ గసిగందకుండ కను♦మూసినకాలములోన మాయచే
వగతుఱ రాచకల్మల న♦వశ్యము గుంజగవచ్చు మెల్లగాన్.

ఈ యుపాయము చేతనే పాండవలక్ష్మి హరింపవచ్చును గాని వేఱొకమార్గంబున దేవేంద్రుఁడయిన పార్థులసంపద నపహరింపఁజాలఁడు. ఒకడు చావక, రక్తము బొట్టైనను కనులఁ జూడక, యలయక కుమారుఁడు పరుల సిరి యపహరింపవలదని నీవేల పుత్రుని జిన్నఁబుచ్చి యపకీర్తిపాలు గావలయునో యోచింపుము.

దుర్యో—తండ్రి! యింకొకమాట. పాండవు లల్పులు, వారల సిరి మనల నేమి సేయునని తలంపకుఁడు.

ఆ. అల్పుఁ డయ్యు మనుజుఁ ♦ డతిపరాక్రమమున
పేర్మి తరతరంబు ♦ పెరుగుచున్న
వాఁడు మ్రానుమొదల ♦ వల్మీక మామ్రాని
జెరుచునట్లు గడగి ♦ చెరుచుఁ బరుల.

అహితుల నుపేక్షించిన స్వల్పంబుగా జనించిన వ్యాధి ప్రబలంబై మనుజుని నశింపఁజేసినట్లు తుద నసాధ్యులై ద్వీపసమ్మండలంబు ఉపేక్షితుని నిర్మూలంబు సేయుఁ గావునఁ బరిపంథు లల్పులని యుపేక్షింపరాదుగదా. కావున వారిని రణవ్యాపారంబున జయించుటకన్న మన మామ యనుగ్రహంబున,

క. పరమ సుఖోపాయంబునఁ
బరసంపద చేకొనంగ ♦ బడునేని నరే

శ్వర యంతకంటె మిక్కిలి
పురుషార్థం బెట్టి దొండు భూనాథులకున్.

కావున నీసభలోపలఁ బాండవులతో సుహృద్వ్యాపారంబున కొడంబడితివేని, నాచేత వేయి యజ్ఞములు చేయించినట్లు కనకాభిషేక మొనరించినట్లు. ఇట్టి సభలు పదికోట్లు కట్టించి నాకు నిప్పించిన నావంతసంతసంబు నాహృదయంబునఁ బుట్టదు. నీ వందున కీకొన్న నాకు బలవన్మరణంబును నీకు పుత్రశోకంబును తప్పదు.

ధృ—నాయనా! నేను విదురుని శాసనంబున నడుచువాఁడను అతఁ డర్థానర్థ విదుండు. జూదంబున విగ్రహం బగుననియు బలవంతులతోడి విరోధము క్షేమంబు కాదనియు, కావున దానిఁ బరిహరించుట లగ్గగుననియు పలుమారు వచించె. ధర్మోపేతంబయిన నావచనంబున దూత్యదుర్వ్యవసాయము మాని పాండవులతో వైరంబు విడి యనుతాపంబు నొందక సుఖంబందుము. అధర్మంబున శత్రువులం జయించుట యన్యాయంబు.

దుర్యో—తండ్రీ! యీవిషయము నీతో పలుమారు వచించుట పరిహాసాస్పదము. పుత్రప్రేమ సహజముగా కలుగవలయును. కాని బలవంతముగాఁ బట్టి నెట్టిన కలుగునా? పుత్రుఁడు దాయలకన్న మిన్నగ నుండుట చూచుటకు ప్రాప్తియుండవలదా? కన్నతండ్రి కట్టి ప్రేమ నాయందకారణముగాఁ గలుగకుండుటయు నా యపూర్వాదృష్టమే. అధర్మమంటివి గావున నిపుడే యొకమాట చెప్పి, ప్రాణము విడిచెద.

క. నముచి యను దనుజుఁ డుగ్రత
పము సేయుచునున్న వాని ♦ బలమథనుం డధ
ర్మమున వధియించె రిపుప
క్షము నెమ్మెయినైనఁ జెరుపఁ♦గావలయు నిలన్.

వైరుల రూపుమాపుట పౌరుషము గాని, ధర్మాధర్మవిచారణ యావశ్యకము కాదు. రాముఁ డానాఁడు వాలి నెంత యన్యాయముగాఁ గొట్టినది వాల్మీకి వివరింపలేదా? తాఁ బట్టిన కుందేటికి మూఁడే కాళ్లు అనునట్లు కొడుకు చచ్చినను సరే యను దృఢచిత్తుఁడవైన నీకు విదురునియోజ గాని, లోకములో నెవ్వరయిన—

క. తనకార్య మొరుమతంబున
నొనరింపఁగ నేరనగునె ♦ యొరునిమతంబు
న్దనమతము నొకడు గానో
పునె చెచ్చెర నిశ్చయింపఁ♦బోలునె చెపుమా.
విదురమతము పాండ♦వేయ హితార్థంబు
వానిబుద్ధి నెగడ♦వలనదయ్యె

పక్షపాతబుద్ధిఁ ♦ బరగుచుండెడివాని
నాప్తుఁ డనఁగఁ దగునె ♦ యవనినాథ!

నాయనా! నాగ్రహాచారము నీ కాబుద్ధి పుట్టనీయదు గాని, గృహచ్ఛిద్రము లొరులకుఁ దెలియనీయఁ దగదని నీకుఁ దెలియదా? ఎద్దు నడిగి గంతగట్టినట్లు నీకుమారుని యభివృద్ధికై, శత్రుపక్షమువారి యిష్టానుసారముగ నన్ను నడువవలసినదని నాకు బోధించి పితృవాక్య నిరాకరణ దోషము నాయం దారోపించుటకంటె, బలవంతులును, న్యాయశీలులును నగు పాండవేయుల కీయైశ్వర్యము నర్పించి, వారల కూడిగ మొనరించుచు, నీచసేవకునిగా నుండ నియమించిన న్యాయముగా నుండునుగదా. విదురుఁడు సంతసించును. నీకనులు చల్లఁగా నుండును. ఆహా విధివిధానము!

గీ. దైవమున కేను పగవాఁడ ♦ తండ్రి! నిన్ను
దూరు టెంతయు దోసంబు ♦ దొల్లి నేను
జేసికొనినట్టి కర్మమే ♦ చేసె నిన్ను
దాయగాఁ గను నావ్రాత ♦ తప్పి చనునె?

నిక్కముగా జూదంబున గెడంబడెదవా లేదా? చదువు సంధ్యలు లేనట్టి పరమ మూర్ఖునకు బోధించినట్లు నా కుపదేశించుచుంటివి గాని, సుహృద్ద్యూతంబున దేవసామ్రాజ్యంబు వడయుదురని రణరంగంబున క్షత్రియుఁడు వైరుల నోడించుటయు, ద్యూతంబున నోడిచికొనుటయు సమానమనియు, ద్యూతంబున కాహ్వానితుం డయిన భూనేత పరాఙ్ముఖుఁడైన పరాజితుఁ డట్టులనియు, నీతిశాస్త్రరహస్యజ్ఞులు నుడువుచున్నారు. కావున దీనిం బ్రవర్తింపఁజేయ శకునికి నుత్తరం బొసంగుము. కాదనకుము.

ప్రాతి—రాజచంద్రమా! పాండవసహితుండయి విదురుండు భవద్దర్శనము కాంక్షించుచున్నాఁడు!

ధృత—అట్లయిన నిరాటంకముగా సభారంగము ప్రవేశింపఁజేయుము.

దుర్యో...(మాట్లాడకుండ, తండ్రిపాదములు పట్టుకొని నిమ్మళముగా జూద మాడించవలయునని బతిమాలవలయును.)

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

ద్రౌపదీవస్త్రాపహరణము

షష్ఠాంకము

ద్యూతసభ

[ధృతరాష్ట్రుఁడు, గాంధారి, భీష్ముఁడు, ద్రోణుఁడు, కర్ణుడు, వికర్ణుడు, దుర్యోధనుఁడు, దుశ్శాసనుఁడు, శకుని యుండవలయు. విదురుఁడు, ప్రాతికామి, పాండవులు ముందుగా, వెనుకనుంచి ద్రౌపది గాంధారి వైపుగాఁ బ్రవేశింపవలయు.]

విదు—రాజసార్వభౌమా! ధర్మజుండు సానుజుండై తండ్రిగారికి నమస్కరించుచున్నాఁడు. మీయాదరంబున కెంతో సంతసించుచు, మీపదసందర్శనమున కెదురుచూచుచున్నాఁడు.

ధృత—ఏడి, మా పెద్దబ్బి? వచ్చినాఁడా? (అని చెయ్యి చాచి కౌఁగిలించుకొనవలయు.)

ధర్మ—తండ్రీ—భవత్ప్రియపుత్రుండు పాండవాగ్రజుండు సహోదరయుతుండయి నమస్కరించుచున్నాఁడు. (అని ధృతరాష్ట్రునకు గాంధారికి నమస్కరించవలయును. తమ్ములుకూడ నమస్కరించవలయును.)

ధృత—చిరంజీవివై రాజశ్రేష్ఠుండ వగుము.

గాంధా—సుఖముగా వర్ధిల్లుము. నాయనా! కోడలు ద్రుపదాత్మజ యెక్కడ?

ద్రౌప—ఇదుగో పాదాభివందన మాచరింపుచున్నది.

గాంధా—అమ్మాయి! వచ్చినావా? నీయమ్మకడుపు చల్లగా. రా, భానుమతి నీరాకకై వేచియున్నది. అమ్మాయి! అత్తికా! కృష్ణను భానుమతీమందిరము చేర్చుము.

పాండవులు—(భీష్మునకు నమస్కరించవలయును.)

భీష్మ—ధర్మాభివృద్ధి యగుఁగాత. ధర్మనందనా! పండితులన నింగితాభిప్రాయము కలవారు. ఇంగితజ్ఞానము లేనివారు పామరు లనంబడుదురు. మతిరూఢాయతులు కాఁగోరువారు దాయల చిత్తవృత్తులు చారనేత్రంబునను, జ్ఞానలోచనంబునను జక్కఁగాఁ బరికించి మెలఁకువతో మెలఁగవలయు. మాయావిదులగువారును, కపటబుద్ధులును, పరశ్రేయోసహనులగు దురాత్ముల దురాలోచనాజాలంబులఁ జిక్కక మేధావి ప్రజ్ఞావిశేషంబున సంచరించవలయును.

ధర్మ—(ద్రోణునకు నమస్కరించవలయును.)

ద్రోణు—చిరకాలంబు వర్ధిల్లుము. విజయంబు గాంచుము.

ధర్మ—(దుర్యోధనుని కౌగిలించుకొని) సోదరా! శత్రుభయంబు లేకుండ రాజ్యం బనామయంబు గదా?

దుర్యో—ఆ భయంబులే మమ్ముల బాధించుచున్నవి. సవిస్తరముగా వచి యించెద నాసీన మలంకరింపుడు.

ధర్మ—(కూర్చుండవలయును.) అంగరాజా! క్షేమమా?

కర్ణుడు—నామిత్రుని క్షేమమే నా క్షేమము. శత్రువులు పూర్తిగ నశించు దనుక క్షేమ మెక్కడిది?

శకుని...పాండునందనా! అపూర్వసభాప్రవేశ సమయంబున, సభావైభవ సందర్శనార్థమై తండ్రిచే రావింపఁబడితివి. నిండు పేరోలగంబున నీసోదరపంచకమును జూచు వైభవము మాకు సంప్రాప్త మయినది.

ధృత...పాండవాగ్రజా! దుర్యోధనునిం గలిసి పరిషత్పరీక్షణ మాచరించి మయ సభకును దినికినిగల తారతమ్యము నీసోదరులతోఁ గలిసి నాకు వివరింపుము.

దుర్యో—సోదరా! తండ్రిగారు వేవురు శిల్పాచార్యుల రావించి, వారిచే నపూర్వమణిసభాభవనంబు నిర్మింపఁజేసిరి! అందలి శిల్పంబులు పరిశీలింపఁదగు.

భీము...ఇది మా జాగిలంబుల విహారశాలవలెఁ గనుపట్టుచున్నది.

దుర్యో—(గుడ్లురిమి చూచుచు) మఱియు నీ సూతివనసభారంగంబున సీతోడ సుహృద్ద్యూతం బాడవలయు నని చిరకాలమునుండి నాకుఁ గోరిక కలదు. ఇప్పుడు సంభ్రమంబునఁ జేయఁదగిన పను లెవ్వియు లేకున్కి ప్రొద్దుబోవకయున్నది. ద్యూత్య కళయం దీ వసమానుండ వవి పలువురు పెక్కుమారు లనేక సభాస్థలంబులయందుఁ గొనియాడుచుండ వినియుంటిఁ గాని, తగిన యదను దొరకక పోవుటచేత నామనోరథము నెఱవేఱక పోయినది. దైవయోగంబునఁ జేసి వృద్ధానుమతంబున సభావలోకనార్థ మరుదెంచితివి. ఇంచుక సేపు పాచికలు చేతఁ బట్టుము. ఒకటిరెం డాట లాడిచాలింతము కా దనక నాకోరిక నెఱవేర్పుము.

ధర్మ—సోదరా! దుర్యోధనా! నీకోరిక యొకటియు నాకోరిక యొకటి యునా? కాని యీ వ్యవసాయ మేమియు బాగుగానున్నదికాదు. నీతిబాహ్యము లగు కార్యంబు లుత్తమక్షత్రియు లాచరింపఁగూడదు. దానం దప్పక యుప్పుగప్పును. నిత్యసద్ధర్మశ్లాఘ్యు రాజులు, ద్యూత్యంబును నికృతియు పూర్తిగా విడువఁదగినవి. మఱియు నీకెంటియందును బాపావహమయినది ద్యూత్యంబు. కుటిలమార్గప్రవర్తకులును, కుచ్చితులును, పరశ్రేయోసహనులును నగు కితవులతో నాడఁగూడదు, మోహంబుచే నట్టి కార్యంబునం బ్రవేశించినవార లఖిలధర్మనివర్జితులై దుష్టకార్యప్రవర్తకు లగుదురు. దానిచేఁ బ్రజలకును తోఁడ్లకును బరస్పరము స్పర్థ లేర్పడి వైషమ్యంబు బ్రబలి తుదకు దేశమున కరాజకస్థితి ప్రాప్తించును. మాయాద్యూత్యంబునఁ బరిపంధుల జయించుట

మహాపాతకమనియు, ధర్మయుద్ధంబునను ధర్మదూత్యమునను వైరులశిరుల నొడిచికొనుట పుణ్యంబనియుఁ దొల్లి యసితుండైన దేవలుండు వాక్రుచ్చె. ఇంతియగాక పరుల క్షేమంబు చూచి యోర్వలేక తాను సుఖంపదు శక్తిలేక యొరుల మోసగించి వారిసిరు లపహరింప నెంచువాఁడు తుద కనర్థంబుల పాలగును. అట్టివాఁ డెన్నఁడు విఖ్యాతి గాంచఁడు. వారితోడి పొత్తు ఉత్తమక్షత్రియుల కర్హంబు గాదు. అట్టియుద్యమంబు మానుట యుక్తము. దుర్వ్యవసాయంబులు హృదయంబున నిల్వఁగూడదు. భీష్మాదులధర్మోపన్యాసముననో కుమారుల శస్త్రాస్త్రప్రయోగ వైచిత్ర్యములనో కాలయాపన మొనరింతము.

శకుని__సుయోధనుఁడు రాజనీతిశాస్త్రంబులు మూలమట్టముగాఁ జదివినవాఁడే. ఈయుపన్యాసమునందలి తాత్పర్య మీ దుర్యోధనుఁడు గ్రహింపనేరఁడని నీ వనుకొనకుము. అటు తలఁచుట వెఱ్ఱితనము. నీతిజ్ఞుఁడును, లోకవృత్తము బాగుగా నెఱిఁగినవాఁడును, బుద్ధిమంతుఁడును, విద్యావిదుండును జూదము నిందించునా? బలహీనులయినవారు బలవంతుల జయించవలసిన ననేకమాయోపాయములు పన్నుదురు. అది కాదనుటకు [illegible] అది మర్త్యులకు జయము కాదందురా? ధర్మనందనా! జూదమాడుటకు నీహృదయము జంకుచున్న నోడితిననుము మానివేయుము. అంతకంటె నుద్యమము చేతకాకపోవుట. అంతియెకాని యధర్మమని, పాపమని, యనర్థంబని యసందర్భము లేల పలుకవలయును?

ధర్మ...ఓయి సౌబలేయ! బంధుధర్మంబు నవలంబించి యింతదనుక నుడివితిని. కాని కేవల క్షాత్రము ననుసరించికాదు. ఇంతమాత్రముననే చేతగాదనవలయునా? జయాపజయంబులు దైవాధీనంబులు. దైవమూ ధర్మాధీనంబు. మనుజుం డెప్పుడు సుఖమునే చెందుననిగాని సదా దుఃఖాభిభూతుం డగుననికాని యెవరు వచింపఁగలరు? దైవోపహతులగువారు పరులు చెప్పినను ప్రత్యక్షముగా ననుభవించుచున్నను తమ పట్టును విడువరు. ద్వాపరకాలవాలమగు ద్యూతము కులంబు కలహాంకూరమై, భరత వంశ మర్యాదలకు హానికరమగుననియు, వాదభేదముల కిరవగుననియు పరిత్యజించుట ధర్మమంటినిగాని బలవంతముగాఁ బిలువఁబడి మఱలుటలు అయోధనంబునఁ బరాజితుండట్లు దూరగుం డగునని తెలియనివిషయము కాదు. పెద్దలచేఁ బరివేష్టింపఁబడిన పరిషన్మధ్యంబున సుహృద్ద్యూతంబని పిలువంబడుచు మాయోపాయంబున శత్రువుల జయించుట యన్యాయంబనుచు నుపన్యాసంబు గావించుట నామనంబునకు వ్యత్యస్తంబుగా గనుపట్టుచున్నది. కాబట్టి బంధుధర్మము పరిత్యజించి కేవల క్షాత్ర మనుసరించెద మన్న ఫలాఫలంబులు దైవాధీనంబులుగాఁ దలంచి మీకోర్కెఁ దీర్చెద. సౌబలియు, వివింశతి, వికర్ణుఁడు, చిత్రసేనాదు లందఱు పాచిక లలంకరించుకొనియున్నారలు. వీరిలో నాడఁ బన్నిదము జరచి జూడమాడు బలశాలి యెవండు?

దుర్యో__ధర్మనందనా! నీవు నిశ్చయముగ న్యాయవాదివి, బంధు మనోరథ పరిపూర్తికుతూహల మానసుండవు. కీర్త్యాంగరు చర్చితంబులును యర్చితంబులగు పాచికలు చేతఁ బట్టుటకై చిరకాలమునుండి నామనంబునఁ బెనంగు నాశాలత

లాక్షాసముదాయంబుల వ్యాపింపఁ గొనసాగింపఁజేయుటయే. అక్షశళాభిజ్ఞుండవగు నీతో సమానముగాఁ బాచి కాడ మా మామయగు శకుని సమర్థుండు. అతం డొడ్డిన యెట్టి పణంబయినను నే నంగీకరించెద. నా మారుగ నీతో నాడంగల జెట్టి యాతఁడే కాని వేరొండ్లు లేరు. కాల మతిక్రమింపకుండ నాట ప్రారంభించుము.

ధర్మ—అదియు కూడనిదియే. ఒకని కొకఁడు పాచిక లాడుట ధర్మవిరుద్ధము కాదా? ఆటయందు ప్రవేశించినవాని మనంబు చంద్రోదయంబున సముద్రమువలె నుబ్బొంగి మిన్ను ముట్టుచుండును మఱియు గెల్పుటయందుఁ గల్గిన సంతోషముల కంటె నోటున హృదయంబునం గలుగు ఉలంబు మిక్కుటము. అట్టి సమయంబునఁ శరీరంబయిన బణం బిడవలసివచ్చును. ఆతఁడే నొకని యాటక్రింద నొకఁడు పణంబిడుట కస్వతంత్రము, అశాస్త్రీయము, నసంబద్ధము. విత్తస్వామి యాడవలయును. స్వసాహసము ననుసరించి పణం బిడవలయు.

గీ. తాను సాహస మూని యు♦ద్ధంబు సలుప
పరుల సాహాయ్యమును బూన♦వలయుఁగాని
తాను రణమును దిగనాడి ♦ తనకుఁగాను
పరుల ప్రాణంబు దీయుట ♦ భావ్య మయ్యె?

రణంబునను పరుల శస్త్రాస్త్రంబుల ధరించి యొరుల రథం బధిష్ఠించి కైకొన్న జయంబు సందిగ్ధం బండ్రు. స్వయముగాఁ బాచికల జేతఁబట్టుము.

శకుని—ధర్మజా? నీ విట్లు పలుకుటఁ జూడ నెద్దియో సాఁకుపెట్టి యీ యక్షక్రీడఁ జెడఁగొట్టఁ దలఁచితివని సభ్యులు గ్రహింపలేరా? అవినాభావసంబంధము గల మా యిరువురకును భేదము నీవు కల్పింపఁబూనితివి. అత్యంతతాదాత్మ్యభావములయిన మా మనంబులు భిన్నాభిప్రాయంబుల నొందవు. శరీరములు రెండయినను మా మనంబుల నొక్కటిగాఁ దలంచుము. కాలయాపన మొనరించి రారాజుమనంబు విఫలమనోరథముగా జేయకుము.

దుర్యో— గీ. అనఘ! మా మామ శకుని నా♦కయి కడఁగి
జూద మాడెడి నీతోడి ♦ కాద నాక
యాతఁ డొడ్డిన ధనరాసు ♦ లెవ్వియైన
దప్ప కిత్తును గైకొను ♦ ధర్మరాజ!

రాజ్యసర్వస్వ మోడినను తప్పక యప్పుడే యొప్పించెదను. మీయిరువురియాటఁ జూడవలయుననియే నా కోరిక.

ధర్మ—అట్లయిన సాగరావర్తసంభవంబు లైన పరార్ఘ్యమణిహారంబులు పణంబుగా నిడుచున్నాఁడ. (అని పాచికలు వైచును.)

శకుని__గెలుపు నీయది. ఇదుగో, సువర్ణముద్రికాసంభరితభాండాగారంబులు మా పందియము.

ధర్మ__నిష్కసహస్రభరితానేకాయుతకుండమండితంబు లయిన సువర్ణ భాండాగారములు, మాపణంబుగ నుంచుచున్నాము.

శకుని__(పాచికలు వైచి) ధర్మరాజా! గెలుపు మాకు కలిగినది. పైపందె మెద్ది? (భీమార్జునులు విచారముతో శకునిఁ జూడవలయు.)

ధర్మ...వజ్ర వైడూర్య మరకత మౌక్తిక నీలపద్మరాగాది విపుల విశుద్ధరత్న పరిపూర్ణంబులయిన రత్నభాండాగారములు, ప్రత్యేకంబపంచద్రోణ కాంచనసంచితంబు లయిన చతుశ్శతనిధులును పణంబుగా గ్రహించవలయును.

శకుని...(పందెము వైచును.)

దుశ్శాసనుఁడు—(పందెము పరిశీలనముగాఁ జూచి, సంతోషముతోఁ దల నూపవలయును.)

శకుని—గెలుపు మనకే,

ధర్మరాజు—మణికింకిణీజాలాలంకృతంబు లయిన యసంఖ్యాతజాత జాతరూప వరూథయూథంబు లయి, కనక కక్ష్యా కుథసనాథంబు లయిన మదాంధగంధసింధుర సందోహంబులు సవ్యసాచికి చిత్రరథుం డొసంగిన పదునాల్గువేల గంధర్వహయంబులును పణం బనుచుంటిని. పందెము వేయుము.

శకుని__పందెము నీవే వేయవలయు.

ధర్మ—(పందెము వైచి చూచి విచారముగా నుండవలయు.)

శకుని__దుర్యోధనసార్వభౌమా! నీదియే గెలుపు. ధర్మజా! మఱియు నేమి యొడ్డెదవు? నీవు పందెము గెలుచుదనుక, మా సువర్ణభాండాగారములే పణంబులు. ఏము పలుమరు వచింపనక్కర లేదు.

భీముఁడు__(రహస్యముగా నర్జునునితో) మాయ చేయుచున్నాఁడు.

అర్జు__అన్నగారు భ్రమపడుచున్నారు. మనము మాట్లాడఁగూడదు.

ధర్మ—పరార్ధ్య రత్నభూషితంబు లయిన యోషిత్సహస్రంబులును, అనుదినాతిథి భోజనపాత్రహస్తులయిన శతసహస్రపరిచారకులును, దుగ్ధపాన శాలితండుల ఖాదనంబునం బెరుఁగుచున్న సజాత్యశ్వానేకాయుతంబులును, అజావి, గోమహిష, ఖర, రాసభ నివహంబులును, క్రమంబుగాఁ బందెంబుగాఁ గొనుము.

శకుని__(పందెము వైచి) యోషిత్సహస్రంబుల నోడిచికొంటిని. ఈపందెము నీవే వేయుము.

ధర్మ__(పందెము వైచును. విచారముగా నుండవలయును.)

శకుని__కురుకులసార్వభౌమ! శతసహస్రపరిచారకులు నీ యధీనమయిరి. పాండవాగ్రజా! యీపందెము నేను వేయవలెను. (అని పందెము వైచి) కురుకుల కమలినీ రమణ! సజాత్యశ్వానేకాయుతంబులును, గోమహిషఖరరాసభాదిపశుగణంబు లెల్ల నీ యధీనంబు లయినవి. యుధిష్ఠిరా! యింకఁ బైపందెము స్పష్టముగాఁ జెప్పుము.

భీము—(శకునిని తీవ్రముగాఁ జూచును. అర్జునునితో "మితిమీరిపోవుచున్నది." అనవలయును!)

ధర్మ—ఖాండవదహనవేళాసంరక్షణ సంతోషితస్వాంత మయదత్తంబయి, సకలదిక్పాల సభాతిరస్కారానల్ప, శిల్పి, కల్పనాకల్పితంబయి, విరోధి భూరమణ మనోనయనాగ్ని దాహకామూల్యరత్న చిత్రభానుప్రభాసహస్రమండితంబయి, మధ్యమలోక నవీనాలంకార మగు మయసభాభవనంబును పణంబుగా నంగీకరించుచున్నాఁడ.

దుర్యో—మామా! యీపందెము నీవే వేయవలయును.

శకుని—రాజరాజ! పరాక్రమార్జితశత్రువిజయాలంకార! ధీనైపుణ్యనిస్సపత్నీకృతరాజన్యచూడామణీ! పాండవాగ్రజుండు న్యాయవాది. అన్యథా తలంపకుము. కౌంతేయాగ్రజా! వంతు నీయది. జయాపజయంబులు దైవాధీనంబులని ప్రథమంబున నుడివిన నుడువులు మనంబున నిడుకొని సత్యప్రతిజ్ఞకు భంగము తెచ్చుకొనక యింతకు మున్నోడిన పందెముల జ్ఞప్తినుంచుకొనక పందెము వేయుము. సభాప్రభావమున నీవే గెలిచెదవేమొ?

ధర్మ—మామా! మాయావుల కుహనావాఙ్నైపుణ్యము శిథిలీకృత సకలసన్మార్గప్రచార మని యెఱుంగుము. పరాత్ముండగు పరమేశ్వరుండు సత్యసంవర్ధనుండు కాక మానఁడు. అన్యాయాగతద్రవ్యము సమూలనాశకంబను భయంబు పూర్తిగ విడచిన వాఁడను కాను. వ్యర్థముగా వాగాడంబర ప్రదర్శన మేల? ఇదిగో పందెము వేయుచున్నాను. (అని పందెము వేయవలయును.)

శకుని—ధార్తరాష్ట్రాగ్రజా! పందెము మనదే. మయసభాభవనము భవత్కరగతంబయినది. (కౌరవు లందఱు కేకలు వేయుదురు.)

విదు—కురువంశజలధిచంద్రమా! యాంబికేయ! నీ కుమారు లన్యాయాగతధనమదంబు పెంపున మైమఱచి చేయు దుష్కార్యంబులు, నీమనోనేత్రంబునఁ జూడవలయు. మహాభిష, భీమసేన శంతనుల నాఁటినుండియు, నెన్నఁడును పాపంబు పొరయని కౌరవవంశము నేఁ డీ దుర్యోధనుని కారణంబునఁ బాపభూయిష్ఠం బగుచుండ నీవు చూచి చూడనియట్లుపేక్షించుట న్యాయంబు కాదు. ఒక్కని కారణంబున కులంబున కెగ్గగునేని వానిని దూషించి కులంబు రక్షించుకొనుట ధర్మంబని శ్రీకృష్ణుండు చెప్పె. మొన్న మొన్న యాదవవృష్ణి వీరులు వంశరక్షణంబు గావించుకొనుటకు జగన్నాటకసూత్రధారి యగు శ్రీనారాయణావతారంబగు కృష్ణుని నియోగించి, కులదూషణుండయిన కంసుని వధించుట విన లేదా? మఱియు నసూయాపయగ్రస్తుండగు సుయోధనుండీ యిలాతలంబున జన్మించినతోడనే పతాకంబుల గృధ్రంబులు వ్రాలి రెట్టలు వైచె; పిడుగులు పడియె నక్కలు చెలరేగి కూయఁజొచ్చె. హోమగుండంబులు చల్లారె. సూర్యుం డకాలంబున బరివేషగతుండయ్యె. ఉత్తమాశ్వంబులు కనుల నీరు గార్చె; ప్రజల మనంబులు భీతిల్లెఁ: గావున వీనిం బరిహరించుట కర్తవ్యము. దీన నీకుఁ బాపము రాదు. శ్లో॥ త్యజేదేకం కులస్యార్థే గ్రామస్యార్థే కులం త్యజేత్ । గ్రామం జనపదస్యార్థే హ్యాత్మార్థే పృథివీం త్యజేత్॥ అనఁగ సత్కులంబు రక్షించుకొనుట కొక్క పురుషుని

నొక్క గ్రామమును గాపాడుకొనుటకు నొక్క కులమును, నొక్క దేశంబు కాపాడుకొనుట కొక్క గ్రామంబును, తనయాత్మను సంరక్షించుట కొక్క దేశమేకాక సమస్తేలాతలంబు విడువవచ్చునని పెద్దలు నుడువుచుందురు. కావున నీకురుకులాపశదుని, ఈ గుణహీనుని, ఈపరమలుబ్ధుని ఈనీచుని బహిష్కృతునిఁజేసి ధర్మమార్గమున గౌరవాన్వయముఁ గాపాడఁదలంచితివేని, శౌర్యశాలియు, మహాబలశాలియు, ధర్మమార్గవిదుండయిన పార్థునకో భీమునకో మొదల నొసంగిన, నీశాసనంబున విచారవిదూరులయి సుయోధనునిం గడతేర్పఁగలరు. దాన నోభూరమణా! నీవును, నీప్రజయు, నీ కొలంబును, నీభూమియు, నిస్త్రాసంబున నుండఁగలరు. ప్రజ్ఞాచక్షూ!

ఉ. పిల్లలఁ దెచ్చి పెంచి తగు ♦ విద్యయు బుద్ధియుఁ జెప్పి వారు సం
ఫుల్లయశోవిశాలులయి ♦ మోదము నొందెడునట్టివేళ నీ
కల్లరిగానిమాటలకు ♦ గా నిటు మోసముఁ జేసి వారి సం
పల్లయు మాచరింపఁ దగు ♦ మార్గము కీర్తియ? నీతియా గనన్.

కావునఁ ద్రిలోకవిజయజేగీయమానపరాక్రమోపేతులయి, ధర్మగోప్తృశరీర రక్షకులయి, అరిజనహృదయశూలాయమాన గురుజనశిక్షితాస్త్రశస్త్రధారులయి, ధర్మదేవత లనఁదగు పాండవులతో దురాచారపరాయణుండును, దుర్వ్యసనాసక్తుండును, దురభిమానియు, దుష్టోపాయలంపటుం డగు దుర్యోధనుని యభివృద్ధికై, విరోధంబు మాని, కౌరవాన్వయగౌరవము కాపాడఁదలంచితివేని, దుర్యోధన ఘోరవం బొసంగి పాండవసింహంబులఁ జేరఁదీయుము. దుఃఖఫలభాజనం బగు దుర్యోధనబలిభుక్కు నొసంగి పాండవహంసంబులఁ బిలుచుకొమ్ము. దురభిమాన కళంకంబును, పరమలుబ్ధగుణకంటకితంబు నగు సుయోధన శర్కరిలంబు పారవైచి, సౌజన్యవిత్తంబునఁ బాండవపంచరత్నంబులఁ గైకొనుము. అయ్యా, ఆంబికేయా! కడుప్రయాసంబునఁ గన్నబిడ్డలకన్న మిన్నగాఁ బోషించిన వృక్షంబులు పూచి, కాచి, ఫలించుటకు సిద్ధమైయున్నతఱి నావృక్షంబుల బొగ్గులకై గొడ్డంట నరుక నెంచు దయాశూన్యుండగు నంగారకారుం బోలి యోమహాప్రభూ! తండ్రిలేని నిసువుల నిల్లిడుములఁ బడఁజేయుట కడుంగడు శోచనీయము, హానికరము సుమా. ఓదుర్యోధనసార్వభౌమా! పరాకు మాని, నాపలుకుల కించుక చెవి యొగ్గుము. న్యాయమార్గంబు పరిత్యజించి, సౌబలుని మాయాద్యూత కుహనోపాయంబునఁ బాపమతివై, భరతాన్వయలలాముఁ డగు పాండవులతో విరోధంబుఁ బెంచుకొని వారిసిరు లొడిచికొనిన, పలువురకు నిందాస్పదుఁడ వయ్యెదవుసుమా! పాండవులు ధృతిమంతులు, మతిమంతులు, శీలవంతులు, పరాక్రమవంతులు, న్యాయవంతులు, పరాక్రమోపార్జిత తేజోవంతులు, మహాశాంతులు. వారి నేల కోపవంతులఁ జేసెదవు? వారల కపకృతి నొనర్చుట నీకు లగ్గుకాదు సుమా! అన్యాయాగతద్రవ్యంబు సమూలవినాశనం బొనరించునని తలఁపవలయు. కావున నా నుడువు నాలించి, పాండవేయులతోడ విగ్రహంబు దక్కుము. నీకుఁ గల సమస్తైశ్వర్యము కన్నఁ బాండవుల సిరి యెక్కువయా? మహారాజా! చిరకాల సముపార్జితకురుకుల కీర్తిలతల నేల వినాశముఁ గల్పించెదవు? ఈ దుర్వ్యసనాయము మాని సుఖంబున నుండుము.

దుర్యో...ఓయి క్షత్త! నీ వేల నిరంకుశంబుగ, నిర్భీతిగ, రాజలక్ష్యంబు వీడి ప్రసంగించెదవు? నీ కీ ధర్మోపన్యాసము లొసంగుమని యెవ్వ రాజ్ఞ నొసంగిరి? నీ వింతవ్పటినుండియు పరుల గుణంబులు గోరంతలు కొండంతలుగా వర్ణించుచు వారి యవగుణంబులనైన సద్గుణంబులుగా గణించుచు, లోకంబులకెల్ల, వారలే ధర్మవేత్త లనియుఁ, పాండవులే సుగుణవంతు లనియుఁ, కౌంతేయులే వీరులనియు, యుధిష్ఠిరాదులే న్యాయవేత్త లనియు భగవన్నామము స్మరించునటుల రేయుంబవళ్ళనుక్షణంబు వారినే తలంచుచు, వారినే పొగడినఁ బొగడుకొమ్ము. మ మ్మేల దూషించెదవు? మా శత్రువుల విజయంబుఁ గోరుచున్న నిన్ను మాయింట నునిచికొనుట పాము పిల్లను ఒడిలో నుంచుకొనుట కాదా!

గీ. పిల్లిఁ బెంచిన యజమాని ♦ పిండములను
గోరినట్టుల మాయింటఁ ♦ గుడిచి నీవు
శత్రువిజయంబు మాకు న♦సౌఖ్య మెపుడు
గోరుచుందువు దుర్మతీ ♦ కుటిలమతిని.

శత్రుసంపద సుఖోపాయంబున నొడిచికొనుట యన్యాయమని నీతివేత్తవుగదా యేమొగము పెట్టుకొని చెప్పవచ్చితివి? మా క్షేమమును గోరఁ పరశ్రేయోభిలాషి వగు నిన్ను మాయింట నుంచఁదగదు. వృద్ధరాజున కూడిగంబు సల్పుచుందువను ప్రేమచేఁ జూచిచూడనియట్లుపేక్షించినకొలది మా హితమును గోరువానివలె నటించుచు సమయము వచ్చినపుడు మాపై కొండెము లావృద్ధరాజుతో నూరిపోయుచు మమ్ము దూరుట న్యాయంబు కాదు. ఇఁక నీ వెడఁగు నుడువులు కట్టిపెట్టి వృద్ధరాజు పాదము లొత్తుచు వారియుత్తక యొకమూల పడియుండుము.

విదు___ఓయి దుర్యోధనా! యుక్తాయుక్తవిచారణ మెఱుగక నీవంటివానికి బుద్ధిచెప్పవచ్చిన నా యవివేకంబులకుఁ దగిన బుద్ధి చెప్పితివి. పైత్యరోగముగలవాని నోటికిఁ బంచదార చేదయినటుల, రోగార్తునకు భిషగ్వరుండు నుడివిన పథ్యంబు చీకాకొసరించినటుల, దురోదర మధుమత్తా గొనిన నీకు నాపలుకు లసహ్యంబయి తోఁచుట యచ్చెరువు కాదు. కాని ప్రప్రథమంబున కఠినమై తోఁచినను పిదప మేలుచేయు వాక్యంబులు బలుకు హితుండు దొరకుట కష్టమునుమా! నీ యుప్పు పులుసు దిని నీ యన్న జీవించు మాకు నీవు హితోపదేశంబు సేయుటకంటె నొండు పరమార్థము గలదా? ఇచ్ఛకంబులకై మెఱమెచ్చుటచ్చన లుచ్చరించు తచ్చనగాండ్రు ప్రభువుల మెచ్చునడచుటకై పిదప ననర్థదాయకములైనను నప్పటికిమాత్రము రుచించు పలుకులు పలుకువారు పెక్కండ్రుందురు. వినుటకుఁ గష్టంబుగ నున్నను రేపకడ మోమోడక హితోపదేశము సేయుట పరమ ధర్మము ఆట్టి వాక్యంబుల నాదరించని రేఁడు కుచ్చితుం డనఁబరఁగు.

గీ. ప్రియము వలికెడువారిన ♦ పెద్దమొత్తు
రప్రియంబును పథ్యంబు ♦ నైన పలుకు

వినఁగనొల్లరు రాజులు ♦ వేడ్కఁ దాని
బలుక రెవ్వరు నుత్తమ ♦ ప్రతిభులయ్యు.

కావున నేను సపుత్రకుండైన ధృతరాష్ట్రునకు హితుండనై నెగడుదుఁ గాన నిట్లు పలుకవలసె. నీ వన్యథాబుద్ధివై వినవొల్లక యిట్లు పలికితివి. నీ విట్లన్నను పాండవుల తోడి నిగ్రహముమాత్రము నీకు శ్రేయముకాదు. దుర్మార్గుల దురాలోచనవాగురా బద్ధుండవు గాక దూరాలోచనచే బ్రతుకఁ నెంచుము.

శకు — ధర్మాత్మజా! సకల ధనంబుల నోడితివి. పందెమునకు యిల్లము చూపుము: లేనిచో నాట సాగదు. ఆట చాలించెదవా? జితోస్మి యనుము. భూసాధుండవగు నీ వట్లనుట కంగీకరించెదవా? దైవముమీఁద భార మిడుము. పాచికలు నీ కభిముఖములుగా నున్నవి. చూడుము. ఈ పందెము నీకు గెలుపు నిచ్చును. అనుమానించుట, మాట మాఱుచుట, దిగులొందుట, యాటకానికి లక్షణములు కావు. ధైర్యసాహసము లుండవలయు. ఏ మనియెదవు?

ధర్మ — సౌబలేయా! వృథావాగ్వ్యయ మేల? ఈ ప్రోత్సాహము లెందుకు? దేవభోగ బ్రాహ్మణవృత్తులు దక్క సకల రాజ్య సర్వస్వమును నీపణంబున నొడ్డితి. పాచికలం బట్టుము. (అని పందెము వైచును.)

శకు — రాజా! కాదు పొరపాటు. యుధిష్ఠిరా! భవదీయ రాజ్యమంగళదేవత దుర్యోధనసార్వభౌము నలంకరించినది. పైపందెము చెప్పుము.

భీము — (శకునినిఁ గొట్టబోవలయును.)

అర్జు — (భీముని పట్టుకొని యాపవలయును.)

ధర్మ — సౌబలేయా! నీతిశాస్త్రవిశారదుండు, హయారోహణ పాండిత్యశాలిండు, బుధజనవిధేయుండు, సమస్తజన మానసోల్లాసి, అత్యంత మృదుమానసుండు, సుకుమారి, మఱియు.

ఉ. కుంతికి ముద్దులాఁడు నయ♦కోవిదుఁ డార్యపథానుయాయి య
త్యంతమనోహరాంగుఁడు జ♦యాస్పదుఁ డాహవదోహలుండు సా
మంతుఁడు జ్ఞాత పూర్వబుధ♦మండలలక్షణలక్షితుండు ధీ
మంతుని నే పణంబిడెద♦మాన్యుని నా సహదేవుతమ్ముని

మదాజ్ఞావర్తియగు నాకొండిక సోదరుండు పణం బగుఁగాత.

శకు — (పందెము వైచును) పందెము మాది. మాదే.

భీము — (స్వగతము) దైవమా! గ్రహచారము.

ధర్మ —

ఉ. చక్కని మేనివాఁడు గుణ♦సంపద నింద్రునిఁ బోలినాఁడు వెం
పెక్కుడు ధీవిశారదుఁ డ♦హీనమహీధర ధైర్యశాలి యా

జక్కులఁ జేని మిత్రునకు ♦ సాటి యనందగు శౌర్యశాలి నా
మక్కువసోదరు ల్నకులు ♦ మానధనాఢ్యుని పందెమొడ్డెదన్.

వైరివీరగర్వాంధకార తమోభాస్కరుండును, మాద్రేయాగ్రజుండును, విశేషించి నాకు భక్తుండును నగు నకులుని పణంబుగా నిచ్చుచున్నాను.

శకు—అల్లుఁడా! పాచికలను నీవే పాశలోనుండి త్రిప్పివేయుము.

ధర్మ—(పందెము వైచి వినుగుతోఁ బారవేయును.)

శకు—ఈపందెము కురుకులసార్వభౌమునిదే. ధర్మరాజా! పైపందెము చూపుము. ఆలసించిన రక్తి చెడిపోవును.

ధర్మ—నీలములై, యరాళములై, మనోజ్ఞములైన ముంగురుల యొప్పిదము గల్గి, ఆయతములై, సోగలై, లక్ష్మీనివాసములైన నేత్రముల సిరులు వెదఁజిమ్ము మోమును, ఆజానులంబులై, విజయరేఖాంకితములై ధనుర్గుణాసంఘర్షణ పరిత్యక్తమాన ప్రణకిణాంకితములైన బాహువులు గలిగి నీలమేఘచ్ఛాయ గేరు శరీరంబుతోడ భాసిల్లుచు త్రయస్త్రింశత్కోటి దేవతాపరివృతుండయిన బిడౌజుని భండనంబున నిలువరించిన జయశాలిని, సవ్యసాచిని, పాండవమధ్యముని, మఱియు,

సీ. అంగారపర్ణుతో ♦ నాహవం బొనరించి
జయమును గైకొన్న ♦ శౌర్యశాలి
ఖాండవం బగ్గిచేఁ ♦ గాల్పఁజేయుచు దేవ
రాజుతో పోరు ప♦రాక్రముండు
రాజకుమారుల నెల్ల ♦ రణరంగమున గెల్చి
ద్రౌపదిఁ గైకొన్న ♦ ధైర్యశాలి
ఔత్తరాహులతోడ ♦ నాయోధనము సల్పి
జన్నంపు కప్పము ♦ ల్గొన్నవాఁడు
పరమ కోదండ పాండిత్య ♦ పాటవుండు
ద్రోణశిష్యాగ్రయాయియై ♦ తోఁచువాఁడు
నందనందను బావమ♦యంది యుప్పు
పందెమాగాత మధ్యమ♦పాండవుండు.

శకు—రాజా! పొరపాటున నంటిని. అట్లు పిలిచెదు యోగము పోయినది గదా. ధర్మాత్మజా! తొందర నొందక, ధైర్య మవలంబించి పాచికల సవరించుకొని యీ పందెము నీవే వేయుము.

ధర్మ—(పందెము వేసి పలక పారవేయును.)

భీమ—(నుదిటిపై కొట్టుకొనుచున్నాఁడు.)

శకు—స్వాధీనకృతవైరిలక్ష్మీవిలాస! కురుసార్వభౌమా! మధ్యమపాండవుం డోడుచుకొనఁబడియె. పాండవాగ్రజా! ఆట చాలించెదమా! పాపము ద్రవ్యము కోలుపోయితివి. మూగురుసోదరులు మా స్వాధీన మయిరి. ఒకయుపాయము చెప్పెద. అట్లు చేసిన నీవు గెలిచెదవేమొ? పాచిక మీదినమున నీచేత నాటపడలేదు. నీ వోడిన మూవురు సోదరులును, వాయునందనుఁ డొకయుద్ది. నీవు గెలిచిన సోదరత్రితయము బంధనిర్ముక్తులు గాఁగలరు. ఒకటిరెండు పందెములతో నాట పూర్తికాఁగలదు. సంకోచింపకుము.

ధర్మ—పలుమారు నీ కీశ్రమ యెందుకు?

శకు—అల్లుఁడా! కోపపడకు, సమయ మిది. సమాధానముల కేమిలే. పందెము సంగతి ముందు చెప్పుము.

భీమ—(గదతో శకుని నెత్తిమీఁద కొట్టబోవుచున్నాఁడు.)

అర్జు—(రహస్యముగా బట్టి యాపుచున్నాఁడు.)

ధర్మ—బకకిమ్మీరహిడింబసూదనుండును, మాగధగర్వపర్వతవజ్రాయుధుండును, శతఖారీపరిమితాయసగదాదండమండితబాహుదండుండును, మరియుతీవ్రకోపియు,

చ. పసితనమాది మీ రెవని ♦ బాహుబలంబున కోడి యార్తిచేఁ
గసి మదిఁ బెంచి చంపుటకుఁ ♦ గా మది యుక్తులు వన్ని వ్యర్థులై
విసిగిరొ యేని పెన్గదకు ♦ భీతిని వైరులు తల్లడింతు రా
యసదృశు, భీముఁ, బందెము జ♦యాస్పదు మామకభక్తు నియ్యెడన్.

దుశ్శా—మామా! పందెమువంతు నీయది.

శకు—ఆడువారు దప్పు మిగులువారు మాటలాడఁగూడదు. అబ్బాయి! ఒక్క పందెము గాదు. ఇంక రెండుపందెములు నావి. నకులార్జునుల పందెములు మన పెద్దన్నయ్యగారే వేసినారు. కౌంతేయా! నీ యిష్టము సుమా! ధర్మము సెప్పుము. స్వల్పంబులకై యనృత మాడుదువా? ఒకవేళ నిప్పటి లేమిడి పురికొల్పునేమో యని జ్ఞాపకము సేయుచున్నాను.

భీమ—(లేచి యేదియో చెప్పబోవుచున్నాఁడు.)

అర్జు—(బలవంతముగాఁ బట్టి లాగి కూర్చుండఁబెట్టుచున్నాఁడు.)

ధర్మ—సౌబలేయా! కాలము బండిచక్రమువలె ననుక్షణము దిరుగుచుండఁ గ్రిందు మీఁదను, మీఁదు క్రిందను గాకమానదు. అంతమాత్రమునకై హాస్యవచనంబులుత్తమవంశోద్భవు లుచ్చరించరు సుమా! పందెము నీవే వేయుము.

శకు—(పందెము వైచును.) జయము. జయము. దుర్యోధన సార్వభౌమునకే జయము. పాండుజ్యేష్ఠపుత్రా! యిఁక నీ పందెము చెప్పుము.

ధర్మ—ధర్మమే సకల జగంబులకు మూలకారణమని తలంచుచు సత్యనిష్ఠకు గాను రాజనీతి యనియు, సర్వసంపన్నమైన ప్రాణధనంబులు సకలరాజ్యంబును సోదరచతుష్టయంబును మాయాదురోదరంబున నోడిన యీ యుధిష్ఠిరుండే పందె మగుచున్నాఁడు.

దుర్యో—మామా! పాచికలఁ జక్కఁగాఁ దుడువుము. ఒక్కసారి కన్నుల నద్దుకొనుము! జాగరూకతతోఁ బందెము వేయుము. ధైర్యము చిక్కఁబట్టుము. ఉత్సాహవంతుఁడ వగుము. పాచికల కనువగుకాలము చూడుము.

శకు—అబ్బాయి! సందేహింపకుము. పందెము వేయుచున్నాను. (అని పందెము వైచును) గెలుపు మనదే. మనదే గెలుపు. (అని చప్పటులు గొట్టుచున్నాఁడు) యుధిష్ఠిరా! పై పందెము చెప్పుము. అంతయు సరిపోయినదా? ఇఁక నొక్క పందెము వేయుము. ఏమి యోచించెదవు? మొల్లము కనరాలేదా? పూరిపుల్ల యయిన కానరాలేదా? యోచించుకొనుము. పారజూడుము. తల తడివి చూచుకొనుము. బుద్ధి వంచి యాలోచించుము.

ధర్మ—సుబలనందనా! నిష్కారణముగ నొకని మనసు నొప్పింప నీ కగు లాభమేమి? క్షత్రియజాతికిఁ గల సహజగాంభీర్యము విడచి నీచజనసామాన్యమగు వ్యర్థప్రలాపంబులఁ బ్రయోజన మేమి? పిత్రనియోగము విధినియోగ మలంఘ్య మని యెంచి యధర్మమైన నీకితవద్యూతంబున కొడంబడి రాజ్యసర్వస్వమును, సోదరులును, స్వశరీరమును గోలుపోయిన నన్నేల వ్యర్థపరిభావ వాక్యముల నొప్పించెదవు? కట్టుబట్టలతో శరీరము లొడ్డిన మాకడ వేరుధనంబుఁ గలిగిన, నీవు చెప్పఁదనుక పందె ముపేక్షింతునా? ధన విహీనుని, నస్వాస్థ్యచిత్తుని నకారణంబుగ నిందించుట మహాపాతకమందురు. ప్రాణములే ధనములుగాఁ గలిగి, ద్యూతనిర్జితుండనైన నా మానస మేల నొప్పించెదవు?

శకు—నీకు స్వాతంత్ర్యముగల ద్రవ్యమే లేదా? నీ సత్యవ్రతమును స్వల్పమునకై వదలుకొన నెంచుచున్నావు. పాపము నీ వేమి చేయుదువు? నిన్ను బట్టిన దరిద్రదేవత యిట్టిబుద్ధులు పుట్టించును. అనృతంబులకు లోఁబడిన నీతలపై కెక్కనున్న సామ్రాజ్యము కలదా? చిరకాలార్జితమగు సత్యనిష్ఠను వీడ నెంచకుము. జ్ఞాపకము చేసికొనుము.

ధర్మ—సుబలభూపాలతనూజ! అకారణంబుగ నిష్ఠురవాక్యము లేల పల్కెదవు? ఉరిసిన పుంటిపైని నిప్పు పెట్టినటుల నిర్జితులమైన మమ్ముల మర్మభేదనంబులగు చతురవాక్కులచేత నేల నొప్పించెదవు? ఈ యుధిష్ఠిరుఁడు ధర్మమునకై ప్రాణము తృణప్రాయముగ నెంచి విడుచును గాని అనృతంబు పలుకఁడు. బుద్ధిబలముచేత నా మనోనేత్రమునకు గోచరమగు ద్రవ్యమంతయు నొడ్డినాను. పారపాటున విడనాడిన జ్ఞాపకము చేయరాదా? దానికీ నిష్ఠురభాషణ మేల?

శకు—నిజమాడిన నిష్ఠురము కాదా? నీకు ధనము కలిగియుండియు లేదని నిన్ను నొడ్డుకొని యనృతమాడుట మంచిదియె. అనృతమునకు లోనై, తెలియనివానివలె నటించిన నీ శకుని యూరక విడిచిపుచ్చువాఁడని తలంచితివా? నిజముగా నీకు జ్ఞాపకము రాలేదా? పాపము! నీవు మంచివాఁడవే కాని నీకు ప్రాప్తించిన దరిద్రదశ జ్ఞాపకము రానియ్యదు. దీనుఁడవై పలుమారు మరచితినని నీవు వేఁడుటలు చూడ, నా మనసు కరిగి నీరై పోవుచున్నది. జ్ఞప్తికిఁ దెత్తునా? రాజరాజగు దుర్యోధనసార్వభౌమునిఁ జూచి దాసీజనంబులతోఁడఁ గూడి చప్పటులు గొట్టిన రాణిగారు, మాయ

వేషమున రాజులనెత్తిగొట్టి తెచ్చి యయినగును పంచుకొని యనుభవించుచున్న మహా యిల్లాలు, తన ఆణివాసమునకై విఱ్ఱవీఁగు వీగడి, తండ్రికిఁ బరాభవ మొనరించిన వానిని భర్తగాఁ గైకొనిన బుద్ధిశాలిని ద్రౌపది యుండలేదా? ఆమె నిధనంబు గాదా? దేవేరి గారిని బందె మొడ్డి నీవు గెలిచిన సోదరచతుష్టయసహితంబుగ బంధనిర్ముక్తుండవు కాఁగలవు.

భీము...(గ్రుడ్లురిమి శకునిం జంపఁబోవుచున్నాఁడు.)

అర్జు...(బలవంతముగా లాగి కూర్చుండఁబెట్టుచున్నాఁడు)

ధర్మ...గాంధారీసహోదర! యీస్వల్పవిషయమునకా యింతరాద్ధాంతము. మనుజాఁడన భ్రమప్రమాదవిప్రలిప్సాలస్యాదులతోఁ గూడియుండునుగదా? ప్రమాదమున విడిచిన నాస్వామ్యమును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుటకై యిన్ని నిష్ఠురములు కావలయునా? ఇదో పణం బొసఁగుచున్నాను. కినియకు.

ఉ. పాండవరాజ్యలక్ష్మి, హుత♦వాహసముద్భవ, ధీర, మత్తవే
దండసమానయాన, పతి♦ధర్మపరాయణ, వీరపత్ని, ధీ
శౌండిని, సోమిదేవి, గుణ♦శాలిని, ధర్మవిధానబద్ధ నా
పండితురాలి ద్రౌపదిసిఁ ♦ బందెము వెట్టెద మత్సలీమణీ.

అయోనిజయై ఆర్తత్రాణపారీణు శ్రీకృష్ణున కనుంగుచెల్లెలై మానసంరక్షణాభిమానయగు పాంచాలి ననన్యస్వామ్యుండనై పణంబిడుచున్నాఁడ. (అని పందెమువైచును)

శకు...(పందెము చూచి) కురుకులసార్వభౌమా! దుర్యోధనచక్రవర్తీ! పాండవపంచకపట్టమహిషి, కౌంతేయరాజ్యలక్ష్మి నీకరగతంబయినది. నాప్రతిన చెల్లించుకొంటిని. ఇంక నీయభిమతంబు నెఱవేర్చుకొనుము. శుభముహూర్తంబున మయసభాప్రవేశము సేయుము. ధర్మనందనా! జూదమునందలి వేడ్క తీరినదియా? విజయలక్ష్మి మనల వరించు ననుగర్వము పనికిరాదు సుమా! కాని నీయట్టివానితో నాడినదే యాట. మంచి యాటగాఁడవే! ఈదినమున పాచికలమాహాత్మ్య మరియ. చిరకాలమునకు నావేడ్క తీరినది. అబ్బాయి! పాండవులు నీకు దాసులయిరి.

దుర్యో...ఓయి పండితంమన్య! విదురా! సలక్షణంబుగ సిగపయిపువ్వు వాడకుండ, నొకనిశరీరమున కాయాసము సంభవింపకుండ పాండవరాజ్యలక్ష్మి కరగతంబయినది. ఇట్టి మావిజయంబు నీవు సహింపలేవు. మాకేమో విపత్తులు చుట్టుకొనునని యాను, ద్యూతము పనికిరాదనియును నీతిశాస్త్రములు పలుమారు వర్ణించినవారికిఁ దలవంపులుగఁ బాండవులు మాకు దాసులైరి. కఁబట్టి సేవకురాండ్రఁ గలిసి సభాభవన మూడ్చుటకు పాండవపట్టమహిషిని, ద్రౌపదిని శీఘ్రంబుగ సభాస్థలికిఁ దోడ్కొనిరమ్ము. ఆలసింపకుము. దుఃఖమొందకుము. దయచేయుఁడు. ప్రాతికామియను దమవెంట సేవకుని పంపుచున్నాను. నూతనసమ్రాడ్విపాంగ్రహణమహోత్సవము ద్రౌపది ప్రప్రథమమున నంతఃపురాంగనాసమక్షమున దయయాజ్ఞమీఁద ననుభవించి సభాస్థలికి రాఁగలదు.

విదు... (ఇంచుక తీక్ష్ణముగా) ఓయి క్షత్రియకులకళంకా! నీవంటి యజ్ఞానులు లోకంబులఁ గలరా? మూర్ఖుండవై యుక్తాయుక్తవిచారణ నారయక, పెద్దపిన్నల గుర్తెఱుంగలేక, మత్తగజంబువలె మన్నుమిన్నుఁ గానక, పెద్ద లుండిరను భయము లేక నోటికి వచ్చినట్లు పలుకుచుంటివి. అరుంతుదునకు, నృశంసునకు, మదమలినమనస్కునకు, కుత్సితమార్గానువర్తికి సంపదలు కరగతంబయ్యును, తొల్లింటి సిరులతోఁగూడ నాశనం బొనరించును గాని యనుభవించుటకు రావు. అన్యాయాగతమైన పాండవలక్ష్మి నీకుఁ దక్కునదనుకొనకుము. చిలుమువలె గోండ్రించి మునుపటి నీ యైశ్వర్యమునుగూడ వెడల గ్రక్కించునని దలంచుము. నీ కీఫలంబు దక్కుట వెదురుచెట్టునకు ఫలంబు గలిగినట్లు నీ వినాశమునకు హేతువుగాఁ దలంచుము. ఓ దుర్యోధనసార్వభౌమా! నీవు చెడెదవని నన్ను నీ వెన్ని నిష్ఠురవాక్యము లాడినను నెత్తిని నోరువెట్టుకొని పలుమారు లీ విషయము నీతో ముచ్చటించవలసివచ్చె.

క. అవనీతలసామ్రాజ్యో
త్సవమునకును యోగ్యయైన ♦ సతి ద్రౌపది పాం
డవ ధర్మపత్ని నీ కిం
తవమానముసేయ నేమి ♦ యనపాశ్రయమే ?

ద్రౌపదినిఁ బణంబిడినప్పుడు మన శకునిచేసినప్రోత్సాహము జ్ఞప్తినుంచుకొనుము. గాలంబునకుఁ గ్రుచ్చిన మాంసలేశంబును గాంచి త్రుళ్ళిపడుచు దానిని మింగుటకై పరువిడి వచ్చి యా గాలంబుతోఁగూడ మాంసఖండమును మ్రింగునపు డాచేప పడు సంతసమునకు మేరయుండునా? కాని యా గాలము దాని కంఠమునుండి పెకలించునపుడుగదా దాని త్రుళ్ళడంగుట? అబ్బాయి! సుయోధన! యెఱిఁగియెఱిఁగి కోరలనుండి కరంబు గరళంబు వెదజల్లుచున్న పాముల నుసికొల్పి నీ కంఠంబున నేలచుట్టుకొనెదవోయి! ఇది మంచిమార్గము కాదోయి తండ్రీ! గాంధారేయ! కౌరవవంశనీరసారణ్యంబు తీవ్రశరార్చుల మ్రగ్గఁజేయుటకు సహదేవానలంబు దుష్టవ్యాపారవాయువులచేఁ బ్రేరేచకు. నకులవ్యాఘ్రంబు కోరలు దీఁటుకొనుచు నోరు తెఱచుకొని కౌరవకులపాంసనభాగ బృందంబుల గొంతుకలు కొరికి పచ్చినెత్తురు పీల్చ నుంకించుచున్నదని తలంచుము. అర్జునఖగేంద్రంబు గాండీవపక్షవిహారంబులఁ బఱపుచు, తీవ్రశరనఖసంపాతంబులఁ గౌరవకులపన్నగంబుల శిరంబులఁ జిదుకఁద్రొక్క వేచియున్నదని తెలిసికొనుము. కౌరవమదమాతంగమృగేంద్రుఁడగు భీముఁడు, బాహువుటల ఝళిపించుచు, శతిఖారిపరిమితాయసదండవక్త్రంబునఁ గౌరవమదాంధసింధురకుంభంబులఁ బక్కునఁ బగులఁ గొరుకునని యోచించుకొనుము. యుధిష్ఠిరక్రోధార్ణవంబు భవన్మాయాద్యూత చంద్రోదయంబున నుబికి, పొంగి పొర్లి, యతిక్రాంతవేలాతటంబయి దుష్టగుణక్రూరసత్త్వసంవల్లిత కౌరవద్వీపంబుల ముంచనున్నదని యూహింపుము. ఓ ధృతగాఢా! నీ మనోదేశంబున నీ పుత్రుని దుస్సాగంపుచిహ్నలు గండుమూరుచున్నవని తెలిసికొనుము. ఇటు వినుము.

ద్రుపదతనూజ సాధ్వి యని♦రోధపరాక్రమవిక్రమక్రమ
క్షపితబలాఢ్యు లార్యజన♦సంస్తవనీయులు పాండవేయులన్
గుపితులఁ జేయ చౌర్యమునఁ ♦ గుచ్చితులై చరియించువారి వా
రపగతశౌర్యవంతులుగ ♦ నాజి నొనర్చరె నీదుపుత్రులన్.

అన్యాయాగతధనమదంబు పెంపున నహాయికులును ధర్మమార్గానుయాయులు నగు పాండవుల హింసించనున్న నీ పెద్దకుమారునకు బుద్ధి చెప్పుము. మాయాద్యూతంబున సారించిన పాండవలక్ష్మి నీకుమారుల నాశనమునకు గాని వృద్ధికి గాదని తలంచుము. మోసమున వంచించి ధనము గొనుటయు, నవమానపఱచుటయు, చంపుటయు, హింస యనంబడును. అట్టి హింసాపరాయణుండగు రాజు వృద్ధికి రాఁజాలఁడు. నాయనా! సుయోధనా! కుడిచి కూర్చుండి యకారణంబుగఁ బాండవులతోడి విరోధ మేల తెచ్చుకొనెదవోయి! బలవంతులతోడి విరోధము మనకు లగ్గు కాదు. నిష్కారణముగ వసంతసమయ విజృంభితమల్లికాలతలవలెఁ గుసుమితయశోభిరామం బయిన వంశవృక్షమున కేల హాతాల్లయ మాచరించెదవు? దురూహాలనుండి బుద్ధి మఱల్పుము. మీ మామయొనర్చిన మాయాద్యూత పరాభవంబు పాపావహంబు గాని పరాక్రమోత్తేజనమున నరిసముదాయంబుల జయించి కీర్తిని గడించుట కాదుసుమా! నీవు మివుల నపకీర్తిపాలు కాగలవు. నాయనా! నీవు ద్రౌపదికి నవమానము చేయ నెంచుట, మంటలను జూచి ఫలంబులను భ్రాంతిచే శీఘ్రంబున మ్రింగ జూచు శలభంబులవడువున మ్రగ్గుటకా దలంపుము. ఇటు వినుము.

చ. సతి, సుకుమారి, రాణి, గుణ♦సస్యవివర్ధనదివ్యభూమి, సం
స్కృతమతి, పుణ్యవర్తన, ♦ వశీకృత శౌచవిలాసవల్లి, యా
తతగురుభక్తి, కృష్ణ పర♦తంత్రి, యమూల్యగుణాఢ్య, ద్రౌపదీ
సతి కిల దాస్య మిచ్చిన నృ♦శంసులవంశము నాశ మందదే.

అట్టిమాట నోట వెలువడుటకూడ మహాదోషముగ నెంచుము. ధనమే ప్రధానముగఁ గొని వంశమర్యాదలఁ బాడుసేయకుము. సాధులమనసును చెడుకార్యముల నొప్పించిన వారియిడుములకు మితిలేదని పెద్దలు నుడువుదురు. "సాధుసజ్జనసంతాపం కిమాశ్చర్యం కులక్షయం" అను పెద్దలనుడి ..యెద నిడుకొని సుఖంబుగ బ్రతుక నెంచుము.

దుర్యో—ఓయి విదురా! నీ వేనాఁడు మా విజయంబునకు సంతసించితివని యిప్పుడు సంతసించెదవు? నీ జన్మమంతయు భిట్రాజవలెఁ బాండవులఁ బొగడుచు, వారి యడుగులకు మడుగులొత్తుటకు గాఁ గడచిపోవును. [illegible] ప్రోత్సహించిన మమ్ముఁ దిట్టకుము. అధికారమును మించి మాట్లాడకుము. ఒకమూల పడియుండుము. ఓయి ప్రాతికామీ! ద్రౌపదియంతఃపురమున కరిగి, ధర్మరాజు తన్నోడుట యెఱింగించి, దాసితనంబు సలుపుటకు సభాస్థలికి, రమ్మని మాయాజ్ఞఁ దెలిపి తీసికొనిరమ్ము. లేచి పొమ్ము.

ప్రాతికామి—చిత్తము. (అని నిష్క్రమించును.)

[ద్రౌపది మందిరమున ప్రాతికామి ప్రవేశించి]

ప్రాతి—అమ్మా! సేవకుని జోహారు లందికొనుము. తల్లీ! ధర్మతనూజాతుఁడు సకలసంపదలును, సమస్తధరణీ రాజ్యంబును, తనయులను, తన తమ్ములను, తన్నును, నిన్నును, శకునిమాయా ద్యూతంబున ధార్తరాష్ట్రులకు నోడిపోయె కావున నో మహారాణీ! దుర్యోధనసార్వభౌముండు మిమ్ము సభాస్థానమునకుఁ దోడ్కొనిరా నాజ్ఞ నొసంగి నన్ననిచినాఁడు. రాజు ముదలచే నిటువచ్చితి. ఆలసింపక దయచేయవలయు.

ద్రౌపది—(ఆశ్చర్యముగా) ఆఁ! నిక్కమా? శశికులాలంకారుండు జూదంబున నన్నోడినాఁడా? ఏమి ప్రాతికామీ! యథార్థంబుగా? ఏ యుగంబునఁగాని, యెట్టి దుష్కృతవుండు గాని, భార్యనొడ్డి యోడిపోయిన భర్తగలఁడా? ధర్మదేవత యనందగు నా మనోహరుఁడే యిట్టికార్యంబున కొడఁబడెనా? సభ్యు లంగీకరించిరా? ఇదియేమి యపూర్వపణము! ఆహా! కాల మెంతటి వింతలను సృష్టిఁజేయుచున్నది. మున్నెన్నఁడైన నిట్టి చిత్రములు కని విని యెఱుంగుదురా! అన్నా! ప్రాతికామీ! నీ వా ద్యూతరంగంబున నుంటివిగదా! పాండవాగ్రజుఁడు ద్యూతమున ముందు తన్నోడికొని నన్నొడ్డెనో? లేక ముందు నన్నొడ్డి తన్నొటువడియెనో? నీ వెఱింగినఁ జెప్పుము. అబ్బాయీ! యెఱుంగవేని క్రన్నన పరిషద్రంగమున కరిగి యా జూదరినిగాని సభ్యులను గాని నీ వడిగి తెలిసికొని నేను వచ్చుట లావశ్యకమైనచోఁ గ్రమ్మర నిటు రమ్ము. శుద్ధాంతనివాసినిని వెలువడి నీతో వచ్చుట లా[illegible]కి న్యాయమనితోఁచిన రాక తప్పునా? పోయిరమ్ము. అబ్బాయి! యింకొకమాట. అచ్చట విదురుఁ డుండెనా? నన్నేల సభకు రమ్మనిరో నీకుఁ దెలియునా?

ప్రాతి—విదురప్రభువర్యాగా రచటనేయుండిరి. ఈ నా యుద్యోగము వారికే మొదట నియమింపఁబడినది. కాని యా విదురయ్యగారు మోము జేవురించుకొని యేమేమో యుపన్యసించినారు. అటుపిమ్మట నీ ఘనకార్యమున నేను నియోగింపఁబడితి. సేవకావృత్తి సందిగ్ధజీవనంబని దేవేరిగా రెఱుంగనిదియా? అమ్మా! సేవకునకు జూదంపుటుదంతంబు తెలియదు కావున మీ యానతి నెరవేర్చవచ్చెదను. (అనినిష్క్రమించవలయును!)

ద్రౌప—ఆహా! యేమి కాలవిపర్యాసము. ఈ ఘట మెన్ని యిడుములపడి నుడివడవలయునోగదా! కృష్ణా! కృపాకటాక్ష ప్రక్షీణితాఖిలసాంసారిక వ్యామోహ తృష్ణా! నీ యనుగ్రహమేకదా సకలలోక జీవసంచలనాధారము, ద్యూతపరాజిత సంచలితమనస్కుండయిన ధర్మజుం డెట్టియుత్తర మొసంగునోకదా? కౌరవనాథుండు శుద్ధాంతనివాసినిని రచ్చకీడ్పించునా? అట్లయిన వీరసింహులగు నాపతు లూరకుందురా? ఊరకుండక చేయునదేమి? మోసగాఁడగు దుర్యోధనుం డెట్టి దురూహతోఁ బ్రాతికామినిఁ బంపెనో? లేకయున్న విదురుఁ డేల రాకపోనును? [illegible] నేల కోపించును? ఇఁక నాకు శరణ మేది? [illegible] నన్ను మోసగించు పన్నుగడ పన్నుచున్నట్లు వినియుంటిని. అందుకనే భానుమతిప్రభృతు లిందుండి యిప్పు డవాంతరకార్యవ్యాజంబుల నొక్కరైన లేకుండ నన్నొంటరిగాఁ

జేసినారు. ఇప్పు డేమి సేయుదు? గాంధారిసమీపంబున కేగిన నుప్పు వాటిల్లదని గదా నిశ్చయించుకొంటిని! ఇప్పు డేమార్గమ్మున బంధనిర్ముక్తురాలను కావలయునో తెలియకున్నది. అనన్యశరణనగు నాకా గోపాలుఁడే రక్షకుఁడగు.

ప్రాతి—(సభలోనికి వచ్చి) అయ్యా! మహాప్రభూ! ధర్మనందనా! ద్రౌపదీ దేవేరిగారికిఁ గలిగిన సందేహనివారణార్థ మొక ప్రశ్న నన్నడిగె. అది నాకుఁ దెలియని కతంబున మరల వచ్చితి, అదేమన, తన్నోడి నన్నోడెనా? నన్నోడి తన్నోడెనా? సందియము నాకుఁ దెలియనికతంబున సభారంగమున మిమ్మడిగి తెలిసికొని రా నాజ్ఞాపించె.

దుర్యో—ఓయి ప్రాతిగామీ! నీ వామె సేవకుఁడవని యెంచకుము. నాయాజ్ఞ యయిన దనుము. నీకుఁగల సందియములు సభ్యులముందర తన మగనినడిగి తెలిసికొన వచ్చుననుము. శీఘ్రముగా రా మా యానతి యనుము. రాణివాసపుసేటు విడిచి నీవెంట రాగా మా ముదల యనుము. పొమ్ము.

ప్రాతి—చిత్తము. (అని వెడలును.)

ద్రౌప—అదిగో! ప్రాతిగామి తిరిగి వచ్చుచున్నవాఁడు. నేను రచ్చకీడ్వఁబడుచున్నాను. నా యంతఃపురసౌఖ్యముల కవరోధము కలుగుచున్నది. ఇప్పు డే యుపాయముచేతఁ దప్పుకొనఁగలను?

ప్రాతి—(ప్రవేశించి) దేవీ! నీ వడిగిన యర్థంబు నిర్ణయించువారు సభ్యులయి యున్నారు, వారి సన్నిధానంబున నీ సందియంబులు నీ భర్త నడిగి దీర్చుకొనవలెను, సత్వరంబుగ జనుదెమ్మని, ఱేని యాజ్ఞ నడిచి తీకవలయునని, దుర్యోధన సార్వభౌముండు నుడివినాఁడు. దురోదరపరాజయసంచలితమానసుం డగుటచేఁ గాబోలు ధర్మనందనుండు నిరుత్తరుండయ్యె. సేవకునివృత్తియు, జీవితము, కఠినములుగదా! తల్లీ! రాజాజ్ఞ యనుల్లంఘనీయము, అప్రతిహతము అందుల సేవకులు జీవచ్ఛవంబులు; పరతంత్రులగుట వారి యాజ్ఞ నెఱవేర్పక తప్పదు. ఏమి సెలవు?

ద్రౌప—నాగతికి నీ వేమిసేయుదువు? నన్ను నీ సోదరినిగా భావించి మఱియొకపరి సభకుఁ బోయి నామాటగా నిట్లు పలుకుము. అయ్యా! నేను రజస్వలను. అంటను చేరరాని సమయము. ఏకవస్త్రను. అట్టి యాఁడుది సభాస్థలికి రాఁదగునా? సభ్యులంగీకరింతురా? రారాజున కిది సమ్మతియా? ఇట్టి సమయమున నాఁడువాండ్రను రచ్చకీడ్పింతురా? కావున సభకు రాఁజాల నని సభలోఁ జెప్పుము. అనంతర మా విధి చెయ్యునెట్టిదో యట్టులు జరుగును. శుద్ధాంతాంగనలు పుష్పవతులు వెలుపలికి రాఁగూడదు. ఇది శూరుల కవమాన మనిగూడ వచింపుము. పోయిరమ్ము.

ప్రాతి...చిత్తము. (అని నిష్క్రమించును)

దుర్యో—ప్రాతిగామి యొంటరిగనే వచ్చుచున్నాఁడు. ఆమె యేదో సాకు పెట్టియుండవచ్చును.

ప్రాతి—(ప్రవేశించి) అయ్యా! కౌరవనాథా! మీయాజ్ఞ విన్నవించితి. ఆమె రజస్వలయఁట. ఏకవస్త్రయఁట. అంటను చేరను వీలుకాని సమయమున సభాస్థలములకు రాచదేవేరి రాఁదగదఁట. సభ్యు లంగీకరింతురా యని యడిగినది.

దుర్యో—ఈపిరికిపంద భీమునకై జంకి రాయబారము సేయుచున్నాఁడు. రాచదేవేరితనము వదలి చాలకాల మైనదని చెప్పుటకు సామర్థ్యము లేకపోయినదా? ఓయువరాజా! దుశ్శాసనా! యీ భీరుఁడు చేతగానివాఁడు. నీవే పోయి ద్రౌపదిం దోడ్కొనిరమ్ము.

దుశ్శా—సోదరుఁడు దేవరయాజ్ఞ శిరసావహించుచున్నాఁడు. (అని నిష్క్రమించును.)

ద్రౌప—నా కిప్పుడు స్ఫురించు శకునములుకూడ నాకు రాఁబోవు కష్టములనే సూచించుచున్నవి. మయసభావలోకనపరాభవదందహ్యమానుఁడగు దుర్యోధనుఁడెద్దియో యవమానము సేయనెంచియే నన్ను ద్యూతరంగప్రవేశము చేయించుచున్నాఁడు దైవమా! దీనురాలి నేమి సేయ నెంచితివో గద?

దుశ్శా—(ప్రవేశించి) ఓ ద్రౌపదీ! సౌబలుండు రారాజునకుగాను దురోదరంబున నిన్నోడికొనియె. నీవు కురూత్తము సర్థమవైతివి. నిన్నును, పుడమిని, తమ్ములను నీ మొగటిమగఁడు గోల్పోయినాఁడు. కావున నీ విప్పుడు మాయింటదాసీతనంబు సేయవలసినదాన వయితివి. నన్నుఁ బ్రాతిగామిగాఁ దలంపక శీఘ్రముగా సభాస్థలంబున కరుదెమ్ము.

ద్రౌపది—నాయనా! దుశ్శాసనా! విధినియోగ మెట్లులో యటుల జరుగఁగలదు. దూరముగ నుండుము. రజస్వలను. సమీపించకుము. ఏకవస్త్రను. గురుజనాధిష్ఠితంబైనసభ కెట్లు రానేర్తును? అబ్బాయి! ఇది తగనిపని. పురుషులను పురుషులధిక్షేపించిన సమానముగా నుండును. నావంటి యబలలపై మీకోపము సూచించుట తగునా? నన్ను విడిచిపెట్టుము.

దుశ్శా—ఓసి, గట్టువాయి! మన పూర్వసంబంధములు కలిపి, దీనపుబలుకులు పలికినంతమాత్రముననే దయకలిగి, యీ దుశ్శాసనుఁడు నిన్ను విడుచువాఁడు కాఁడు. నీవు దాసీపనులు సేయుటకై నియమింపఁబడినావు. గౌరవముగ నీకు మర్యాద లొసంగుటకు కాదు నేను వచ్చినది. అంటితను, ముట్టితను, దగ్గఱకుము, రాను, అను రాణివాసపునీటులు దాఁటిపోయిన పనుకొనుము. ఆజ్ఞకు లోఁబడి పరవుడుతనము సేయుము. నడుమెత్తకుండ సభారంగ మూడ్చుపనికి నియమింపఁబడియు, గోటుమానకున్నావె!

ఉ. రాణివి గావు దాసివిఁక ♦ రానని మూల్గినఁ దప్పిపోదు ని
ర్మాణ మొనర్చె దైవ మిటు ♦ ప్రాచిని నూడ్చెడు దాసిగాగ ని
స్త్రాణవు నీదు భర్తలును ♦ దాసులు రమ్మిఁక మాట లేల? నీ
జాణతనంబు నీటు నిల ♦ సాగదు గావునఁ గట్టిపెట్టుమా.

రాజాజ్ఞ యయినది. లెమ్ము. రమ్ము. ఆలసింపకుము.

ద్రౌపది—నాయనా! మఱందివి; నీ వేమన్న నేమి? నా బిడ్డవంటివాఁడవు. నీవదినె పరవుడుతనంబువలన గలుగు గౌరవముమాత్రము మీఁది కాదా? మీ యింటఁ జొచ్చిన కోడలే కార్య మొనర్చిన. గౌరవాగౌరవములు మీవంశమునకే గాని మాకు

మాత్రము కావా? రజోవతివైన న న్నేల నిర్బంధించెదవు? ఏకవస్త్ర నిట్లనదగునా? కర్తవ్యాకర్తవ్యములు విచారింపుము.

దుశ్శా—ఇంతదనుక మంచివాఁడను గావ నోర్చియుంటిని. నీ వెక్కడి వదినెవు, నే నెక్కడి మఱఁదిని; దాస్యము సేయుదాని కెద్ది పేరు ని న్నట్లె పిలువవలయును. దరిద్రపుమొగములకు రాణివాసమా? యజమానికడ సేవకురా లెట్టి మర్యాదగ నుండ వలయునో యట్లు నడువుము. తెలియకున్నఁ జెప్పించెద. ఇఁక గౌరవము దక్కదు. నడిచెదవా? నెట్టుకొనిపొమ్మనెదవా? దాసివి, ఏకవస్త్రవైననేమి, విగతవస్త్రవైన నేమి? నడువుము.

ద్రౌపది—అబ్బాయి! మనంబున నీర్ష్యగలిగిన పౌరుషంబున సాధింపవలయును గాని యంతఃపురాంగనల నమర్యాద సలుపఁ బ్రయత్నింతురా? సభాసదనము నే నూడ్చిన నిలువగలదా? ధర్మాతిక్రమణము కాదా? మీ యెట్టయెదుట నా పని నేసిన మీకుఁ దలవంపులు కావా? కావున నీ యుద్యమం బుడుగుము.

దుశ్శా—నీ చదువులు మావద్ద సాగవు. జుట్టు పట్టుకొని యీడ్చుకొనిపోయె దను. చచ్చినట్లు నడువుము. మాటాడకుము. (అని మీఁదకుఁ బోవుచున్నాఁడు.)

ద్రౌపది...(భయముతో తప్పించుకొని గాంధారిని సమీపించుచున్నది.)

దుశ్శా...పలుమరు నీగడుసుదనంపుచేష్ట లుడుగుమని చెప్పినకొలఁది వీధినిఁ బడి పరువిడఁజొచ్చితివి. నీ కెవ్వ రడ్డువచ్చెదరో చూచెదను. (అని జుట్టుపట్టుకొని సభలోనికి నీడ్చి తెచ్చుచున్నాఁడు.

ద్రౌపది...(సభలోనికివచ్చి దుఃఖముతో) అయ్యా! కురువృద్ధులారా! యేమియీ యన్యాయము? దైవోపహతుండయినను ధర్మనందనుండు, ధర్మమార్గము తొలంగునా? ఇది తగదని పలుకక మీ రందఱు చూచుచుండ, నవిచారపరుండయి, దుశ్శాసనుండు రాజసూయావభృథపవిత్రవారిధారలం దోగిన యీ కురులుబట్టి యీడ్చుట కేమికతంబు? సర్వధర్మ విజ్ఞానులయిన భరతవీరులవంశము నేఁ డధర్మసంపదచే నింత నింద్యము కాఁ దగునా? జగత్త్రియవిజయభుజవీర్యసనాథులయిన నాథులుగల నే నగతికనయి, యిట్టి పాటులు పడవలసినదేనా? దీనికి నిష్కృతి కలదా? ఇది విధియని యూరకుండుట ధర్మమా? పురుషప్రయత్నము వలదా?

భీముఁడు...అకటకటా! యెట్టియిక్కట్టు లుట్టిపడియె. ధర్మనందనుని శాంతి రసంబు, భార్యను, సోదరులను నెంత పీడించుచున్నదో విచారించుటకు మేర కలదా? క్షత్రియజాతియందేగాదు, ఏ నీచజాతియం దుద్భవిల్లిన మనుజుండైనఁ దనచేఁబట్టిన యిల్లాలి శిరోజము లొకశత్రుపుష్టేత నంటుకొనఁబడి, యీడ్వఁ బడుచుండఁ జూచి యూరకుండు హీనుం డుండునా? ఇంతకన్న మగవానికి బరాభవ ముండునా? మనుజజన్మమెత్తి జ్ఞానపౌరుషహీనుఁ డయినవాని నే మనవలయు? ధర్మశాస్త్రము లన్నిటిని తలక్రిందుగాఁ జదివి తగులఁబెట్టిన దంతయు భార్యను పందెము వెట్టి జూద మాడుటకేనా? పెండ్లామును పందెమువెట్టి జూదమాడుటకేనా? పెండ్లామును పందెము వెట్టి జూదమాడుమని యే ధర్మశాస్త్రములయందైనఁ గలదా! పౌరుషము లేని శాంత

రస మేల? తగులబెట్టుటకా? వెనుకముం దారయక, చలపట్టి శతృక్రుతకపటోపాయం బుల గుర్తెఱుంగక, యంతఃపురాంగనను పందెము పెట్టి రచ్చకుఁ దలఁబట్టి యీడ్పించిన బుద్ధిశాలిని, అగ్రజుండని పూజింప విధి మా నుదుట వ్రాసెను కాఁబోలును. అధర్మాంకు రము మొలక యెత్తినతోడనే గోట గిల్లక విడిచిన, పెచ్చు పెరుగుట గొడ్డంట నరుకుట కభేద్యమగుచున్న ధర్మము ధర్మమని యెంతదనుక నోర్చియుండుదు?

సీ. బహువిధశస్త్రాస్త్ర ♦ భరితంబులై యొప్పు
తేరుల నొడ్డిన ♦ నూరకుంటి
కరిఘటహయచయ ♦ ఖరగాసభాదులఁ
బందె మొడ్డిన జూచి ♦ పలుకకుంటి
సర్వసర్వంసహా♦సామ్రాజ్య మంతయు
నొడ్డి యోడినఁ గని ♦ యోర్చుకొంటి
భవదాజ్ఞ వర్తించు ♦ భాతృవర్గము నెల్ల
నోడిన జూదాన ♦ నొప్పుకొంటి
శకునికైతవజాలికా ♦ స్తబ్ధమతిని
సకలసామంతరాజన్య ♦ మకుట ఘటిత
రత్ననీరాజితాంఘ్రియా ♦ రాజవదనఁ
బందె మొడ్డిన భీముఁ డోర్వంగఁగలఁడె ?

ఇది దుష్టద్యూతమని యెఱింగియు భార్యను పణం బిడి యాపై మన యెట్ట యెదుట వడు పాటులు చూచుచుండిన యన్న గాని పెద్దతనంబుఁ జూచినకొలఁది నోడలు మండిపోవుచున్నది. కోపంబు మితిమీరుచున్నది. రోషంబు వారాశివలెఁ, బొంగి పొర్లుచున్నది. భక్తిరస మింకుచున్నది. ఇంక శాంతిలేదు. పుణ్యపాపములు లేవు. రౌద్రరసప్రవాహమున నుడివడిన నా జిహ్వ యథేచ్ఛావ్యాహార దత్తస్యవహార మగు చున్నది. గురుజన తిరస్కారాగత ఘోరనరకంబు లాకల్పాంత మనుభవించెద గాని కన్నులయెదుట నొక నృపకులపాంసనుండు భార్యను జుట్టుపట్టి యీడ్చుటఁ జూచి భరింపజాలను. భరింపజాలను. నీతిబాహ్యకార్య మొనరించువాఁడు అగ్రజుఁడే! కాఁడు తండ్రియైననేమి? గురువైననేమి? శిక్షించుట న్యాయమే. కావున నిట్టికష్ట ముల కాధారమగును, భార్యను పందెము వెట్టితి నన్నవాని జిహ్వను చీల్చివైచెద, ఆ నాలుక పీకివైచెద, ఆ వక్త్రంబు మూసెద, పందెమిడిన యా బాహువు దాహంబు చేసెద, ఆ కరంబు నరికెద, ఆ భుజంబు భంజించెద, ఆచెయ్యి వ్రయ్యలుచేసెద. ఆ హస్తంబు నస్తమింపఁజేసెద, ఆ శయంబు నాశమొనరించెద. ఆ మణిబంధము ధ్వంస మొనరించెద, ఆవ్రేళ్ళు కుళ్ళగించెద, ఆ రూపు మాపెద... సహదేవా! అగ్నిహోత్రము అగ్నిహోత్రము ! . (ధర్మరాజుమీఁదికి దుముకఁ బోవుచున్నాఁడు.)

అర్జు—(భీముని఼ గౌఁగిలించి పట్టుకొని) అన్నా! భీమన్నా! స్మృతి దప్పినదా? పిచ్చిపట్టినదా? పిశాచగ్రస్తుండవైతివా? నీ భ్రాతృభక్తి యడుగంటినదా! నీ జన్మప్రభృతి యగ్రజునిపై కినుకఁబూని యిట్టిమాట లాడియెఱుఁగుదువా? భార్యాపరాభవనిరీక్షణకోపావేశితమనస్కుఁడవై నీ వాఁడు నుడువులు గురుతెఱుంగకుంటివి గాని, యిట్టిమాటలు నీనోట వెలువడఁ దగినవా? ధర్మనందనుండు సత్యముఁ దప్పిన లోకములు తలక్రిందులు గావా? గ్రహతారకంబులు భూమిపైఁ దొర్లుకాడవా? జగంబులు భస్మములుకావా? ధర్మస్వరూపుఁడగు ధర్మజుని నిందించినవాని కన్నటికైన నిష్కృతిగలదా? ధర్మతనూజుం డకార్య మొనరించెనా? ఆగ్రహామయగ్రస్తుండవై, నీ వాఁడు మాటలకు పౌర్వాపర్యము లేక, నీరసము లేకపోవుటచే నీరసములై కన్పట్టుచున్నవి. కాని, చక్రవాళావార్యాచలాచక్రమంతయు రజోమయంబైన మన యగ్రజుని మనంబు చెదరునా? అధర్మమునఁ జొచ్చునా? అజాతశత్రుండని బిరుదందిన మేటి మగండు, నీ నింద్యవచనముల కర్హుండా? శాంతిని దెచ్చుకొనుము. పెద్దలను గని పెట్టుము. నీతిని జాదుకొలుపుము. దేహమును పరిశీలించుకొనుము. అన్నగారిని చూడుము. నానుడు లాలించుము. వినయం బవధరించి యగ్రజుని పాదములపైఁ బడుము. ఇటు వినుము.

"సీ. ఎవ్వాని వాకిట ♦ నిభమదపంకంబు
రాజభూషణరజో♦రాజి నడఁగు
ఎవ్వని చారిత్ర ♦ మెల్లలోకములకు
నొజ్జయై వినయంబు ♦ నొఱపు గఱపు
నెవ్వని కడగంట ♦ నివ్వటిల్లెడుచూడ్కి
మానితసంపద ♦ లీనుచుండు
నెవ్వని గుణలత ♦ లేడు వారాసుల
కడపటికొండపైఁ ♦ గలయఁబ్రాకు
నతఁడు భూరిప్రతాప మ♦హాప్రదీప
దూరవిఘటిత గర్వాంధ♦కారవైరి
వీరకోటీరమణిఘృణి ♦ వేష్టితాంఘ్రి
తలుఁడు కేవల మర్త్యుఁడె ♦ ధర్మసుతుఁడు?"

ఎంతటి బుద్ధిబలము గలవానికైనఁ గాల మవిలంఘనీయము. విధి బలవంతమయిన మమూర్తులు గర్భవాసాదిక్లేశ మనుభవింపలేదా? సకల బ్రహ్మాండభాండోదరుండగు శ్రీమహావిష్ణువు బ్రాహ్మణవాక్యబద్ధుఁడయికదా యవతారాము లెత్తినది? శ్లో॥ అయమమృతనిధానో నాయకో హ్యోషధీనాం । శతభిషగనుయాత శ్శంభుమూర్ధావతంసః । విరహయతి నచైనం రాజయక్ష్మా శశాంకో హతవిధిపరిపాకః కేనవా లంఘనీయః॥ అనఁగ

నొక బొట్టు సోకినంతమాత్రమునను జరామరణములు లేక సదా యౌవనప్రాయమున నుండఁజేయు నమృతమునకు నిధియై, సకలామయనాశకంబయిన యోషధీతతికిఁ బ్రభువయి, ఒక్క వైద్యుఁడే కాదు, ఎల్లప్పుడు నూరుగురు వైద్యులతోఁ గూడి తిరుగుచు, మృత్యుంజయుఁడయిన సదాశివుశిరంబున సర్వదా వాసము సలుపు చంద్రునకు క్షయరోగక్లేశము తప్పినదా? కావున నెవ్వఁడును విధిపరిపాకము దాఁటఁజాలఁడు. విధిబద్ధుఁడయినవాని నిందించినఁ బ్రయోజనము కలదా? మన యగ్రజుండు, ధర్మబాహ్యమయిన కార్య మొనరించెనని ప్రయోజనము కలదా? మన యగ్రజుండు, ధర్మబాహ్యమయిన కార్య మొనరించెనని తిరస్కరించుట న్యాయమా? నీ విట్లు తిరస్కరించుట పలువురకుఁ బరిహాసము కాదా?

"సీ. ధర్మతనూజుండు ♦ ధర్మమ్ము దప్పిన
ధరణీతలం బెల్లఁ ♦ దల్లడిల్లుఁ
దవిలి సుహృద్భ్రాత ♦ ధర్మయుద్ధములకుఁ
బరులచేఁ బిలువంగఁ♦బడి విభుండు
కడగగ విముఖుండు♦గాఁ జన దని శుభ
క్షాత్రధర్మంబు లో♦కంబునందు
నిలిపెఁ డా నిది పతి ♦ నేరమియే దైవ
వైపరీత్యం బైన ♦ వనరఁదగునె
గురుల ధర్మపరులఁ ♦ గోపించి ధీరు ల
తిక్రమింతురే త♦దీయ నిత్య
ధర్మ గౌరవం బ♦ధార్మికు లగుచున్న
పరులచేతఁ జెఱుపఁ♦బడియె నిట్లు."

కాబట్టి, దైవాగతప్రతికూలంబుల కన్నగారిని నిందించిన శత్రువుల కెల్లిదము కామా? పలువురు తలలెత్తి మాడఁదగు నీ యుపన్యాసమువలనఁ గలుగు ప్రయోజన మెద్ది? శాంతించి యన్నగారి గౌరవము కాపాడుము.

ద్రౌప—ఆహా! ఈ సరసుతియాస్థానంబున నొక్కరైన ధర్మలోపభయంబున న్యాయంబు నుడువ నుంకించకుండిరే! ధర్మపరిపాలకుండు రాజు గావున నధర్మంబునఁ గల్గు పాపంబు రాజు నాశ్రయించును. ఆ యధర్మఫలం బనుభవింపువాఁడు రాజేనిఁ దూలందగు. అన్యాయంబుగ నొక్క [illegible] పాపుని ప్రభువు లారసి శిక్షించకుందురా? ధర్మంబు ధర్మాధర్మంబులు సభకు వచ్చిన దానిం దీర్పకున్న సభ్యు లధర్మశాస్త్రచ్ఛాదితు లగుదురు. కామక్రోధంబులు విడిచి యాధర్మ ధ్వంసంబు గావించిననాఁడు పాపంబున నాల్గవపంతు సభ్యులను, మఱియొక భాగము భూపాలుని జేరును. మిగిలిన యర్థంబుమాత్రమే కర్తనుఁ జేరునని పెద్దలు వక్కా-

జింతురు. కావున న్యాయవేత్తలారా! నా ప్రశ్నంబున కుత్తరం బొసంగుఁడు. నావిధి నిర్ణయించుఁడు.

మ. ననుమున్నోడెనొ? తాన యోటుబడెనో ♦ నన్నోడ కేయొడ్డెనో
తనపందెంబది చెల్ల రొక్కరయినన్ ♦ ధర్మంబె సూక్ష్మంబు రా
ణినిహింసించుటఁజూడ మీకుఁ దగునా ♦ నింద్యంబ చే కిద్ది కూ
డనికార్యంబని తెల్పరేరిక ప్రచండక్షోభ మే నందినన్.

కావున నో న్యాయవేత్తలారా! ఈయర్థంబు స్వార్థపరాయణులై పక్షపాతంబు వహింపక, యథార్థంబు వచింప యోచింపుఁడు. శుద్ధాంతనివాసిని కీపాటు తటస్థించుట దేశాపాటమని పాటవంబగు బుద్ధిని యోచింపుఁడు.

విక—ఆర్యులారా! మునిబృందారకులారా! విద్వాంసులారా! న్యాయవాదులారా! పసివాఁడు పలుకు పలుకులని పెడచెవి నిడక, యిసుమంతయు పడతి నుడువుల కుత్తరంబిడ గమకింపుఁడు. ఒకని మొగమోటమునకు నోటువడి న్యాయంబును, విడలనడువకుఁడు. అగతికయై, యస్వతంత్రయై, ధర్మబద్ధయై, పతివ్రతయై న్యాయంబు నారయఁగోరు సతీతిలకంబున కుత్తరంబుగా యథార్థంబు పలుకుటకై సందియింపకుఁడు. ప్రభువునకుఁ గోపంబు కలుగునని జంకి, న్యాయవిరోధంబుగఁ గూలికి విషంబు త్రావి, ప్రాణంబులు గోలుపోయి నరకకూపంబున బడకుండు. ద్రౌపది ధర్మద్యూత విజిత యగునా? కాదా? ఆమె యిప్పుడు రాణియా? దాసియా? ఆమె యంతిఃపురమున నుండఁదగినదియా? సభాస్థలి కీగతి రాఁదగినదియా? మున్నెన్నఁడయిన నిట్టి యిక్కట్టు లంతఃపురస్త్రీలకుఁ గలిగినవని వినియుంటిమా? సందియంబు గల్గినతఱి నొకదీన ధర్మసంశయ మడిగినపుడు తెలిసిన విషయ మిట్లొకని దయకుఁ బాత్రులుగాఁ జూచి పక్షపాతబుద్ధి వహించి యూరకుంట న్యాయమా? సభాస్థలికిఁ బోరాదు. పోయిన నూరకుండరాదను లోకోక్తి వినియుండలేదా? అనఁగ, సభాంతరాళంబున నొకని యభిమానమును గోరి న్యాయంబు నుడువకున్న దురాత్ముల యముండు పరలోకంబున సహస్రనాగపాశంబుల బంధించి వేయివత్సరంబుల క్రొక్కొక్కటిగా విడిచెదరని ధర్మవేత్తలు నుడువుచుందురు. సభలో నధర్మంబు జరుగుచున్నపుడు వీరుండయి న్యాయవాది వారింపవలయును. అసమర్థుఁడయిన నటనుండి లేచిపోవలయును. ఈ సభ నలంకరించినవారందఱు వీరులు, ధీరులు, న్యాయవేత్తలు గావున, నీమె ప్రశ్నంబున కుత్తరం బొసంగఁ బ్రార్థించుచున్నాఁడ. (అని కూర్చుండవలయును తిరిగి లేచి) అహో! ధర్మదేవతా! కాలము నిను వాకట్టుకట్టెనదో? అధర్మమా! నీవు లోకమందెదురులేక సంచరించుచుంటివా? వేనవేలు మహాజనులుండి నోరు మెదల్పలేకుండిరే! సభ్యులందఱు ధర్మనిర్ణేతలయ్యు ప్రత్తికాయవలె గ్రుడ్లు వెళ్ళబెట్టుకొని, ప్రత్తిరాట్టములవలె చెవులు దోరగిలబెట్టుకొని, గుడిమీఁద బొమ్మలవలె గూరుచుండిరి గాని, యొకరైన నిదమిత్థమని న్యాయంబు పలుకఁజాలరైరి గదా!. అయ్యలారా! యనాథయై విలపించు నొక యాఁడుదాని కుయ్యాలించి, నిష్పక్షపాతబుద్ధిచే నొకని యానతి

జంకక, సదుత్తరం బీయఁజాలని సభ యుండిన నేమి లేకుండిన నేమి? పెద్దలయెదుటఁ చిఱుతవాఁడు ధర్మనిర్ణయముఁ జేయుట యధర్మమయినను అన్యాయశ్రవణవికర్ణుండయిన వికర్ణుఁడు నిర్ణయింపఁబోవు ధర్మము కామక్రోధంబులు దక్క విచారింపుఁడు. జూదమ్మును, వేటయు, పానమ్మును, బహుభక్షణాసక్తియు, నను నాలుగు దుర్వ్యసనంబులం దగిలిన పురుషుండు ధర్మముదప్పి వర్తిల్లును. అట్టివాని కృత్యంబులు చేకొనఁ దగినవి కావు. కితవాహూతుండై దుర్వ్యసనాసక్తుండగు పాండవాగ్రజుండు పాండవుల కందఱకు సాధారణధనంబయిన పాంచాలి బణంబు వెట్టుటకు స్వతంత్రత గలిగియుండునా? అస్వతంత్రునిచేఁ జేయంబడు కార్యము న్యాయస్థానమునందు నిర్వహింపఁ గలదా? ద్రౌపది యధర్మవిజిత; మఱియు నేకవస్త్ర. అంతఃపుర వాసిని కావున, నిట కీవిధంబునఁ దోడ్కొనివచ్చుట న్యాయముకాదు. అయ్యది సభాసదు లెఱుంగనిదియా?

ఉ. ఎందుకు మీతసంబు జప ♦ మెందుకుఁ నిష్ఠలు యోగ మెందుకో
ఎందుకొ ధర్మశాస్త్రము ల ♦ దేపనిగా పఠియించు టార్తిమై
గుందుచు ధర్మసంశయము ♦ గోరిన సాధ్వికి నుత్తరం బిడం
దందరలాను పండితుల ♦ తండము లుండిన మంద నేమియా.

పిదపకాలము గావున, మీర లుపేక్షించియుండవచ్చును. ముఖ్యముగ నాసేయు ధర్మనిర్ణయ మిదియ. పాండవాగ్రజుండు పాండవుల కందఱకు సాధారణధనంబయిన పాంచాలిని పణంబుఁ జేసెఁగావున, ద్రౌపది యధర్మవిజిత, యామె మఱి నేకవస్త్ర నిట దోడ్కొనివచ్చుట యన్యాయంబు. ఇదియ నాసేయు ధర్మనిర్ణయంబు.

సభ్యులు—సత్యము, సత్యము, సత్యము. (చప్పటులు గొట్టవలయును.)

కర్ణ—(ఈర్ష్యతో) ఆహా! ఏమి యీవిలాసము, ఏమిగోల, ఎందుకీచప్పటులు, ఎందుకీకేకలు? తెలిసి తెలియని పసిపిల్లని పలుకుల కింత సంభ్రమమేల? అఖిలశాస్త్రములు పారజదివిన పండితులకన్ననో యవివేకీ! నీ కెక్కువ తెలియునా? నిన్న మొన్న కన్నుదెరచిన నీవు, ధర్మవేత్తలవడుమ చక్కఁగ దిద్దుపాటి శక్తి నీ కెక్కడనుండి వచ్చినది! పెద్దలచే నిండియున్న సభలో నీకింత గర్వము స్వతంత్రము పనికిరాదు. నాలుగునీతులు వల్లించినంతమాత్రముననే పేరుప్రతిష్ఠలు కలుగునా? నీ వొక న్యాయవేత్తవగుదువా? ద్రౌపది యధర్మవిజిత యంటివి. నీ కేమి తెలిసి పలికితివి? ధర్మజుఁడు తన సర్వస్వమును నొడ్డి యోటువడిన నీమె వానికి చెలిగాదు? కావుననే ధర్మవిజిత. ఇట్లు కానినాఁడీ పాండవు లందఱు, విజితిగ నేల యొడంబడుదురు? మఱియు నేకవస్త్రయైయున్నఁ దీనిఁ గొనివచ్చుట యధర్మంబనిగదా యంటివి? లోకంబున నాఁడుదానికి దైవాధిష్ఠితుండగు భర్త యొక్కఁడుండును, గాని పలువు రుండరు. దీనికి ననేకమంది భర్త లుండుటచేత, బంధకి యనంబడు. ఇట్టిదాని నేకవస్త్రయనన నేల, విగతవస్త్రఁ జేసి తెచ్చినను ధర్మవిరోధంబు లేదు. ఓయి గర్వపోతా! తనకు లేని యధికారము మీఁద వేసికొని గాలిగానివలె వాదువడుట తప్ప నీకుం గలుగు కీర్తి లేదు. ఇది మొదలు లేనిపోని పెత్తనంబులు పైవేసికొనక, యొక మూల నొదిగియుండుము.

మఱియు నిప్పటికి మించినది లేదు. ఈ భీముండు ధర్మరాజు శమ కధికారి కాఁడు, ఈతఁ డొడ్డినపందెము మే మంగీకరింపము అనినఁ జాలును ద్రౌపదినే కాదు, పాండవు లందఱినిగూడ దాస్యమునుండి విముక్తులఁ జేసెదను. ఇప్పటి భీమార్జునుల సంవాదముచే విజితగా దాని భర్తలే యొప్పుకొనుచుండ నీకీ వ్యర్థప్రలాపము లెందుకు? నీచేతనయిన భీమునిచే నామాట ననిపింపుము.

భీము...ఓరి పరదత్తాన్నభోజనమత్త! కురుపాండవకలహానలతికాలవాల! అవిదితనిజబలపరాక్రమపౌరుష! సూతకులగాఢబడబానల! వాయుపుత్త్రక యొక్క మూల పడియుండక మాయాద్యూతసమాగతవిజయంబుగూడ విజయంబుగాఁ దలఁచి న్యాయవాదియగు వికర్ణుని నిందించుటయే కాక, భీముఁడు ధర్మజాజ్ఞాబద్ధుండు కా, డనవలయునా? అట్లనిపించవలయునా? ఈ భీముఁడు ధర్మజాజ్ఞార్గళబంధీకృతప్రాణి కానిచో నీపాటికి మీ శిరంబులు పప్పుపప్పుగ, నలినలిగా, గ్రుద్దుగ్రుద్దున పగులకపోయినవియా? ఈ సభారంగము శ్మశానవాటిగా మారకపోయినదియా? మీ యాండ్రు తలలు విరియబోసికొని, నీలిచీరెలు ధరించి, నదీతీరంబున కేగి మంగళసూత్రంబులు పెటపెట, పెటపెట, త్రెంచుకొను శుభముహూర్తము సమీపించకపోయినదా? ఓరి దుష్టదాంభిక! యీ సోదరులు నలువురు యుధిష్ఠిరాజ్ఞాబంధీకృతప్రాణులురా! ఈ ధర్మదేవత మమ్ము ద్యూతమాత్రమున పందెము పెట్టుట కాదు. మా శిరంబులు గోసి యిచ్చుటకుఁగూడ సంపూర్ణాధికారిగా నొప్పుకొనియుంటిమని. తెలిసికొని చచ్చినట్లు పడియుందుము. ఓరి దరిద్ర దామోదర! కోఁడులకడ తప్పన లుచ్చరించి పెంపుడు కుక్కవలె భోజనపరిత్యక్తాన్నకబళ విమోహితప్రాణివగు నీవుగూడ సభలో ధర్మసంశయవిచారణకర్తవగుట భావికలికాలపు చిహ్నములని తలంపవలయు. అగ్రజాజ్ఞాపాశబద్ధుండు భీముని వ్యర్థునిగాఁ దలంచి కాలు లరవక, తల వంచుకొని కూర్చుండుము.

కర్ణ—పౌరుషహీనుండు వాగ్వ్యాపారముచే శూరుఁడ నగుదునని తలంచు నీవంటి యసమర్థుల మాటలకు నుత్తరంబు లొసంగఁబూనుట మావంటి శూరశిఖామణులకు నిశ్చయముగాఁ దలవంపులే, కావున, పెండ్లామును జూదంబునందు నోడిపోయిన పౌరుషహీనుల మా ప్రారబ్ధవశంబునఁ జూడవలసివచ్చినప్పుడు మీ మోములఁ జూచి యఘంబు పొందుటకన్న తలవంచుకొని కూర్చుండుట సంతోషము.

ద్రౌప—ఏకవస్త్రను, పతివ్రతను నిట్లు నిండుసభను నిలువఁబెట్టి, నా ప్రశ్నమున కొక్కరును జవాబీయకుండుట పాడియా? అవిజితనగు నన్నిట్లు చేయుట సర్వ సంపదలు నశించుననని, యించుకైన భీతి వలదా? మాయాద్యూతంబున నోడుచుకొనఁ బడితినని, రచ్చ కీడ్చించుట సార్వభౌములకు మర్యాదా? నాయనా! దుర్యోధనా! నేను దాస్యము చేయుట మూవశ్యమని తోఁచినదా? భూపాలా! నీకు గాంధారి యొక్కటియే, నే నొకటియునా? నాకు పరాభవము ఘటియింపఁజేసిన, నీకు వధూనికను కాక పోవుదునా? ఈర్ష్యామాయాలోభంబులు, రాజులకు క్షేమము కాదు. కావున మత్సర గ్రస్తుండవై, మానవతీపరాభవకార్యములొనర్ప యత్నింపకుము. ఈ కార్య మపకీర్తి నీకు గొసఁగించునని తలంచుము. నన్ను విడిచిపుచ్చుము.

దుర్యో — ఓసి దాసీ! నిన్ను ధర్మోపన్యాసము లొనర్చుటకుగాఁ బిలుచుకొని రాలేదు. వారియొత్తిక యూడిగ మొనర్పుము. రాజును నిందించకుము. ప్రభునిందకులు, రాజద్రోహశిక్షకుఁ బాత్రులగుదురని తెలిసికొనుము. న్యాయాన్యాయములు విచారించు తెలివి నీపాటి యొవరికి లేదని విఱ్ఱవీగకుము. నీ గ్రహచారము చాలక ద్యూతమున నిన్ను పందెముపెట్టి యోడిపోవు మగలు దొరికినందులకు విచారపడుము. మఱియు నిట్టి దుస్థితి నీ కెన్నటికిని గలుగకుండఁ జేయుమని దేవునిపైఁ బడి యేడ్వుము. మమ్ములఁ దిట్టకుము. శ్లో. అసంతుష్టా ద్విజా నష్టా సంతుష్ట ఇవపార్థివః॥ అనఁగ దొరికి నంతటితో తృప్తి నొందియుండుట బ్రాహ్మణోత్తములకుఁ జెల్లును గాని, రాజులకు మాత్రము శత్రువిజయమందు తృప్తికూడదని నీతిశాస్త్రజ్ఞులు శాసించుచున్నారు. కావున శత్రువిజయమునకై పాటుబడు మమ్ములఁ దిరస్కరించిన దండనార్హురాల వగుదువు. యోచించి మాటాడుము.

విదు — పండితోత్తములారా! యీయమ పలుమారు దీనయై వేడుకొను ప్రశ్నంబున కుత్తరం బొసంగక, చూచుచుండెదరేల? నా న్యాయంబు వినుండు. తొల్లి విరోచనసుధన్వులను బాలు రిరువురు కలరు. వా రొక్కకన్నియం బరిణయం బాడఁ గోరి, తమలోఁ దాము, విద్యలయం దొకరికంటె నొకరధికుల మని పెనఁగులాడి, యందులకు దమ ప్రాణంబులు పందియంబులుగాఁ గొని యీ వివాద మపనయించుటకయి ఆంగీరసపుత్రుం డగు సుధన్వుండును, విరోచనుని తండ్రియగు ప్రహ్లాదుని కడకుం జనిరి. అప్పుడు ప్రహ్లాదుఁడు మాధ్యస్థుఁడై వా రిరువురినిఁ బరిశీలించి, న్యాయమునకు భంగము కలుగకుండ, తన కుమారునికంటె సుధన్వుఁడే విద్యాధికుడని నిష్పక్షపాతంబుగఁ బలికె. సుధన్వుండు కుమారునియందు ప్రేమయైన లేక, న్యాయంబుగ విమర్శించి పలికినందుకు సంతసించి విరోచనునకు ప్రాణదాన మొసంగి చనియెను. కావున మీర లొకని దయకు భంగము కలుగునని జంకక, ద్రౌపది ప్రశ్నంబుల కుత్తర మొసంగ యత్నింపుడు. శకునిచేసిన ప్రోత్సాహంబున ద్రౌపదిని పందెము పెట్టుటకు ముందు, ధర్మజుండు పందెమొడ్డుకొని యోడిపోయెఁ గాన నప్పటికి దానొక్క దాసుండు, అట్టిదాసునకు పరంపడి మహారాణి యగు ద్రౌపదిని పందియంబు పెట్టునంతటి యధికార మెక్కడనుండి వచ్చినది? కావున ద్రౌపది ద్యూతవిజిత కాదు. ఆమె దాస్యంబునకుం దగదు. ఇది నానిర్ణయంబు. మఱియు సాధ్వీపరాభవము రాజులకు ముఖ్యముగాఁ గూడనిపని యని యోచించుఁడు.

దుశ్శా... ఓయి విదురా! స్వజనాన్యత్యాసక్తచిత్త! మూఢ! ఇప్పుడు భీముండు పలికిన పలుకులు వినుటకుఁ జెవులు లేకపోయినవా? న్యాయమని దానిమగండే యంగీకరించు యువతీకాంతగవ్వాస్యచర్మపుత్రికాచందంబున నెగురుకొనుచు జక్కట్లు దిద్దుట కేలవచ్చెదవు? ఇట్టిమాట లిఁక పలికిన మాయన్న సహించినను, నేనుమాత్రము మూరకుండఁ జాలను. అది గ్రహించి నాయొత్తకుము. నా సాహసము కనుగొనుము. ద్రౌపదీపాతివ్రత్య మహిమ నగుపఱచెద. (అని ద్రౌపదిపైటను కొంగుపట్టి లాగబోవుచున్నాఁడు).

ద్రౌప — ఆర్యులారా! పండితులారా! దోషజ్ఞులారా! న్యాయవేత్తలారా! ఈయాఁడుకుం దయ్యాళులించుట యన్యాయమని తోచెనా? మీయందలి హృదయములనుండి దయారసంబు పాఱిపోయెనా? అత్రిక్ష్యాజనంబులో నాఁడుబిడ్డలపై కనుపుతీపిగల పుణ్యాత్ముఁ డొక్కఁడైనను లేఁడా? దుర్మార్గుఁ డొక్కప్రాణిని నిష్కారణము హింసించుచుండ న్యాయమిదియని చెప్పఁగల ధైర్యశాలురు లేకపోయిరా? భార్యయన గౌరవింపదగినదని యర్థము తెలియని పరమమూర్ఖులు లేసభాసదులయి నేఁటికి ధర్మదేవత నాలుపాదములు విఱుగఁగొట్టి పడవైచిరా? వయసు చెల్లి తలయు గడ్డము నెఱసి న్యాయవేత్తలమని ధర్మశాస్త్రములు తలక్రిందుగాఁ జదివిన పండితపుంగవు లస్తమించిరా? లోకము గొడ్డుపోయినదా! ధర్మము నశించిపోయినదా? ధైర్యసాహసములు దాచిపెట్టిరా? నీతి బీజంబు లందలి జనగర్భగోళంబులు చవిటిపఱ్ఱలై యంకురంబులు నశించినవా? ఏతండ్రులకైనను, ఏయన్నలకైనను, పుత్రికలును సోదరీరత్నములును లేరా? అంతఃపుర సంరక్షణాభిమానముగల క్షత్రియజాతి మగవారలు భరతదేశము విడనాడిపోయినారా? ఏనాఁడైన నీచజాతియం దుద్భవిల్లిన యాఁడుదానినైన నొక్క దుర్మార్గుఁడు, నరపశువు, మానభంగము సేయుచుండ నిట్లు చూచుచుండిరా? ఆఁడుదానిని పరాభవించుచుండ విలాసముగాఁ జూచుచు నాయుధధారులయి పౌరుషవంతులగు పురుషసింహులు కదలక మెదలక విగ్రహములవలెఁ గూరుచున్న ప్రతిమాప్రతిభాసిత రాజరత్నముల గాంచ నాకడుపు మండుకొనిపోవుచున్నది. క్షత్రియాంగన వరప్రసాదజనిత, జగదేకవీరుండని ఖ్యాతిఁగాంచిన పాండుమహీపాలుని కోడలు, అరిజనకాలగదేరపవమాన సమాన పాండవపంచకపట్టమహిషి, రాజసూయాధ్వరాధ్వర్యు బుజ్జన్మలీకృతవారిధారాపాతపవిత్రీకృతశిరోజ, ధైర్యవీర్యసాహససాలవాల, భర్త్రాజ్ఞానిర్వర్తిత సకలకార్యధురంధర, ఒక్క పౌరుషహీనునిచే, నొక్క దురాగతునిచే, నొక్క నరపశువుచే, నొక్క తృణప్రాయునిచే, స్త్రీ పురుషాదులకుఁ జెప్పుటకు జేయుటకుఁ జూచుటకు [illegible]మై, మహాపాతకమై, ఘోరనరకపాతహేతువగు కష్టమందుచుండఁ జూచుటకీ సభ్యు లంగీకరించుచుండిరి గదా! స్త్రీ యస్వతంత్రి మహానిర్బంధనిగళబంధితయై మానభంగ మందవలసినదియా? లేక యాఁడుది స్వతంత్రించవలసినదియా? పరాభవసమయ సంజాతక్రోధజ్వాలలు, వినిర్గతంబు లగుచున్నవి. లోకంబులు భస్మీభూతలంబులగు కాలంబును, వంశంబులు నశించుకాలంబును, క్షత్రియు లడుగంటు వేళయును, క్షత్రియక్షేత్రంబులు పాడగుకాలంబును, చిరకాలార్జితంబగు రాజవంశమర్యాదాభూరుహంబును భగ్నంబగునదను సమీపించుటచేతనే, మీరందఱు సాధ్వీపరాభవాలోకనకుతూహలుల మయితిమని మీహృదయంబు లొక్కంబుగఁ దలచుఁడు. ఇంక మీకడుపునం బుట్టిన యాఁడుపిల్లలను, కిరాతులు, కొలఁదికాలములో మీయెదుట మానభంగము జేసి, కులభ్రష్టలను జేసి, వారల బలవంతముగ భార్యలఁ జేసికొనుచుండ, నభిమానరహితులయి, పరులకు లొంగి, పరాచారపరాయణులై, పరపాలనాధోగాధంబున గూలి, యధోగతి నొందుకాలము భరతఖండవాసులకు రానున్నదని తలంచుకొనుచుండుఁడు. భారతీయౌన్నత్యము నేఁటితో నేలపాలయినదని మీపంక్తులు తప్పక

యేడ్చియేడ్చి హతు లగుదురని తలంచుఁడు. అయ్యలారా! పరాభవదందహ్యమానులై పీడితులై, లజ్జావిరహితులై, నిరస్తనారీసమానులై, ఆర్యులకు, శూరులకు మర్యాదాభంగములౌ వాక్యములు పలికియుంటిని. నాపై కినుక వహించి దేశవైభవమును, ప్రజాక్షేమంబును, నశింపఁజేయక నాపాపము నన్నే నశింపజేయునని తలంచి నాప్రశ్నల కుత్తరం బొసంగుఁడు. భార్యను పణంబుఁ బెట్టఁదగిన యధికారము నాభర్తకుఁ గలదా! పరిపూర్ణముగా నాపై నధికారమున్నచోఁ దాను రాజుగా నుండి పెట్టెనా? ద్యూతనిర్జితదాసుఁడై నన్ను పణం బిడియెనా? నేను రాణినా; పరపురుషుకత్తెనా? (అని యొక్క క్షణ మూరకుండవలయును.) ఏమి యెవ్వరు పలుకరు? కీర్తిని గడించుటలో గండరగండలై యొకరిని మించియొకరు మునుదంజవేయు ధర్మవేత్తలు, ఆచారపరులు, ధర్మస్వరూపులు, పరాయత్తులయి స్వతంత్రత లేక పుట్టెడు పొట్టకూటి కెక్కడభంగము కలుగునో యని జంకి వంశనాశకుల యాజ్ఞాబద్ధులయి చిత్రప్రతిమలవలె నోరు మెదల్ప లేక సర్వప్రపంచసృష్టికి గారణభూతురాండ్రగు స్త్రీజాతి నధోగతిపాలు సేయుచుంటిరా? ఇట్లుపేక్షించిన మీజిహ్వలు తృణభోజ్యపదార్థరసగ్రహణఁ జేయజాలునా? మీరు భుజించిన పదార్థంబులు జీర్ణంబు లగునా? మీ రక్తనాళములు బద్దలయి చిమ్మనగ్రోవివలె మీ ధైర్యసాహసౌదార్యైశ్వర్యాదుల వెదజిమ్మి పంచముల పాలు గావించకుండునా? వారలకు మీ రూడిగఁపుకాండ్రు గారా? ఈ పరాభవము నాకుమాత్రమా? కాదు. నాకా? పురుషజాతికా? యోచించుటకు మీ హృదయములు నాశనము లయినవా? అహా! భరతదేశమా! అమ్మా! భరతఖండమా! నీ కడుపున నెంత నీచబుద్ధి గలవార లుదయించిరి!

ఉ. భారతదేశగౌరవము ♦ పాడఱఁ గాలము వచ్చె లేసిచో
సూరిజనాళి కుంపువడి ♦ చూచుచునుండఁగ నిట్లు దుష్టసం
చారుఁడు దుస్ససేనుఁ డొక ♦ సాధ్వికురు ల్మొలివేసి యీడ్వఁగా
నోరు మెదల్ప జంకుచు న♦నుంగొనుచుందురె బొమ్మలట్లుగాన్

కౌరవవీరులారా! భరతమహాభిషక్శంతనుల నాఁటినుండియుఁ బౌరుష గౌరవంబులు గలిగి పరశురామగర్వనిర్వాపణచణుండయి భారతకేసరి యని యిప్పటి రాజచక్రంబు ముందఱఁ బేరువడసి ఫాలాక్షునైన లక్ష్యంబుఁజేయని బిరుదుమగండై కురువంశాలంకారుండగు భీష్ముం డవతరించిన గొప్పవంశంబున జనించిన మన కౌరవవీరులు తమయింటఁ జొచ్చిన క్షత్రియాంగన, శుద్ధాంతనివాసిని పరిషన్మధ్యంబున కీడ్చి తెచ్చుటా!

ఉ. దీవుల నేఁడిట న్విజయ♦దీక్ష జయించుటో వీరశౌర్యల
క్ష్మీవిభవంబునం దిదశ♦శేఖరు గెల్చుటో భూరిశక్తి వి
ద్రావితవైరులౌటో సభ ♦ ద్రౌపది నీగతి నీడ్వనెంచు ట
య్యో! విన ధార్తరాష్ట్రుల మ♦హాశయ మీభువి నిండియుండఁగన్.

ఆర్యులారా! సభలో నింతసేపు నిర్భయముగా నుపన్యసించుట స్త్రీలకుఁ దగదని తెలిసియు దురాగతాపాత్ర నారీసమయంబు గలదా యనుటచే వినువారికి విసువుగనుండిన జెప్ప నుంకించుచుంటి. పది నిముసములకాల మిందు. విద్యాధికులయి, పరాక్రమోన్నతులయి, ధర్మవిదగ్రగులయి, పౌరుషగ్రామణులయి, బలవజ్జనవిఖ్యాతులయి, ధనుర్వేదశ్రేయరులయి, వీరవరాగ్రయానులయి, పరోపకారపారీణులయి, అభయదానకంకణచణత్రాణులయి, విఖ్యాతి గాంచిన నాభర్తలు కాలవైపరీత్యముచేతనో, మత్ప్రాగ్జన్మకృతకర్మమాయావిలాసకీలికించితులగుటచేతనో, శత్రునిర్మితమాయాసాగరనిమగ్నులగుటనో, అపూర్వంబుగ భార్యను జూదంబునఁ బణంబిడి యోడిరను, సాహసంబునకాలవాలమై, బుద్ధిబలవిశేషబీజాంకురమై, జగదుత్పత్తిస్థితిలయాదులకుఁ బంటచేనయి, పురుషయశోలతలకు మూలకందమగు భార్య స్వతంత్రించి మానము కాపాడుకొనవలసిన కాలము కావునఁ బ్రాణాధికంబగు గౌరవాభిరక్షణకై క్షణకాలము నన్ను విడువుఁడు. మగవాఁడే స్వతంత్రుఁడనుకొనకుఁడు. రణప్రాంగణంబు నారీమణు లలంకరించఁగూడదని తలంచకుఁడు. మీచేతుల నుండు కత్తులే పనిచేయునని యోచింపకుఁడు. సమరంబునకు సాధ్వు లసామర్థ్య లనుకొనకుఁడు. అబలలు ప్రయోగించు బాణంబులు పురుషప్రాణములు దీయఁజాలవని యెంచకుఁడు. సభాసదుల కధర్మకళంక మంటకుండుఁగాతమని గోపాలునిం బ్రార్థించి,

మ. సతికిన్ మానము దూలువేళఁ బతియాజ్ఞం గోరకే దుష్టసం
తతి మాయించుట శాసనం బగును గాన న్వీరపత్నీకర
స్థితఖడ్గాంచితతైక్ష్ణ్యధారఁ గన సంసిద్ధుల్ ద్విరన్ రండు రా
ట్ప్రతి గొంతుల్ తెగఁగోతు లేనియెడలన్ దాస్యంబునే సల్పెదన్.

క్షత్రియులకు యుద్ధజయము లోకద్వయకీర్తిదాయకము. కావున నా భర్త జూదంబున మీ కోడిన రాజ్యంబును క్షాత్రంబుగ నేను సంపాదించుకొని రాణి నయ్యెదను. చేత కానిచో దాసినై వరవుడుతనంబు నేనెద.

భీష్మ—ఎంత దుష్కాలము సంప్రాప్తమయినది.

మ. సుదతీ! నీ వనుమాటల న్వినుచు భీష్ముం డిప్డు ప్రాణంబులన్
వదలన్ జాలకయున్నఁ జచ్చినటులే భావించు దుర్యోధనుం
డుదయం బొందిననాఁడె కౌరవకులోన్మూలంబు గావించునం
చెద నూహించిరి పెద్దలిప్పు డదియే యేతెంచె నీవాక్తతిన్.

తల్లీ! యంతఃపురాంగనలు వీరశిఖామణులయి యొనుట గౌరవసంరక్షణార్థము రణప్రాంగణంబునకుఁ బిలుచుచుండ వినియుం, చూచియుం నిర్జీవప్రతిమవలె నచలుఁడనై భవిష్యత్కాలిధర్మంబుల స్మరించుకొనుచు, మావిషాదంబు దిగమ్రింగుచు నుండవలసిన కాలము వచ్చినది. అధర్మకృతుఁ జూచుచు నిట్లు జీవించియుండుమని బ్రహ్మ మూఁడు వంతులు పెట్టి నా నుదుట వ్రాసినాఁడు. స్త్రీయుదూషితులగు ప్రభువులకడ వంశ[illegible],

మానసాకరమున నుత్పన్నములగు నీతిరత్నములు కూపాంతరపాతంబులగు మౌక్తికముల చందమున నిష్ప్రకాశములయి యరణ్యవాసులకడ నుండు కుంభిసంభవనిర్గతంబులగు ముక్తాఫలంబులవడువున నిరర్థంబులు గాక సార్థంబులగునా? సాహంకారులగు రాజులచేఁ బరిపాలితంబులగు రాజ్యములు ప్రజలకు కారాగృహములవలె బంధహేతువులు గాని బంధనిర్ముక్తసాధనములు గావు. అట్టి నిర్బంధవిముక్తి గోరిన నిప్పుడు కాదు. భవిష్యత్కాలమునందైన శాంతిని వహించిన మీవంటి సాధ్వులవలననే కాని దేశంబు శుభస్థితిలోనికి రాఁజాలదు. నీ వాగ్రహించిన మేమే కాదు లోకంబులు భస్మంబులు కావా? ఒకప్రాణి సహింపఁజాలని కష్టము లనుభవించినను పలువురు సుఖమందుట నాప్రాణికి క్షేమము గాని, ప్రారబ్ధానుగతమగు తన కష్టమునకై పరుల నిందించుట లుత్తమధర్మములు కావు. సాధ్వీ! విధివిధాన మప్రతిహతమని తలంచి ధర్మమాగసి వర్తింతువని యింతవట్టు పలికితివి. ధర్మస్వరూపుండగు ధర్మజునికన్న నీ కేడులోకంబుల ధర్మనిర్ణయంబుఁ జేయువారు కలరా? తల్లీ! యాతఁడే శకునికైతవంబున బోనుంగు వడిన చిత్తంబు గలవాఁడై దుర్యోధనగ్రస్తాభయపీడితుండై యుండ నొరులు వారెత్త గలరా? కురురాజసభాంతరాళంబున విదురున కొసంగిన నివాళిపత్త్రరంబులఁ గనుంగొని మారాడువా రెవ్వరు? ప్రాక్తనకర్మఫలంబుఁ దప్పింప నేరికి వలనుపడు? మఱియు దురభిమానగ్రస్తులగు వారు హితులహితవాక్యములకుఁ జెవియొగ్గుదురా? ప్రాణముకంటె నెక్కుడగు మానసంరక్షణార్థము స్త్రీలు స్వతంత్రించుట యధర్మము కాదని నిశ్చయముగాఁ జెప్పెదను. కాని భర్త యసామర్థ్యుఁడయిన నట్లు చేయుటయుత్తమము. నీభర్త ధర్మబద్ధుఁడయి అట్లూరకుండెను గాని యశక్తిచేఁ గాదు. భర్త సంరక్షించుచున్న ధర్మమును కాపాడుటయే భార్యకు పరమధర్మము. ప్రారబ్ధములగు కర్మలు భోగనాశనములు గాని యన్యమార్గధ్వంసితములు గావు. అజ్ఞుఁడో, యసమర్థుడో భర్తను తానినిఁ దిరస్కారముగా బలుకుటకన్న మౌనము వహించి యుంట నీవంటి యిల్లాండ్రకు శ్రేయస్కరంబు సుమా! ఇది యుపదేశించుటకాదు. జ్ఞాపకము సేయుట కా దలంపుము.

ద్రౌది—(తలవంచి మొగమున కోపము అసహ్యము చూపించుచు నిలువబడియుండును.)

కర్ణు—గడును పెండ్లాము నిల్లుండవలదు. రచ్చకెక్కి నిర్భయముగ వ్యవహారములు నడుపఁగల్గు పడఁతుల సతతము బంధనాగారముల నిర్బంధించిన పిచ్చియెత్తిన వానరములవలె బహిస్సంచారపరాయణస్వాంతలయి సమయము వచ్చిన వీధిని బడ నెంతురు. సహజముగ నీవు వీరపుత్రి వందమా? వైరికరకృపాణసాధ్వసీకృతశిరోజుండు ద్రుపదుండు లోకవిదితపరాక్రమవంతుఁడు కదా? వీరపత్ని వందమా? దూత్నిర్జితనాసులై, దురభిమానబిఫలీకృతశౌర్యులగు పాండుపంచక పట్టమహిషివి గదా? ఓసీ! పాంచాలీ! దూరీకృతాభిమానవై, నిరంకుశసాహసప్రకటనపాండిత్యనిపుణవై, సభాస్థలంబున నాట్యంబుసల్పు నటకాంగనవలె, త్రిప్పుకొనుచు మహాంకాళివలె కేకలు వేయుచు, ఖడ్గము పట్టెదనన్నమాత్రమున నే కూరాగ్రేసరులు దిగులొంది బెదరనిద్ధుంచితివికాబోలు!

ఓ! పంచభర్తృకీ! హతాచ్ఛిద్ధతాస్యమనోవ్యథచే పరిషద్రంగ మనుమాట మఱచి వీరవరుల నూదవిద్యావిశారదులుగా నెంచి నిర్లజ్జత్వముగా మాటలాడసాగితివి. లజ్జాకరము. పాపము నీ వాక్యములు నీ భర్తను మఱింత పౌరుషహీనునిగాఁ జేయుచున్నవి.

మ. వెరపా? లజ్జయు? మానమా? తగవ? గంభీరప్రలాపంబులా?
పరధర్మార్థవిచారణంబ? సభలా? వాక్యార్థమా? యుద్ధమా?
తరుణీ! భారతదేశగౌరవము దగ్ధంబంద నిట్లాడెదే
కురురాడ్భ్యమిధవుండె భర్త యగు నీకున్ నిక్కపు శాతోదరీ!

పాపము పిఱుగువంటి దాస్యవ్యాపారము నీ తలపై నిడిన భర్తలపై జూపఁదగు వ్యావహారపారుష్య మీ సభాసదులపై జూపించి దుఃఖమును శమింపఁజేసికొన నెంచితివి గాఁబోలును. నీతోడ రణవ్యాపార మొనరింప దుర్గోదరనిర్జితసాహంకారులగు పాండవుల కన్న వినిర్గతమందాత్ము లెవ్వరు? ద్రోణశిష్యాగ్రియాయుధు లయిన భీమార్జునులనే రమ్మనుము. పరువడితనంబునకు నడుము బిగించుకొని దాసి పనులచేఁ గత్తి బట్టుట కధికారము లేదుగాని, సమ్మార్జనీమూలంబు గ్రహియించి పరాగచయంబులపై పరాక్రమంబుఁ జూపింపుము యువరాజా! వెనుకంజవేయుచున్నా వేమి?

దుశ్శా—ఓసి! పశువా! దాసివై యుండి రాజపోకడలు మానక తెగనిపై కారు అఱచుచుంటివి. నీ శాపనాకారములకు జంకి, నిన్ను విడుచు పందలిం దెవ్వరును లేరు. నీవు సత్యవాణివైన నీకీ యెదురుగను మగలవ్రేత యేమి? నీ కీగతి యేల పట్టును? మానహీనులయి నీ మగలు ద్యూతమున నోడి నిన్ను మా స్వాధీన మొనర్చిరి. నిన్ను వివస్త్రను జేసిన నడ్డుపడు మగవానినిఁ జూపుము? నీకు దిక్కు గలిగినఁ జెప్పుకొనుము. మయసభాభవనమున మా దుర్యోధనసార్వభౌమునిఁ జూచి నవ్విన చిలుకనవ్వును సభాసదులు చూచెదరు. మఱియొకమా జెప్పెదు నవ్వుము. పౌరుషము గల మగవాఁడు తనులయెదుట భార్యను పరాభవించుచుండ, ధర్మము ధర్మమని యోర్చుకొను మగవాఁ డుండునా? పౌరుషహీనుల చెట్టఁబట్టిన మగువగతి యింతదిగా నెఱింగి దేవుఁడు నీ మొగమున బహుభర్తృకవు గమ్మని వ్రాసినాఁడు. నీ కర్మ బాగుగా నుండిన నొక్క పౌరుషవంతు నాశ్రయించుము.

భీమ—(కోపముతో) ఆర్యులారా! కురువృద్ధులారా! నిరంతర సత్యనిష్ఠాగరిష్ఠుండగు యుధిష్ఠిరసోదరుఁడగు భీముండు పలుకు పలుకులు సావధానులై యాలింపుఁడు. ఈ యంధనృపాలాధిష్ఠితంబైన సభాంతరాళంబున జరుగుచున్న మహాఘోరపాతకంబుఁ జూచి మైమరచుటచే నింద్రియంబు లస్వాధీనంబులయి మానసము దుఃఖాక్రాంత [illegible] ధానంబున ధర్మాతిక్రమణం బొనరించినఁ బెద్దలు నన్ను క్షమింతురను నమ్మకమున నింతదనుక యుధిష్ఠిరాజ్ఞాపాశబద్ధుండనయ్యాను, జనుపరాభవ సరీక్షణకోపాగ్ని శిత్షణి విక్షేపమాత్రజ్వాలాక్షిప్తుఁ డగుభీముఁడు, గర్వోద్ధతుండను ఆగ్రిజాజ్ఞాలాన బంధంబు పెకల్చుకొని విడఁబడి సాహసంబు జూపుచున్నాఁడు.

ఉ. అన్న సహింపఁజాలను మ♦హోగ్రహవేగము ధర్మపద్ధతుల్
మన్నయిపోవనీ మఱియు ♦ మండని నుండని లేకపోవనీ
కన్నులఁ జూచి భార్య నొక ♦ కష్టుఁడు బట్టలు విప్పుచుండ భీ
మన్న సహించునే రిపుని ♦ మాడ్చఁడె వానిని మంటఁ గల్పడే?

ఆహా! యేమి కాలవిపర్యాసము. ఏమహాసాధ్వి పతివ్రతాకులాలంకారయై మధ్యమలోకజనంబులకు ప్రాతఃకాలస్మరణీయులగు సాధ్వీలలామములలో గణియింపఁబడెనో, ఏయపాంసులాశిరోమణి వేదమంత్రహుతహవ్యవహనోద్భవయై, యయోనిజయై జగంబుల ఖ్యాతిఁగాంచెనో, ఏసతీరత్నంబు పాండవపంచకపరివేష్టితయై, అసూర్యంపశ్యయై దిగ్విజయపరాక్రమోపార్జితభూపాల శిరోలసిత కిరీటకోటిఘటిత రత్నమరీచిభూషిత పాదారవిందయై ప్రకాశించెనో, ఏ యువతీరత్నంబు రమారమణ పాదారవిందాక్రాంతమనీషయై చెలంగెనో, ఆపతివ్రతాతిలకము, ఆవీరపత్ని, ఆవిద్విట్కాలరాత్రి, ఆవిదుషీమణి, ఆర్తయై, అనాథయై విలపించుచుండ,

ఉ. ఆ వనజాననం గురుస♦భాస్థలమందు గ్రహించి రాజసూ
యావభృథంబునందు వసు♦ధామరమంత్రపవిత్ర వారిధా
రావళి చేసి పావనము♦లైన శిరోజములన్ గ్రహించి పా
పావహుఁ డీడ్చె నిచ్చెను భ♦యంకరవృత్తిని జూచియుంటిరే!

వాతవేగాపధూతంబయిన పతాకవలె దుశ్శాసనాకృష్టవేణియై, విషణ్ణయై, కోపలజ్జాపరవశయై, అగతికయైన భార్యను జూచి యూరకుండు పురుషుండు నికృష్టుండు గావున దుశ్శాసనకంఠగళరక్తపానం బొనరించుచున్నాఁడు. (అని యెగురుచున్నాఁడు.)

ధర్మ—(భీముని పట్టుకొని యాపుచున్నాఁడు.)

భీము—భవదాదృతధర్మోపదేశార్గళంబు రిపువధోద్యోగవిస్మృతమానసుండనైన నన్నడ్డుచున్నది గావునఁ గాలనిరీక్షణ మపేక్షించి ప్రతినఁ జేసెద వినుండు.

మ. కురువృద్ధుల్ గురువృద్ధబాంధవులు నే♦కుల్ చూచుచుండంగ న్మదో
ద్ధురుఁడై ద్రౌపది నిట్లు చేసిన ఖలుం ♦ దుశ్శాసనున్ లోకభీ
కరలీల న్వధియించి తద్విపులవ♦క్షశ్శైలరక్తౌఘముని
ర్ఝర ముర్వీపతి సూచుచుండ నని నా♦స్వాదింతు నుగ్రాకృతిన్.

ఉ. కొట్టెద బొమ్మ బ్రద్దలుగ ♦ గుండెలు కండలతోడఁ బండ్లచేఁ
బట్టి పెకల్చి రక్తమును ♦ పానము సేసెద లోని ప్రేవులన్
జుట్టెదఁ గంఠమాలగ స♦భ్యుల గనువారల కద్భుతంబుగాఁ
బట్టి రణాంగణంబునను ♦ పాతకరక్తము మేనఁ బూసెదన్.

రక్షఃకులపాంసనుండగు హిరణ్యకశిపుని భీకరకరజానఖరనిర్గళితజ్వాలాభీలుండగు నృసింహుండు నఖాగ్రముల వక్షఃకవాటంబు బద్దలు చేసినట్లు, ద్రౌపదీకేశాంబరాకర్షణ మహాపాతకిం బట్టి హృదయకవాట నిర్భేదనం బొనర్చి, రక్తమును పంచదారపానకమువలె బొట్టనిండఁ బట్టించెద. అల్పజలాశయంబున, నీచులగు బెస్తలు జల్లిచేపల దేవినట్లు దుశ్శాసనోదరంబు గదాఘాతంబునఁ గుళ్ళగించి మాంసఖండంబులం గలసిన రక్తంబు కాశ్మీరదేశాగతకుంకుమపంకిలంబగు చందనంబు పగిది నా మెయినిండఁ బట్టించెద. దుష్ట దురాగత దుశ్శీలులగు కౌరవసోదరులు ఆరాజు దుర్యోధనసార్వభౌముండు చూచుచుండ మహాసాధ్వీశిరోజాకర్షణాశివృత్తుండగు యువరాజాధమున్బట్టి యీగదచే పంచాస్యంబు మదగంధసింధురకుంభంబువడువున వీని తల పక్కున పగులఁగొట్టెద. ఇందులకుం దప్పినఁ బితృపితామహుల గతికిం దప్పినవాఁడను. గురుజనావధీరితసంజాత పాపలోకంబుల కేగువాఁడ. మఱియు నో ద్రౌపదీ! వెఱవకు. క్రోధావేశంబున మఱచితి. ఇటు వినుము.

ఉ. ముడువను నీదు వేణి నిఁక మూర్ఖుని, ♦ నీచుని, దుస్ససేను భీ
ముఁడను వధియించి రక్తముఁ ♦ ద్రాగించిన చేతుల నీశిరోజముల్
వడివడి జిక్కుఁదీసి ముడువంగల ♦ ధీరుఁడు చూడు మాటఁ ద
ప్పఁడు సతి' ధర్మజాజ్ఞ నిటు ♦ వ్యర్థముగాఁ గనుపట్టె నీకు డై.

దుశ్శా — అశక్తదుర్గ్రవాక్యంబుల కలుక సహింపరాదు. నాపనిలో నేను జాగరూకుఁడ నయ్యెద. అర్థశూన్యంబులు వ్యర్థఫలంబులుగదా యున్మత్తప్రలాపంబులు? ఓసి దాసీ! రా! (అని వస్త్రము నూడఁదీయ లాగుచున్నాఁడు.)

ద్రౌప — (వస్త్రమును పట్టుకొనుచు విచారముతో) ఆహా! తుదకు నాయవస్థ విషమస్థితిఁ జేరెను. సభ్యులుపేక్షించిరి. భర్తలా కాలనిర్దిష్టబలాహంకారులైరి. భీష్ముం డంతటివాఁడు దుష్టరాజానను నొక్కఁ జెప్పఁజాలక నన్నే మందలించుటకై ప్రారంభించినాఁడు. ఇప్పుడు నేను పతివ్రత నగుదునా? కానా? సందేహమేల? నా వ్రతమును పూర్తిగా నాచరించుటలేదా? లోప మొనరించితినా? లోప మొనరించకుంటినేని, యా సతీధర్మమే నాకు శరణ్యము. ఇంక నాకు వేరు దిక్కేల? యుద్ధమేల? ఈ సభ్యులతో ప్రసంగమేల? ధర్మము వేదచోదితమై, వేదము సత్యమై, జగన్నాటక మాయాయవనికాంతరవర్తియగు పరమాత్మయే శ్రీకృష్ణుండయిన, ధర్మముననే సూర్యచంద్రాదులు తిరుగుచుండినఁ, బంచభూతసంచయవ్యాపారములు ధర్మముననే జరుగుచుండిన నట్టి ధర్మరాశిలో నొక్కటియైన సతీవ్రత మాచరించుచున్న నన్నీ మూర్ఖులు, ఈ కుహనాస్వరూపులు, ఈ దయాశూన్యులు, ఈ నీచు లొనరించు పరాభవమున నాప్రాణమానములకు నీవత్యాత్మత్రము వైపరీత్యము సంభవించిన సూర్యచంద్రాదుల గమనంబులు వ్యత్యస్తములు కావా? భూమ్యాకాశము లేకమయి నన్ను మూంచివేయవా? గిరులు సపక్షంబులై యెగిరి నాతలపైఁ బడవా? మారుతుండు స్వస్వరూపంబును గొని నన్ను లోకాంతరంబు నేర్పఁడా? సప్తజిహ్వుండు తీవ్రజ్వాలలం బరపి నన్ను

యున్నాఁడా? సకలప్రాణిహృదయాంతర్వర్తియై, సంసారసాగరతరణోపాయతరణియై, ఆర్తత్రాణపరాయణుఁడై, అనాథజనరక్షణుండగు విశేషించి నాకు సోదరుండయిన శ్రీకృష్ణుఁ డుపేక్షించునా? కృష్ణా! భర్తృపాదసేవయే పరమైశ్వర్యంబుగాఁ దలఁచి మనోనాథుని పాదతీర్థమె గంగాతోయంబుగా నూహించి. పతిసందర్శనంబె పరబ్రహ్మ దర్శనంబుగ భావించి. యాత్మనాథు సుఖదుఃఖంబులు నాసుఖదుఃఖంబులుగా నెంచి జీవితేశుని వాక్యంబులు వేదవాక్యంబులుగా స్మరించి, రేయుంబవళ్ళు తలచునప్పుడు, చెప్పునప్పుడు, చేయునపుడు పతిసేవాపరాయణురాలవయితినేని దుర్మదాంధుల సాహసిక వ్యాపారంబులు లోకపాలురు భస్మములు కావా? పుణ్యలోకంబు లల్లాడవా? బ్రహ్మాండములు ద్రొర్లవా? సూర్యుఁడు సద్యోదయ స్తమింపఁడా? యమలోకంబు వడంకదా? సుమ్మూర్తులు పసిపాపలు కారా? శత్రువులు నశించరా? శ్రీమహావిష్ణు వవతారంబు లెత్తఁడా? ఇట్టి విపరీతంబులు సృజించిన పతివ్రతల పేరులు నాశనములు కావా? ఈ దురాత్ముఁడు, నాకు దిక్కుగలదేని చూచుకొమ్మనిగదా వస్త్రము లాగుచున్నాఁడు. మామకీనహృదయాంతర్వర్తియగు పరమాత్మ శ్రీకృష్ణుఁడు భగవానుఁడే దిక్కు. భక్తపరాధీనుండు దిక్కుఁగాఁడా?

మ. బలవంతుల్ గుణవంతు లార్యజనసే♦వాతంత్రమర్మజ్ఞని
స్తులధీమంతులు వైరివీరకులసం♦స్తోమాంతకాభు ల్పతుల్
చలమూనన్ దమభాగధేయము సభన్ ♦ జాయాపణద్యూతనం
చలితాత్మార్థవిగర్హులైరి గను కృ♦ష్ణా! దీనసంరక్షణా!

మ. ఎవరిం జేరఁగనేర్తు రక్షకులు నా ♦ కేరీ దయంబ్రోవ ది
క్కెవ రీఘోరపరాభవార్తులకు నె♦ట్లే దప్పుదున్ జాలిదా
ల్పవె కాపాడవె దుఃఖమార్పవె దయ ♦ న్బాలింపవే దీనబాం
ధవ! యార్తావన! ద్వారకానిలయ! ♦ కృష్ణా! దీనసంరక్షణా!

మ. ఖలుఁ డీవేళ సభాంతరాళమున వీఁ♦క న్బట్టి నా కట్టుబ
ట్టల విప్పం జతనంబు సల్పు నృపసంత ♦ న్మౌనస్థగా లేక భ
ర్తలు భీష్మాదులు చూచుచుండి రిట నా♦ర్తత్రాణపారీణ చె
ల్లెలు దుఃఖాబ్ధి మునింగె, నీవదిని జా♦లిం గొల్పు కృష్ణా! హరీ!

శా. హాకృష్ణా! జగదేకబంధు! సదయా ♦ యార్తార్తినిర్వాపణా!
లోకారాధ్య! మహాప్రభూ! నతదయా♦ళూ! దీనమందారమా!
నీకన్నన్ గతి లేదు ద్రౌపది మహా♦నీచస్థితిం జెందె వే
సాకన్ గమ్ము దయాబ్ధి! ద్వారకపురీ♦సంస్థాన! కృష్ణా! హరీ!

శ్లో॥ నందాదిగోపజనమందార మంతరిత కుందాభిమాల్యనికరం
మందాకినీసలిల బృందాభిరూపిత సునందాస్యమ్యైకచరణం
బృందారక ప్రముఖ సందారితారిఘనబృందాటవీదహనం
వందే కృపాబ్ధి తవ పాదారవింద లసదానందపాంసుపటలం.

ఏమి, నాకు దిక్కు గలిగినఁ జెప్పకొనవలయునా! ఓయి! నాపాతివ్రత్యమే నాకు దిక్కు. అంతకన్న బలమగు దిక్కు గలదా? అది చాలదా? చూడు నీవు వ్యర్థఫలుండ వయ్యెదవు.

మ. హరియో శంకరుఁడో విరించియొ సుధా♦హారాధినాథుండొ యి
ర్జగములో సూర్యుఁడో చంద్రుఁడో యెవరో వ♦స్త్రంబక్షయంబంచు ని
త్తఱి నామానము గావరాకో దురా♦త్మా విప్పెదో వస్త్రముల్
నెరవా సాధ్వికి నీకు చేతనగునా ♦ విప్పంగ నావస్త్రముల్?

మ. సతినై కృష్ణపదాబ్జభృంగమతినై ♦ సత్యవ్రతాచారసం
గతినై భర్తృమనోనుకూలగతినై ♦ కాపట్యరాహిత్యస
త్స్థితినై యుండిన యేని ద్వారకపురీ♦వాసుండు శ్రీకృష్ణుఁ డీ
స్థితి నామానము గాన నక్షయములౌ ♦ చీర ల్వడిన్ బంపఁడే.

శా. పాతివ్రత్యము ధర్మమై యదియు నే ♦ పాలించుటే సత్యమై
చేతం జెప్ప మనోధవార్చనకథా♦సిద్ధాంతకల్లోలినీ
యాతాయాతరహస్యవీచికల నే♦య్యం బొప్ప దూఁగాడు వి
ఖ్యాతింగాంచిన నే వివస్త్రనయినం ♦ గర్గోలుగా వే భువుల్.

(అని విస్మృతిఁ జెందుచున్నది.)

దుశ్శా — (కొన్ని బట్టలువిప్పి) ఓసిదాసీ! ఇందునకా పాత్రిగామిని నాలుగు మారులు తిప్పినది. గుడ్డపై గుడ్డ కట్టుకొనుటకా! నీమాత్రపు గారడితనము తెలియని వా రెవరు? ఘూర్ణితలసదరిక్రమమాంసలభుజార్గళుం డగు దుశ్శాసనుండు వస్త్రములు విప్పఁజాలక పోవఁడు. ఎన్ని బట్టలు కట్టితివో చూచెద.

ద్రౌపది — నావస్త్రమును హరించుచుంటివా? హా! దయామయా! నామస్మరణమాత్రభస్మీకృతపాపసంచయా! అయోనిజనై, వీరపుత్రినై, వీరమాతనై, ధీరవీరపత్నినై, భవత్పాదారవిందార్పితమానసనైన నాకీ కష్టకాలంబున, నీ చూడుపడుచు సభాంతరాళంబున మానభంగము నొందుచుండఁ గాపాడవా? ఓ నందనందనా! మానము — ప్రాణము — ఖరాధవము — ఖరాధవమా — (అని నిశ్చేష్టితు జాలగుచున్నది.)

దుశ్శా — నీ ప్రార్థనలకు దేవుఁడు దిగివచ్చుచున్నాఁడు (అని విప్పుచున్నాఁడు)

కర్ణ—ఓీ యదృష్టహీనురాలా! నీ యిడుములు కనులారఁ జూచినకొలఁది నా మనము మిగుల ఖేదము నొందుచున్నది. గొప్పయింటిబిడ్డవు. సిరి గలదానవు పాప మా గాండీవిచేఁ బరాభవింపఁబడిన నీతండ్రి తన మానసంరక్షణార్థ మీపాండవుల నల్లుండ్రఁ జేసికొనఁ దలఁచి నిన్ను ద్యూతనిర్జితదాసులగు మానహీనుల కంటఁగట్టినాఁడుగాని, నీ రూపరేఖావిలాసములకు, నీ ధైర్యసాహసములకు, నీ నేర్పరితనమునకు నయిదుగురు భర్తల వరించుటకంటె సార్వభౌమ రాజాధిరాజ బిరుదాంకుఁడై, శూర వీర మిత్రమండలుఁడై, సకల సంపదలచేత భూలోక దేవేంద్రుఁడై, ద్యూతమున నిన్నుఁ బందెము వెట్టక తా నోడక శత్రువైభవముల నోడించికొనిన రాజచూడామణి నొక్కరిని భర్తగా వరించుట పట్టపుదేవిగా నుండుట నీకు క్షేమము సుమా. సభాంతరాళమున క్షత్రియాంగన స్వతంత్రించి వివాహమాడుటకు ధర్మశాస్త్రము లనుజ్ఞ నొసంగినవికదా.

దుర్యో—(ద్రౌపదికిఁ దనతొడపైఁ గూర్చుండుమని సంజ్ఞఁజేయుచున్నాఁడు)

భీము—(కన్నులెఱ్ఱసేయుచుఁ జూచి) ఓరి మాయాద్యూతసమాగతద్రవిణమదాంధ! కౌరవాధమా! అగ్రజాజ్ఞాబద్ధులయిన భీమాదుల నశక్తులుగా నెంచి నీ వొనరించుచున్న నిష్ఠురంపుచేష్ట లనిష్టంబు నీ కొసంగునని స్పష్టముగా నమ్ముము. సభాసదులారా! అధర్మావలోకనకుతూహలస్వాంతుండగు గుడ్డిరాజుకడ నిర్భయంబుగ దుష్టవ్యాపారపరాయణుండగు సుయోధననాథముంగూర్చి వీరసింహాంశగు భీముండు వలుకు ప్రతిజ్ఞ నాలింపుఁడు. ఇట్టి ప్రతిన మీ రెన్నఁడు వినియుండరు. ఇకముందు వినఁబోరు. మఱియు నీ ప్రతిన భూతకాలవీరులకు సహపాఠియై, అధునాతనవీరకేసరిశిరఃకిరీటాలంకారమై, భవిష్యద్భారతవీరుల కాచార్యరూపంబై, ఆతతాయిశూరులకు భయంకరంబై, శత్రుప్రతాపాగ్ని ప్రజ్వలనంబై, పౌరుషోత్సాహకరంబై యొప్పుచుండుఁగావున, దత్తావధానులు గండు. వినుండు. న్యాయపథానువర్తినియై నందనందనపాదార్పితహృదయాబ్జాతయై ధర్మవిశేషపుంజీకృతనవీనాకృతియై సభాంతరాళప్రకటీకృతసాధ్వీధర్మవిభవాభిరామయై చెన్నారు పాంచాలిని, అయోనిజను, అసూర్యంపశ్యను. న్యాయసభనిర్భయంబుగ ధర్మప్రసన్నిధానంబున అధమకులసంజాతప్రబోధంబున రాజశబ్దమాత్రధీభూతచిత్తుండయి పాండవపట్టమహిషిని తన తొడపైఁ గూర్చుండుమని కనుగీటుచు నంకాస్ఫాలన మొనర్చు దుర్యోధను నాయోధనంబున నెల్లరు చూచుచుండ

మ. కపటద్యూతసమాగతద్రవిణ♦దుష్కాదంబరీపానమ
త్తపరాధీనత ద్రౌపదిన్ గురువుపై ♦ దార్పంగ యత్నించు నా
* కుపితోత్సంగ మురాతిసంతవిదళ♦త్కోష్ణస్రవద్రక్తస
ల్లపితోగ్రాగ్రగదాభిఘాతముల జీ♦ల్కల్ సేతు నే నాజిలోన్.

---

* (కటటోత్సంగమురాతికంఠదళనోత్కంఠోష్ణ)

చ. ధనబలరాజ్యసంపద మద♦ప్రథితప్రభవస్మయుండు దు
ర్జనసహవాసనాశ్రితప♦రాక్రమజిహ్మమనస్కు - రాజప
త్నిని దనయంకభాగమున ♦ నిల్వు మటంచును చూపు దు
ష్టుని రణమందునన్ గుఱువు ♦ చూర్ణముఁ జేసి వధింతు మద్గదన్.

మత్కరము వైరిగళబడిశాయమానమదీయబాహుదండపరివర్తితగదాదండాభిఘాతంబున నా యంకంబు పాంకంబు వాపెద. ఆ తొడ పొడిచేసెద. ఆకురువు నురుముఁ జేసెద. ఆ యుత్సంగంబు విచ్ఛేద మొనరించెద. ఆయూరువు కోరివేసెద. ప్రాణంబుతో నున్న నీచుని భీమాసితొడలు విరిగి కొట్టుకొనుచుండ రణరంగంబున,

చ. తొడలు విజృంభి రక్తమున ♦ దొర్లెను దుష్టుని గౌరవేశు భీ
ముఁడు కడకాల వేగ శిర♦ముల్ జెకుదన్నుచు ఛీ దురాత్మ దు
ష్టుఁడ మును కృష్ణకున్ దొడను ♦ జూపిన దానిఫలంబుఁ బూర్తిగా
గుడుపుము రా యనంగ నిదు♦గో సభలో శపథంబు సల్పెదన్.

ఇందులకుం దప్పితినేని మాతృస్త్రీసమాగమదోషం బనుభవింతువాఁడ. (అని యున్న గారి ముఖము చూడవలయును.)

కర్ణ—అవును. పాపము శక్తిలేదు. భ్రాతృపరాభవముఁ జూచి సహించలేడు. మాటలచే గోపమును వెల్లడించుకొనక తప్పదు.

దుశ్శా—ఓసి గారడీ స్త్రియా! ఎన్నిగుడ్డలు చుట్టినావే. దిసి మొలతో నిలువఁ బెట్టెదను లే: కులుకకు.

సభ్యు—ఛిక్. ఛిక్. పాపము - ద్రోహము - వినాశము - వినాశము.

ధృత—ఏమి యీ కలకలము ?

గాంధా—నీ పెద్దకొడుకు దుందుడుకుతనము! విదురుని పిలిచి విచారింపుము. నాహృదయము నేయి పెట్టి కలఁచినట్లున్నది. వంశమునకు చేటు మూడునట్లున్నది.

ద్రోణు... నాయనా! వృకోదరా! పతివ్రతాపరాధ... ...లరేగినది. కౌరవవంశవినాశపిశునంబు లంకురించుచున్నవి! దుష్టపథానుయాయు... ధార్తరాష్ట్రవీరుల గ్రామ్యాగృహంబులఁ గాకఘూకఘూత్కారంబులు సెలరేగుచున్నవి. కౌరవస్త్రీహృదయాంతరాళంబుల వ్రేలు మంగళసూత్రంబులు మనోగతి దుఃఖాతిరేకంబులఁ దప్తంబులగుచున్నవి. ధృతరాష్ట్రగృహ హోత్రీయతనంబున పరిశుభ్ర పరివేశించి గర్గోలు పరుచుచున్నవి. గార్హపత్యాహవనీయదక్షిణాగ్నులు ప్రశాంతములయినవి. సాధ్వీకులాలంకార యగు గాంధారీముఖమున దీనగవపాళిగుణాంశ మగుచున్నది. దుర్గ్రహులకతంబున వంశోపప్లవంబు సమీపించుచున్నది. మీమీ ప్రతాపంబులు సముత్తమాత్రంబులు గావున నీప్రతిజ్ఞ నెఱవేఱును. ఇది కాలము కాదు; కోపంబుఁ జూపింపఁ నిది యదను కాదు.

గురుభక్తికలవాడవు. కావున నీ కుపదేశింప నా మన ముత్సహింపుచున్నది. అగ్రజాజ్ఞ నాదరింపుము.

భీము__(అసహ్యముతోఁ దలవంచుకొని చలికిలబడుచున్నాఁడు.)

గాంధా... నాయనా! విదురా! నీ ప్రభువునకు సవిస్తరముగ నీవిషయముఁ దెలియఁజేయుము.

విదు...(ధృతరాష్ట్రుని సమీపించి) మహాప్రభూ! పాండవరాజసూయవైభవ సందర్శనసంజనితామయాక్రాంతుఁడగు దుర్యోధనుఁడు మాయాద్యూతమునెపంబున ద్రౌపది నోడించికొని సభాంతరాళమున వివస్త్రంజేయు దుశ్శాసనుండు నడుముకట్టుకొని సుయోధన రాధేయానుమతంబున వలువ లొలుచుచుండుకతంబున భీవదగ్నిహోత్ర జ్వాలలు నక్కులకు నివాసంబయ్యె. అగ్నులు చల్లారినవి. ఉత్పాతంబు లుద్భవిల్లినవి. ఇంక వంశక్షేమము పుత్రుని ప్రాణరక్షణము జేయుభారము దేవరయధీనమయియున్నది.

ధృత... నా యుపేక్షయే యింత తెచ్చినది. నాయనా! సుయోధనా!

చ. పరమపతివ్రతన్ సభఁ ♦ దపస్విని పాండవధర్మపత్ని ధ
ర్మరత నయోనిజం బ్రకృతి♦మానవభామినిగాఁ దలంచి యే
ప్పరములు వల్కఁగాఁదగునె ♦ బాల్యమునాదిగ మిట్టిపాపనం
బెట్టఁగితి నీ నిమిత్తమునఁ ♦ బెద్దయు దుఃఖితులైరి పాండవుల్.

నాయనా! పలుమారు విదురనీతి యాధారముగ నడుపుమను నా నుడువులఁ బెడచెవి నిడి కులమున కుపద్రవంబు తెచ్చిపెట్టికొంటివి. ఇంకనైన ధర్మాత్ములగు పాండవులపై దురాగ్రహంబు మానుము. సకల బాంధవహితంబుగ నేఁ జేయుట దలంచినదాని కంగీకరించుము. నిత్యము ప్రాతఃకాలంబున వంద్యురాలగు నీ వధూటికకు నమస్కరించి పాపములం బాపికొనుము. విదురా! అమ్మాయిని పాంచాలిని నిటు పిలువుము.

దుర్యో__(అసహ్యముతోఁ దొలఁగిపోవును.)

గాం... ఏది కోడలు?

విదు...(ద్రౌపదిని సమీపించి) సాధ్వీ!

ద్రౌప__(గాంధారిని సమీపించవలయు.)

గాం__అమ్మా! పాంచాలి?

విదు... అదిగో! పాదాభివందనమొనర్పఁ బూనుచున్నది.

గాం__(లేచి ద్రౌపదిని కౌఁగిలించుకొని) అమ్మా! సతీమణీ! నావంటి పెద్ద దానిచెంత నా... దడఁబుచున్న [illegible] చుము. లోకంబున గల స్త్రీజనంబులకెల్లఁ దలకట్టుగు పాతివ్రత్యమహిమ[illegible]నంబుఁ బ్రకటించిన నీ పవిత్రశరీరమును కౌఁగిలించుకొనినమ్మా. మావంశమును దహింపఁజేయుటకు నవతరించిన శ్రీమహాలక్ష్మివి. నీ పాదోదకము సకలసీమంతినీసీమంతధారణాభాగ్యంబు. నీదర్శనంబు సమస్తపాపక్షయంబు. నీ నుడి బ్రహ్మస్వరూపంబు; నిన్ను

స్పృశించినఁ బాపాత్ముల పాపంబులు నాశనంబులగును. నీ కపకార మొనరించిన దురాత్ముల పాపంబులు, నీ కరుణాకటాక్షవీక్షణప్రసారము లేనిది యెన్నటికిని నశింప నేరవు. ఇటురమ్మా. (అని ధృతరాష్ట్రుని సమీపమునకు దీసికొని పోవలయును.)

ద్రౌప—పాండవపట్టమహిషి, కురుకుమారపరాభవీభూత, ద్రౌపది నమస్కరించుచున్నది. (అని నమస్కరించవలయును.)

ధృత—అమ్మాయి! నీవు నా కోడండ్రయందుఁ బూజనీయురాలవు, నా కోడళ్ల జెప్పనేల? స్త్రీసముదాయములకెల్ల వందనీయవు తల్లీ! స్త్రీల కన నేల? పుణ్యులగు పురుషులకెల్ల స్మరణీయసుగుణగణ్యవు. కావున నుపేక్షాదోషమున నేఁ జేసిన నా నేరము సైచి "పితృవన్మాతృజ్యేష్ఠః" యను న్యాయంబున జ్యేష్ఠుని యిల్లాలవుగావున, నీ మఱందులగు సుయోధనాదుల కుమారులుగా భావించి వారలపైఁ గోపంబు మానుగా సైపుము. సాధ్వీ! నీకుఁ బ్రియంబు సేసెద. నీయిష్ట మెద్దియో వేడుము.

ద్రౌప—మహాప్రభూ! యీ సేవకురాలు తమ యాశీర్వచనపాత్రురాలుగాని నుగ్రహపాత్రురాలు కాదు. ధర్మమే జనకుని నమ్మికనదానను. దయచే నాకు వరము ప్రసాదించఁ దలంచితిరేని, దయామయులు తమరు గావున మునినిభుండై, ధర్మస్వరూపుండైన ధర్మరాజునకు దాస్యంబుఁ బాపవలయును. ప్రభువు లట్లు కటాక్షించిన నహంకారాభిమానులగు సుయోధనాదులు కుమతులు లగుటలేమి కలిగిన ప్రతివింధ్యుని దాసపుత్రుండనరాదు. ఇదియ నాయభీష్టంబు.

ధృత—అమ్మాయి! అట్లొసంగితి; రెండవవరము వేఁడుము.

ద్రౌప—భూపాలతిలకా! దయాస్వరూప! నాయభీష్టితంబు నెఱవేర్పఁ దలంచితిరేని, యుధిష్ఠిర సహోదరులు తమ యాయుధములతోను, వస్త్రసమూహములతోను, స్వాతంత్ర్యులు కావలయును.

ధృత—సాధ్వీ! నీకోరినవరంబు లొసగితి నింక మూఁడవ వరంబు వేఁడుము.

ద్రౌప—దయాస్వరూపులగు తా మెన్నిదైన వరంబు లొసంగ సమర్థులు. కాని కోరుటకు నా కధికారము లేదు. కోమటిజాతియందుద్భవించిన సాధ్వికి నొక్కవరమును, క్షత్రియాంగనకు రెండువరములును, శూద్రజాతిసతికి మూఁడువరంబులును బ్రాహ్మణసతికి నూఱువరంబులను వేఁడ నధికారము కలదు. కావున నెక్కువ కోరఁజాలను.

ధృత—మహాధర్మస్వరూపురాల వగు నీకుం దెలియని ధర్మరహస్యంబులు కలవా? నీసుగుణములకు మెచ్చితిని. నీవు కోరకయే వరంబు లిచ్చెద. నాయనా! యుధిష్ఠిర! సోదరసహితుండవై యొకపరి యిటు రమ్మా.

పాండ—(పాండవులు వచ్చి ధృతరాష్ట్రునకు నమస్కరించవలయును.)

ధృత—అబ్బాయి! ధర్మనందనా! నీవు సదావృద్ధోపసేవివి. ఎల్లధర్మములు నీవ యెఱుంగుదువు. తెలియక నీ కెగ్గుచేసిన నా కుమారుల నేరము సైపుము. ఉత్తమ

పురుషుండు పరుల నేరములఁ దలంపకుంటయు, ఓర్పు కలిగియుంటయు, గుణంబుల గ్రహించి దోసంబుల విడుచుటయు సహజముగాఁ గలిగియుండును. ఉత్తమగుణావలంబ మండవగు నీవు క్రోధము మనంబునఁ జేరనీయవు. కావున ననుజసహితుండవై స్వరాజ్యంబు గొని సకల సంపదలతోఁ దులఁదూగుచు నెప్పటియట్ల నిండ్రప్రస్థపురంబున కరిగి సుఖంబుండుము. ఏను వెనుకముందు యోచింపక జూదం బుపేక్షించితి. అల్పబుద్ధి నత్యుండనయి వృద్ధుండనైన నన్నును మీ తల్లియైన గాంధారిని దలంచి, దుర్యోధనాదులు సేసిన దుర్ణయంబులఁ దలఁపకుండునది. సర్వశాస్త్రవిదుండయిన విదురుఁడు మంత్రిగా సర్వధర్మవిదుండవయిన నీవును రక్షకులయిన, నీకురుకులంబు క్షేమంబుగా నుండును. వంశము కాపాడుభారము నీయది, నీకొండుకోరిక కల్గిన గోరుము.

ధర్మ—తండ్రిగారికోరిక దీర్చుటయె నాయభీష్టంబు. రాజులు దాయాదద్వేషము మాని యన్యోన్యప్రియులై సతులు సాధ్వులై వంశములకును దేశములకును శుభములు సమకూర్చి పతివ్రతామహిమాభిరామలయి యుండునట్లాశీర్వదింపుడు. లోకజాలంబు శుభంబుగా నుండుటయె నాయభీష్టము. పాపము శాంతించుగాక! శుభములు వర్ధిల్లుగాత!!

సంపూర్ణము

సరస్వతీ బుక్ డిపో, బెజవాడ.

చరిత్రాత్మక స్టేజీ నాటకములు

ఒక్కొక్కటి ధర		రు. అ.
రసపుత్రవిజయం	ఇ. య.	1-2
రాణాప్రతాప్‌సింగ్	డిటో	1-0
చంద్రగుప్త	సం. శి.	1-4
ఖిల్జీ రాజ్యపతనము	గు. వేం.	1-12
దుర్గాదాసు	జం. శి.	2-0
రాణాప్రతాపసింహ	డిటో	1-4
బొబ్బిలియుద్ధము	శ్రీ. కృ.	1-0
నానాఫడ్నవీస	ము. సు.	1-0
భక్తమీరాబాయి	కే. రా.	1-2
అనార్కలి	ఉ. స.	0-12
ఛత్రపతిశివాజి	డిటో	1-0
చండిక	ము. వే.	1-8
ధరణికోట	సో. రా.	1-8
ప్రతాపరుద్రీయము	డిటో	1-8
తాజమహల్	డిటో	1-8
నూర్జహాన్ రోజా	భో. నా.	1-0
శంభాజీనిర్యాణం	శ్రీ. కా.	1-0
శివాజీ శీలము	డిటో	1-0
రోషనార	కొ. సు.	1-0
ఆంధ్ర వాణీసామ్రాజ్య మను శ్రీకృష్ణదేవ రాయలు	పో. సు.	1-0
మహారాష్ట్రవిజయం	చ. మా.	1-0
రంగరాయ కదన మను బొబ్బిలియుద్ధము	కా. సాం.	0-12

ఆంధ్ర నాటకములు

ఒక్కొక్కటి ధర		రు. అ.
ప్రతాపాగ్నీయము	కో. శ్రీ.	1-4
చంద్రగిరాభ్యుదయం	డిటో	1-4
చిత్రనళీయము	ధ. కృ.	1-12
విషాదసారంగధర	డిటో	1-13
పాదుకాపట్టాభిషేకము	డిటో	1-8
చంద్రహాస	డిటో	1-8
ప్రమీలార్జునీయము	డిటో	1-4
ప్రహ్లాద	డిటో	1-4
మోహినీరుక్మాంగద	డిటో	1-4
సావిత్రి చిత్రాశ్వము	డిటో	1-4
బృహన్నల	డిటో	1-4
పాంచాలి స్వయంవరం	డిటో	1-4
ముక్తావళి	డిటో	1-4
చిరకారి	డిటో	1-4
పత్నీప్రతాప్ అను అనసూయ	సో. అ.	1-4
పద్మవ్యూహము	కా. నా.	1-4
చిత్రాభ్యుదయ మను సారంగధర	కా. నా.	1-0
విద్యారణ్యము	దం. వేం	0-8
కిషోరి	సూ. పా.	1-0
శాకుంతల	కం. పీ.	1-0
బిల్వమంగళ	శ్రీ. కా.	1-0
లీలావతి సులోచనలు		1-0
మాధవాచార్య విద్యారణ్య		1-0

సరస్వతీ బుక్ డిపో, బెజవాడ.

సాంఘిక స్టేజీ నాటకములు

ఒక్కొక్కటి ధర		రు. అ.
లోభి	పా. వి.	1-8
తెలుగుతల్లి	వే. వేం.	1-8
కష్టకాలము	డిటో	1-8
ఆకలిమంట	డిటో	1-8
పతితపావన	తాం. వేం.	1-4
విడాకులా?	గు. నా.	1-8
ఆంధ్రజ్యోతి	డిటో	1-8
లేడీడాక్టరు	కా. హ.	1-4
కాలేజీగరల్	డిటో	1-0
ముద్రిక	పా. ల.	1-0
విచిత్రవివాహం	డిటో	1-0
రాతిస్తంభము	డిటో	1-0
చింతామణి	కా. నా.	1-8
మధుసేవ	డిటో	1-8
వరవిక్రయం	డిటో	1-8
భక్త చొకామేళ	మ. అ.	1-4
రంగూన్ మెయిల్	సూ. పా.	1-4
రంగూన్ రౌడీ	సో. రా.	1-8
జయంతజయపాలం	ఆ. స.	1-0
విడోమ్యారేజ్	కొ. ల.	1-0
సరిపడని సంగతులు	టి. రా.	1-4
వాల్మీకి	కా. గో.	1-2
అభినవ సరస్వతి లేక నవనాగరికత	మ. పా.	1-0
సుదినము	రా. వేం.	0-12

ఒక్కొక్కటి ధర		రు. అ.
కన్యాశుల్కము	గు. అ.	1-8
నేటిగిరీశము	బి. స.	0-8
టీకప్పులో తుపాన్	ముద్దుకృష్ణ	0-8
సానికొంప	పె. ప్ర.	0-12
ప్రేమలీల	సు. వెం.	1-8
మధుకల్లోలము	ఆ. హ.	1-0
పిసినిగొట్టు	శ్రీ. కా.	0-8
కొత్తల్లుడు	డిటో	0-8
ఏకిచ్ ప్యాలా (ఒకపెగ్)		1-4
పునర్వివాహము	డిటో	1-4
చిత్తవృత్తి	డిటో	1-0
భారత రమణి	డిటో	1-4
తగినశాస్తి	డిటో	1-0
వృద్ధవివాహము	గో. వెం.	0-12
తెనాలి రామకృష్ణ	చిం. సో.	0-12
చిద్విలాసము (త్యాగి)		0-12
ప్రేమసమాధి	క. జ.	1-0
కలియుగదర్పణము	డిటో	1-0
సోమయాజి	డిటో	1-0
పునస్సంధానశుల్కం	అ. శే.	1-0
పుండరీక	అ. సో.	1-0
రసికాభిరాముడు	వా. వెం.	1-0
సుగుణమణి	వ. బా.	0-10
సినిమాగరల్	దా. వేం.	1-0
రేవతి	మా. అ.	1-4

స్వకీయ శ్రీ సరస్వతీ ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రితము.